

**ЕПИСКОП ТЕОФАН
ЗАТВОРНИК**

КАКВО Е ДУХОВЕН ЖИВОТ И КАК ДА СЕ НАСТРОИМ КЪМ НЕГО

1

След като преди Вашето заминаване за Москва се уговорихме да беседваме чрез писма за необходимите Ви неща, за мен беше естествено да очаквам, че след пристигането си ще ми пишете за себе си и за новата за Вас обстановка. Чаках и чакам, но ето вече колко време, а нищо не получавам. Какво стана? Да не би да не сте здрава? Божията майка да Ви пази. Или сте променили намерението си?! Всичко се случва - и това е възможно. По този случай Ви пиша сега, ако е така и ако се опасявате нещо относно мене - че не трябва да ме обременявате или друго подобно нещо, да го изхвърлите от главата си. Да Ви пиша, и при това по такива въпроси, няма да бъде тежест за мен, а ,напротив, ще ми достави удоволствие, внасяйки известно разнообразие в обичайните ми занимания. Ще кажа и нещо повече. Ако не се състои заплануваното от нас, ще се чувствам като понесъл загуба. Защо това е така, няма да Ви обяснявам, но повтарям, че то ще бъде така и че така и трябва да бъде. Ето че се налага не да Ви давам съвет, а да прибавя молба - пишете. Макар че не бива да очаквате от мен голяма мъдрост, дори само преглеждането на всичко необходимо ще Ви донесе немалко полза, съживявайки в паметта Ви цялата тази област може би с разгорещеност и особена енергия. А в това последното се крие благо. Защото, ако в живота ни има неуредици, те почти винаги произтичат не толкова от лош ум или от лошо сърце, колкото от недостатъчна разпаленост и усърдие за нужното. Затова ми пишете.

2

Аз се изгубих в догадки какво ли се е случило, а ето какво било! Баба била малко болна. Е, баба е победоносна дума. За внучките няма по-топло място от това при баба, а за бабите - по-скъпо нещо от добрите внучки. За това трябва да благодарим на Бога. А

Вие по-често утешавайте баба си и слушайте с внимание това, което Ви говори. Стариците имат мъдрост, придобита от опита и жизнения труд. И те често ненадейно изказват с прости думи такива мъдри уроци, каквито и в книгите да потърсиш - няма да намериш.

Въпреки че Вие дадохте много удовлетворително обяснение защо не писахте така дълго, но все пак би следвало да Ви се наложи - макар и малка - епитимия с цел да се поправите. Мисля обаче, че повече ще се предразположите към изправяне, ако Ви благодаря, че писахте, както и за това, което сте написали. И аз Ви благодаря.

Обещавате да бъдете откровена. Добре! Откровеността е първото условие в кореспонденцията: иначе няма и защо да се започва. И винаги пишете всичко от сърце, всичко, което е в душата Ви, а особено подробно излагайте тези въпроси, които се раздвижват в главата Ви и започват настойчиво да изискват разрешение. Тогава и решенията ще се вземат така, както жадната земя приема водата. А това е най-добрият начин за придобиване и укрепване в душата на понятия, които разясняват същината на предметите и делата, чието ясно виждане с очите на ума ние считаме за себе си необходимо. Какъв смисъл ще има, ако аз Ви пиша за едно, а Вашата душа е заета с друго? Това би било точно такова пустословие, както ако две лица разговарят помежду си, обърнали гръб един към друг, и всеки разсъждава за това, което е пред очите му. Ние, струва ми се, така и решихме с Вас, че няма да се занимаваме с отвлечени неща и да рисуваме планове и теории, а ще говорим така, както ни карат текущите обстоятелства на живота. Така ще вървим крачка след крачка.

Пишете: "Очите ми се премрежват. Два дена ми се случи да прекарам в обичайните тук обществени развлечения - ту бях на театър, ту се разхождах, ту на бал. И що за блъсканица, какви разговори, какви претенциозни разсъждения за всичко, какви начини на общуване?! А всичко това ми се струва диво и от блъсканицата не мога да си събера мислите." Това Ви се струва така първия път, а после ще привикнете. Впечатлението, което сте изпитали след спокойния, прост семеен живот на село, е съвършено в реда на нещата. Аз бих Ви казал сама да отсъдите къде е истината на живота и къде е лъжата, но не зная какво е останало в душата Ви от преживяното. Защото е възможно на повърхността да има неодобряване на този ред, а по-дълбоко - съчувствие към него и желание той да се повтаря. Животът, една частица от който сте видели, има замайващо свойство: макар че всички виждат, че той не е това, което трябва да бъде, все пак биват привлечани от него така, както привикналият към опиум знае, че ще се държи като луд, и все пак или пък точно затова го приема. Тъй че как се чувствувате Вие? Тегли ли Ви отново натам? Искате ли Ви се така да прекарате живота си? Моля добре да ми опишете това, но - истината.

Колко ме зарадвахте с Вашия отговор! "Не ме тегли, напротив, отблъсква ме. Дълго след това аз бях като убита, душата ми се измъчваше и скърбеше и не можех да се справя със себе си. Насила, насила се отърсих!" Защо миналия път не писахте това? На мен ми се стори, че премълчавайки, Вие скривате любим или някое трънче. Дай Боже, щото завинаги да се запази у Вас такова отблъскващо от светския живот и светските развлечения чувство. Но възможно е и да го обикнете. Както се вижда, Вие не може да не бъдете в допир с такъв живот. Втория път вече няма да бъде така

разрушително и смущаващо, третия - още по-малко, а по-късно може и да премине: както разправят за водката - първата чашка като кол, втората като сокол, а след това само наливай. Когато някой влиза в тютюнева работилница, какво изпитва? И очите смъдят, и носът тече, не може и да се диша. А тези, които стриват тютюна, не чувствуват това, също и новите, като постоят малко, вече не си свиват така очите, не кихат и не кашлят, а скоро след това и останалите неприятности се забравят. Гледайте да не се случи нещо подобно и по отношение на смутилите Вашия покой светски порядки.

Вие като че ли предварихте моя въпрос и казвате: “Нямам и намерение да се примиря някога с такъв живот. Вглеждам се и виждам, че това не е живот. Не мога да го обясня, но се утвърждавам в мисълта, че не е. Тук има много движение, но живот няма. Ето и моята шевна машина как трака, но какъв живот има в нея?” Вашата умна, светла главичка е родила прекрасна мисъл. Сега мога да считам Вашето положение по-надеждно. Чувството само по себе си не е достатъчно стабилно: то може да се измени. Но когато в негова помощ идва обоснована мисъл, то се заздравява, и обратно - самото то укрепва от своя страна мисълта. Заедно те приличат на крепост. Но за да бъде здрава тази крепост, трябва да разберете точно защо в такъв живот няма живот. Ако нашите беседи продължат, с течение на времето това подробно ще се изясни. Сега само ще кажа: в него няма живот затова, защото той не обхваща, нито пък храни всички страни на човешкия живот, а само една малка частичка, и при това такава, която стои на последно място или поправо в покрайнините му, без да се докосва до неговия център. А той е сложен и многостранен. В него има телесна, душевна и духовна страна. Всяка от тях има своите сили и потребности и своите начини за действие и удовлетворяване. Само тогава, когато всички наши сили са в движение и всички потребности биват удовлетворявани, човек живее. А когато при него е в движение само една частичка от силите и се удовлетворява само една частичка от потребностите, такъв живот не е живот. Подобно на Вашата машина - движението `и е правилно само тогава, когато всичките `и части се движат. Ако се прекрати действието на която и да е част, машината престава да работи - не живее. И човек не живее човешки, когато при него не всичко е в движение. Само че при машинката прекратяването на нейния живот - движението - е видимо, а при човека бездействието на пълнотата в живота, при удовлетворяване само на някоя страна, която единствено е в движение, става невидимо, макар че е действително, както е действителна неподвижността на споменатата шевна машинка. Такъв е законът на човешкия живот. Да го приложим към това, за което говорим. Какви сили са заети там и какви потребности се удовлетворяват? Заети са ръцете, краката, езикът, очите, ушите, обонянieto, осезанието, паметта, въображението, фантазията и съобразителността, всички в съвкупност - най-нисшата страна на човека, обща при него с животните; тук се удовлетворява само потребността на животинския живот, или по-добре казано - играта на този живот, която действа на младите овни и овчици, когато ги извеждат на зелена поляна. Освен тези сили в човека има още две-три техни нива и главен техен център.

Съдете сега може ли такъв живот да бъде живот? Вашето чувство Ви казва, че тук няма такъв. Посочвам Ви главната причина за това. Може би нейното действие сега не Ви е така ясно, но общата мисъл не може да не Ви е понятна; подробностите ще се изяснят с течение на времето, защото аз имам намерение да извеждам всичко от устройството на човешкото естество. Трябва да живеем така, както Бог ни е създал, и

когато някой не живее така, можем смело да кажем, че той съвсем не живее. Моля засега да се задоволите с това.

Миналия път не писах за всичко, до което Вие се докосвахте във Вашето писмо. Пращам допълнение. Вие пишете:”... ето какво виждам още: всички тичат, гонят нещо си, за да го уловят, но никой нищо не успява да хване. Случвало ми се е да премина през оживена улица или друго място - каква суматоха и суета! Но гледам след това и по домовете е същото, същото вероятно е и в душите им. И не мога да им се начудя - нима така може да се живее?! Ето какво виждам още, че тук един другото се притесняват, връзват и тиранизират; никой няма своя свободна воля и свобода. Не смей да се облечеш както искаш, не смей да вървиш както искаш, да говориш - също, и нищо не смей както ти се иска. Всичко у тях е подчинено на някакъв закон, който не знаят от кого е написан. Той притеснява всички, но никой не смее да го престъпи. Заради това и самите те страдат и стават тирани един на друг. Посмей да не послушаш някого - горко ти. Аз например пея тогава, когато ми се пее . Ами че това е рай: и на мен самата ми е приятно, а и на слушащите. А тук искаш неискаш: пей! Това се предлага много вежливо, но да откажеш се счита за противозаконно дело. И пееш. Сама чувствам непоносима тежест, ще ми се пръснат гърдите, но трябва да се надуваш, за да покажеш, че пееш от душа. Аз забелязах това и при други. Ето Ви свободата! А като гледаш отвън - съвсем съм свободна. Свободна, с вързани ръце и крака!! По този повод започнах да се вглеждам в другите - дали те го правят от сърце и прочее. И какво мислите? Може би греша, но аз не видях нищо направено от душа. Нежностите са престорени, готовността да се послужи - също, взаимното уважение - също. Всичко е изкуствено. Зад показваната красива и изящна душа се крие съвсем друга, която, ако би била измъкната навън, никой не би намерил не само изящна, но и сносна. И излиза, че когато се събираме, представляваме сбирщина от преструвачи и преструвачки. Комедия! И още нещо, което ме учудва, е това, че от всички вее студ. Как е възможно това? Ами че нали всички са приятели, готови да дадат душата си един за друг, а вътре се разхожда студът!”

Свършено вярно. Към Вашите описания няма какво да се прибави. Всичко това вече отдавна е забелязано и показано като предупреждение. Ето как още Макарий Велики е изобразил видяната от Вас суматоха и гонитба за нещо си: “Чадата на този век са подобни на пшеница, изсипана в решето на тази земя, и се просяват сред непостоянните помисли на този свят, сред непрестанното вълнение на земните дела, пожелания и сложно преплетените веществени понятия. Сатаната разкъсва душите и с решето, т.е. със земните дела, просява целия грешен човешки род. От времето на падението, когато Адам е престъпил заповедта и се е подчинил на лукавия княз, който е получил власт над него, чрез непрестанни измамнически и подобни на вихрушка мисли той пресява всички синове на този век и довежда до стълкновение в решето на земята. Както пшеницата се тресе в решето на пресяващия и непрестанно подхвърляна се преобръща в него, така князът на лукавството занимава със земни дела всички хора, разколебава, докарва в смут и тревога, застава да се привързваме към суетни помисли, нечисти пожелания, земни и светски връзки, непрестанно пленявайки целия Адамов род. И Господ е предсказал на апостолите бъдещото въстание на лукавия срещу тях: *“Ето сатаната поиска да ви сее като пшеница, но аз се молих за тебе, да не оскъдне*

вярата ти”/Лук. 22:31/. Защото това слово и определението, изречено от Създателя към Каина, е явно: *стенейки и тресейки се*, в тревога *ще бъдеш на земята* /Бит. 4:12/, служи тайно като образ и подобие на всички грешници; защото Адамовият род, след като е престъпил заповедта и е станал грешен, е приел невидимо в себе си това подобие. Хората се довеждат в колебание от непостоянни помисли на боязън, на страх, на всякакво смущение, от пожелания и от многообразни удоволствия от всякакъв род. Князът на този свят вълнува всяка душа, която не е родена от Бога, и подобно на пшеницата непрестанно се обръща в решетото, разнообразно вълнува човешките помисли, разколебавайки и пленявайки ги със светски удоволствия и плътски измами, с привидения и смущения.”/Беседи 5§1,2/.

Ето Ви и допълнение към Вашето наблюдение! Вие сте забелязали това, което е и което се случва! А св. Макарий е посочил и причината му, както и произхода му. В този кръг, за който става дума, такъв поглед върху нещата не се приема, а и не може да се говори за това. Вас обаче моля да усвоите този възглед и винаги да го държите в мисълта си. Той изразява същността на нещата и ако го приемете с убеждение, ще Ви служи за предпазване от обаянието на светския живот. За да помислите повече върху това и за да се сродите с такъв начин на мислене, потрудете се да прочетете цялата пета беседа на св. Макарий. Тази книга аз съм давал на Вашата майка, тя искаше да я има.

От своя страна ще прибавя, че това тичане след нещо си и неудовлетвореността от нищо зависят от същото, за което писах миналия път, а именно от това, че при такъв начин на живот не се храни цялото човешко естество и не се удовлетворяват всичките му потребности. Неудовлетворената страна като гладна изисква храна за удовлетворяване на своите глад и жажда и гони човека да я намери. Той тича да я търси, но тъй като се върти все в същия кръг, който не удовлетворява гладната страна, то удовлетворение няма, гладът и жаждата не престават, не престава и потребността от храна, не престава и гонитбата. И тя никога не ще престане в живеещите по духа на света. Врагът обаче ги държи в ослепление, поради което те не забелязват грешката си, че тичат не по този път и че не се стремят накъдето трябва. В този мрак той терзае и мъчи бедните души. И така ги е замаял, че не смей дори да прогвориш за грешката им! Никой. Веднага ще заръмжат като диви зверове. Не е ли това ревът на този лъв, който навсякъде обикаля, *търсейки кого да погълне?*

Що се касае до другите, забелязани от Вас страни на светския живот, ще кажа само, че това и не може да бъде другояче. *Защото такъв е животът на падналото човечество, чиято изходна черта е самолюбието или егоизмът*, поставящи себе си за цел, а всичко и всички - за средство. Тук е причината защо всеки иска да натрапи своите желаниа на другиго или да го обвърже с тях, което Вие много сполучливо нарекохте тирания. Както и да прикрива някой своите желаниа, зад всичко стои егоизмът, желаещ да Ви обърне по своему или да Ви направи средство. Тук се крие и причината за актьорството, същността на което се състои в това, с крайно напрежение и по всякакъв начин да се скриват лошите страни, но без да се поправят, защото в противен случай се пресича влиянието върху другите и следователно използването им като средства. Това е причината, поради която от всички вее студ и поради която всеки се е заключил в себе си и не различава лъчите на топлия живот около себе си.

Наистина Вие навярно срещате и лица със симпатични сърдечни качества, които привличат и просто грабват сърцето. Такова разположение е остатък от родственото чувство, с което човек е създаден по отношение на другите, но тук то стои в услуга на

егоизма, който го използва като най-добро средство за устройване на своите лични работи. Аз знам едно такова лице. По-добре е откритият егоист или егоистка, отколкото такива “симпатични”. При първите поне можеш да забележиш накъде вървят нещата, а тук кой би сполучил да достигне до това?

Наистина Вие почти непрестанно срещате услуги, но те се правят затова, щото после заради едно да Ви обвържат с десет за своя полза. Ще кажете: но как е възможно това? Ами че тук всички държат на честността и да покажат в нещо нечестност, значи да се погубят. Наистина това е така, но тази честност е маска на егоизма: цялата работа се състои в това да не се посрамят, поради което нерядко се допускат най-нечестни постъпки, щом като могат да се укриват от другите. Вие даже сте чували или ще чуете присъди: този е егоист, тази е егоистка! Да не помислите, че говорещите това сами са чужди на егоизма. Не, тази присъда се отнася към хора, които не позволяват да бъдат разигравани или употребявани като средство за егоистичните цели на издаващите такава присъда. И следователно открито изобличават в последните егоисти и егоистки. Аз съм чувал, че такива личности укоряват в егоизъм дори монасите, че живеели само за себе си. Бедните монаси! Нито си дояждат, нито си доспиват, ден и нощ са на крак, в послушание, без своя воля и свои желания, а са попаднали между егоистите! Само по това може да съдите какво представляват въобще изобличенията в егоизъм, каквито срещате или ще срещнете между светските хора. Те значат: два остри камъка брашно не мелят.

След като прегледах написаното, виждам, че съм произнесъл твърде силна присъда над светския живот, но не взимам думите си назад. Може би аз не бих написал това, което е написано вече, но тъй като и Вие сами сте забелязали доста тъмнички петънца в света, то и у мен се появи желанието да пиша - и запях по същите ноти; но не мисля, че написаното поне малко би Ви огорчило след това, което сами казахте. Но очаквам от Вас въпроса: Какво да правя? Това ще решаваме в течение на цялата ни кореспонденция. Сега ще кажа само: Вие, разбира се, не можете съвсем да се отстраните от всички, но доколкото Ви е възможно, отказвайте да влизате в кръга на този светски живот, а когато Ви вкарат против Вашата воля, дръжте се така, като че ли не сте там: гледайки - не виждайте и слушайки - не чувайте. Видимото нека минава покрай очите Ви и чуваното покрай ушите Ви. Външно се дръжте както всички, като че ли приемате всички, но пазете сърцето си от съчувствия и увлечения. В това се състои главното: пазете сърцето си и ще бъдете там само тялом, но не и с душата си, изпълнявайки вярно заповедта на апостола: “... и които се ползват от този свят, - като да се не ползват.”/1 Кор.7:31/. Светът тук значи същото, което е за нас светският живот. Вие ще се ползвате от света, т.е. нуждаете се от съприкосновение със светския живот, но когато държите сърцето си далече от всичко светско, ще бъде наистина като да не се ползвате от него; т.е. не по съчувствие и желание участваща в него, а бидейки принудена от своето сегашно положение.

Аз Ви уморих с дългото писмо, но Вие ме принудихте. Моля да не пропуснете без внимание написаното, особено последните редове.

Колко въпроси зададохте по повод на предишните две писма?! Това показва, че сте прилежна, жива и възприемчива ученичка и обещава успех. Толкова по-приятно ми

е да пиша. Но не на всичко ще Ви отговоря сега, като оставя отговорите за друг път. Ще се заема с това, което най-много Ви интересува. Пишете: “Вашиите думи за страните, силите и потребностите на човешкото естество ме въвеждат вътре в себе си. Навлизам. Нещо виждам, но по-голямата част е ту мъглява, ту съвсем невидима за мен. Силно желая да знам какво е това духовна, душевна и телесна страна в човека и как се удовлетворяват те. Много би ми се искало да се държа на нивото на човешкото достойнство - истинското, както ни е определено от Твореца.”

Добре! Вие докосвате самите основи на нашия живот, обясняването на които ще ни даде основите за всички по-нататъшни разсъждения. Че как по друг начин да живее човек, ако не така, както е устроен. Като установим здрави понятия за това, как е устроен човекът, ще получим най-вярно указание за това, как трябва да живее. Струва ми се, че мнозина именно затова не живеят както трябва, защото мислят, че правилата на този правилен живот ни се натрапват отвън, а не изхождат от самото ни естество и не се изискват от него. Ако бяха уверени, че е така, нямаше да им противоречат и да отстъпват от тях. И така, слушайте.

Тялото ни се състои от различни органи, всеки от които извършва своята дейност, съществено необходима за телесния живот. Главните органи са три: 1) *стомахът* с белите дробове, сърцето, артериите и вените, лимфатичните съдове и множество други съдове и жлези, служещи за различни отделения от кръвта и соковете на тялото; дейността на всички тях представлява *храненето* на тялото или телотворенето; 2) *системата на мускулите и костите*, дейността на които е *движението* - вътрешно и външно; и 3) *системата на нервите*, чийто център е главата, гръбначният мозък и ганглийната система - някъде под коремната и гръдната преграда, а разклоненията се простират по цялото тяло; дейността и определя *чувствителността*. Когато всички тези дейности и взаимното им съотношение са наред, тялото е здраво и животът е извън опасност, а когато този ред се нарушава, тялото заболява и животът е в опасност. Всяка дейност има своя потребност, която живо се показва на живеещия, изисквайки удовлетворяване. *Потребностите на стомашната* или хранителната и телотворната част са *храната, пиенето, въздухът и сънят*, *потребността на костно-мускулната* част е необходимостта *да се напрягат мускулите*, която чувства всеки, ако се е заседял дълго, и направо *потребността за движение*, която ни кара да ходим, да се разхождаме, да работим нещо; *потребността на нервната* част е приятното дразнене на нервите на цялото тяло, като чувството за топлина и студ и подобни, и особено приятното дразнене на петте ни сетива, чрез които нервната система излиза навън, за да общува с външния свят.

Всичко това, както виждате, е телесно, какво общо има с него душата? Но тя поради тясното си съчетаване с тялото го е приела в своята личност и смята за свои всички телесни потребности. Затова казваме: искам да ям, да пия, да спя, искам да ходя, да се разхождам, да работя, искам да гледам различни цветове, да чувам различни гласове, да усещам различни ухания и така нататък. Като е усвоила за себе си всички телесни потребности, душата смята за свое дело и удовлетворяването им и се грижи за храната, пиенето, съня, дрехите, дома и за всичко друго, желаейки всячески да постигне спокойствие за тялото, та да не я тревожи със своите досадни нужди. Това отношение на душата към тялото, което тя възприема, без да се учи, а сама по себе си, по някаква вътрешна принуда, се проявява в нея като някакъв инстинкт - като *животолубие*,

топлолюбие, желание да създаде на тялото покой и да доставя всичко необходимо за целта.

Съвкупността на всичко това е телесната страна на човешкия живот. Но не всичко тук е еднакво телесно или плътско и чувствено. Напълно плътска е само хранителната част; но и тя се облагородява чрез приспособяване на удовлетворяването и към собствено душевни цели. Органите на движението и сетивата служат повече на нуждите на душата, отколкото на тялото. А един орган, който се намира сякаш извън системата на другите органи, а именно органът на словото, е изключително орган на душата, определен да служи само на нея.

Телесен, плътски, чувствен - неодобрителен в нравствено отношение живот е този, когато човек, увличайки се крайно от животолюбието и телолубието, поставя за своя главна цел и грижа покоя на тялото или всестранното удовлетворяване само на телесните потребности, като забравя за душата и още повече - за духа. При това всяка телесна потребност, естествено проста, се размножава в множество допълнителни потребности чрез навика и пристрастието към различните начини на удовлетворяването. Вземете храната или пиенето, или дрехите. Сякаш няма по-просто от това? А междувременно колко належащи потребности има: умри, но дай! Затова виждаме, че някои хора нямат и минута свободна, тичайки за необходимото да ги удовлетворят, въпреки че десетки други лица са заети със същото за тях. При такива душата и духът неизбежно гладуват, ако все още не са съвсем заглушени, потиснати и потопени в чувственост.

Благоволете да размислите за всичко това. За душата - в следващото писмо.

6

Вие навлизахте вътре; нека да влезем там отново. Вижте какво разнообразие на действия и движения има там! Ту едно, ту друго, ту влиза, ту излиза, ту се приема, ту се отхвърля, прави се и се преправя. На душата е присъщо движение и тя не може да стои на едно място. Но ако разглеждаме душата общо, няма да разберем нищо; трябва да разпределим действията по родове и после да разглеждаме всеки род специално. Отдавна вече нейните действия са разгледани и разпределени в три разреда - на мислите, на желанията и на чувствата, като са нарекли всеки разред особена страна на душата - мисловна, желателна и чувстваща. Да вземем това разделение и да започнем да разглеждаме всяка страна.

Мисловна страна. Ако вътре в нас се вижда смут, то той има най-голям простор в мислите: желанията и чувствата се вълнуват под тяхното въздействие. Но в разреда на мислите не всичко е безпорядъчно движение; между тях има сериозни занимания. Те собствено представляват истинското дело на душевния живот от тяхна страна. Ето кои са тези занимания:

1) Веднага щом забележите нещо отвън посредством своите чувства или като изслушате разказ на други за това, което те са забелязали със своите чувства, то веднага се представя от въображението и се запомня от паметта. В душата нищо не може да влезе без въображението и паметта, а и последващата мисловна дейност се опира на тях. Не можем да си представим това, което паметта не е съхранила, и не ще мислим за него. Случва се мислите да се раждат и направо от душата; но и те веднага приемат образ. Така че мисловната страна на душата изцяло е *образна*.

2) Но въображението и паметта получават и пазят само материал за мислите. Самото движение на мислите произлиза в душата и става по нейните закони. Спомнете си как малкият Ви брат, като види някоя нова вещ, веднага се обръща към вас или другите с въпросите: Какво е това? Кой го е направил? А от какво е направено? - и не се успокоява, докато не отговорят на всичките му въпроси и не го удовлетворят. Мисловността на душата започва именно от пораждането на тези въпроси и ражда мисли в отговор или приема готовите мисли на другите за тях. Въображението и паметта не мислят. Те са чернорботните сили, неволниците. Способността на душата, от която излизат такива въпроси и която търси и поражда мисли в отговор, се нарича *разсъдък*, чиято работа е да разсъждава, обмисля и намира нужните решения. Наблюдавайте себе си и ще видите, че нищо не правите без обмисляне и съображение. Обмисляме всяка дреболия. Колкото и мигновено да става това, навсякъде присъства съображението и върви по означените преди това въпроси.

3) Когато обмисляте нещо, тук все още няма определена мисъл. Тя се установява тогава, когато намерите решение на някой от въпросите. Разсъдъкът Ви все рови, търсейки отговор за нещо, откъде е, за какво е и прочее. Когато намерите сами решението или чувайки го от други, се съгласите с него, обикновено казвате: Сега разбирам, няма какво повече да се говори, работата е решена. Това решение дава покой на Вашите мисли относно занимавания Ви предмет. Тогава умът Ви се обръща към други предмети, а оформената мисъл се предава в архива на душата - паметта, откъдето при нужда се взема като пособие за решаването на други въпроси, като средство за оформянето на други мисли. Съвкупността на всички съставени по този начин понятия представлява Вашият начин на мислене, който се показва при всеки случай, когато говорите. Това е областта на Вашето *знание*, придобито от Вас с мисловен труд. Колкото повече въпроси сте решили, толкова повече определени мисли или понятия за нещата имате; колкото повече са тези понятия, толкова по-широк е кръгът на Вашето знание. По такъв начин, както виждате, по-високо от паметта и въображението стои разсъдъкът, който със своя *мисловен труд* придобива за Вас определени *понятия* или *познания* за нещата.

Не на всички въпроси ни се удава да получим определени отговори. Голяма част от тях остават нерешени. Човек мисли, мисли и нищо определено не може да измисли. Затова казва: Може да е така, а може и другояче. Това дава *мненията* и *предположенията*, които не са ли като цяло при нас повече, отколкото определените познания?

Когато някой, обсъждайки определен клас предмети, получи сам или възприеме от други толкова много определени мисли и понятия за тях, а нерешеното успее да допълни с такива удачни мнения и предположения, че може да сметне този кръг от предмети за достатъчно познат и изяснен, тогава той привежда всичко в ред, излага го свързано и последователно и ни дава *науката* за тези предмети. Науката е венецът на мисловната работа на ума.

Разказвам Ви всичко това, за да Ви е по-ясно в какво трябва да се състои естествената законна дейност на нашата мисловна сила. Тя би трябвало трудолюбиво да обсъжда още непознатото, за да го опознае. На малцина е дадено да бъдат учени, не всички могат и да се занимават с наука; но да обсъжда обкръжаващите ни неща, за да придобие за тях понятия, трябва и може всеки. Ето с това би следвало да се занимава мисловната сила на всички. Колко ще придобие, зависи от нейната сила; но тя винаги

трябва да бъде заета със сериозната работа на обмисляне и обсъждане на действителността. Обаче какво виждаме в нашата мисловна област? Непрекъснато движение на образи и представи без всякаква определена цел и порядък. Помисъл след помисъл възстават и ту се движат един след друг, ту се препречват, ту бягат напред, ту се връщат назад, ту бягат настрани, без да се спират на нищо. Това не е разсъждение, а блуждаене и разсейване на мислите; следователно е състояние съвсем противоположно на това, което би трябвало да бъде нашата мисловна сила - нейна болест, толкова внедрена в нея и обща за всички, че Вие няма да намерите дори един човек, който да може да извършва постоянно сериозния труд на мисленето, без мислите му да се разсейват и да блуждаят, откъсвайки го от работата и увеличавайки го в различни страни. Често ние се замисляме. Какво представлява това състояние? Ето какво: мисълта слиза в архива на паметта и с помощта на въображението прехвърля всички събрани вектори, преминавайки от история към история според известни закони за свързване на представите, добавяйки към случилото се нещо, което не се е случило, а нерядко даже и невъзможно, докато не дойде на себе си и не се върне към обкръжаващата действителност. Казват: вгълбил се е. Вгълбил се е, но в празнота, а не в сериозно обсъждане на работата. Това е същото, както сънното мечтание - празномислие и пустомислие. Наблюдавайте се и ще видите, че по-голямата част от времето ни преминава именно в такова пустомислие и блуждаене на мислите. Има дни (а не са ли те повечето), когато нито една сериозна мисъл не ни идва в главата. Моля да обърнете на това внимание и да се заемете с решаването на въпроса: подхожда ли това на разумна твар? А аз междуременно ще се обърна към други разрези на душевната дейност.

7

Желателна страна. Действащата сила тук е *волята*, която желае да получи, да употреби или да направи това, което смята за полезно, нужно или приятно за себе си, или пък не желае противното. Желанията на волята изискват съответното дело, затова волята е деятелна сила, чиято съществена потребност е да живее и да действа. Тя държи под свое управление всички сили на душата и тялото и всички подръчни начини, с които си служи при необходимост. В основата ѝ лежи *ревността* или усърдието - жаждата за дело, а възбудителите ѝ са *приятното, полезното и нужното*; когато ги няма, ревността спи, а действителните сили губят напрежение и се отпускат. Те поддържат желанието, а желанието разпалва ревността.

Разкриването на тази душевна страна става така. В душата и тялото има необходими, към които са се присъединили и житейски потребности - семейни и обществени. Те сами по себе си не дават определено желание, а само карат да се търси удовлетворяването им. Когато по един или друг начин потребността веднъж вече е била удовлетворена, впоследствие с пробуждането ѝ, се ражда и желанието за това, чрез което вече е била удовлетворявана. Желанието винаги има определен предмет, удовлетворяващ потребността. Някои потребности биват удовлетворявани разнообразно, затова с пробуждането им се пораждат и различни желания - ту към един, ту към друг, ту към трети предмет, които могат да я удовлетворят. В живота на човека потребностите дори не се различават зад желанията. Само желанията се роят в душата и искат удовлетворение, сякаш сами за себе си.

Какво да прави душата с тези желания? Предстои и *избор* на кой предмет от пожеланите да отдаде предпочитание. След избора произтича *решение* - да се направи или да се намери или да се употреби избраното. След решението се прави и подбор на *средствата* и се определя начинът и редът на изпълнение. След това най-накрая следва действие, в определено време и на определено място. Всяко, даже и най-малкото дело върви по този ред. Можете да го проверите чрез някое Ваше дело. По навик някога тези действия се извършват мигновено, като след желанието моментално следва делото. Изборът, решението и средствата тогава се взимат от предишни действия и не изискват никакво особено изпълнение.

При човек, живял по-дълго, почти всичко се прави по навик. Рядко се случва някое начинание да излиза от обичайния ред на действия или знания. Става така, че установеният живот изисква съответни на себе си дела. Тъй като те се повтарят често, естествено се превръщат в навик, нрав, правила на живота и характер. От съвкупността на всички подобни навици, правила и порядки се установява начинът на живот на дадено лице, както от съвкупността на установени понятия се състои и начинът на неговите мисли и възрения. Като знаем начина на живот на някой, може да се досещаме какво мисли в един или друг момент и как ще постъпи при определени обстоятелства.

За управител на деятелния живот е поставено *благоразумието*, което е същият този разсъдък, само че в служба на волята. В мисловната област разсъдъкът решава кое от съществуващото как е, а в желателната и деятелната определя кое как трябва да бъде, така че вярно да се достига до това, което е законно възжелано. Когато той навикне да определя това така както трябва, за да може човек да води делата си винаги или в по-голямата им част с успех, тогава справедливо му се приписва благоразумие - умението успешно да се водят делата, като вярно се съчетават средствата с целите и действията с външните обстоятелства.

От казаното няма да Ви бъде трудно да направите заключение за естествено-законната дейност на волята, която, както виждате, е господарка на всички наши сили и на целия ни живот. Нейна задача е да определя вида, начина и мярата на удовлетворяването на желанията, породени от потребностите или заменили ги, за да тече животът както трябва, доставяйки покой и радост на живеещия. Както споменахме, ние имаме душевни, телесни, житейски и обществени потребности и желания. Те не при всички се проявяват еднакво, защото и животът не протича еднакво при всички - при един така, а при друг иначе. Работа на човека е да определи как в своето положение може и е длъжен да удовлетворява своите потребности и желания, да подбере подходящите за това начини и така да построи живота си. Да го ръководи здравомислещо по установената норма с всичките му дела и начинания, защото това е задачата на желателната и деятелната страна на живота ни. Така би трябвало да бъде. Но вникнете и вижте какво се получава.

В мисловната страна се случва да имаме объркване, разсейване и блуждаене на мислите; а в желателната - непостоянство, безредие и своенравие на желанията, а след тях и на делата. Колко време при нас преминава в безделие и празност: бродим натам-насам, без сами да знаем за какво; правим и преправяме, без да си дадем здравомислещ отчет за това; започваме начинание след начинание, дело след дело, но от всичко излиза само блъсканица и суета. Зараждат се желания - и нищо не може да се направи с тях: давай и давай. И да беше само веднъж, а то - почти ежечасно. Защо е така? Разплула се е нашата господарка - волята. Вижте само колко странични възбудители на желания има

в нас - гняв, ненавист, завист, алчност, тщеславие, гордост и други подобни! Източник на желанията трябва да бъдат естествените потребности на семейния и обществения живот; а какво естествено има във всичките тези? Те само разстройват естеството и целия ред на живота. Откъде идва тогава това варварско нашествие? Ще оставя на Вас да разсъдите за това, а сам ще побързам към края.

8

Страната на чувствата е сърцето. Кой не знае какво огромно значение има сърцето в нашия живот? В сърцето се утаява всичко това, което влиза в душата отвън и което се изработва от нейната мисловна и деятелна страна; през сърцето преминава и това, което душата намира отвън. Затова то се нарича център на живота.

Работата на сърцето е да чувства всичко, което се отнася до нас. И то постоянно и неотстъпно чувства състоянието на душата и тялото, на разнообразните впечатления от честите телесни и душевни действия, от обкръжаващите и срещаните предмети, от външното положение и въобще от течението на живота, принуждавайки и изисквайки от човека да му доставя от всичко това приятното и да предотвратява неприятното. Здравето и болестта на тялото, неговата живост или вялост, преумора или издържливост, бодрост или дрямка, а след това и всичко видяно, чуто, усетено, помириено, вкусено, всичко, което е припомнено и въобразено, което е обмислено или се обмисля, което е направено, прави се или предстои да се направи, всичко придобито и придобивано, което може или не може да се придобие, което е благоприятно или неблагоприятно за нас - било то лица или стечение на обстоятелствата, - всичко това се отразява в сърцето и го дразни приятно или неприятно. Съдейки по това, то и минута не може да бъде в покой, а трябва да е в непрекъснато вълнение и тревога, подобно на барометър преди буря. Но веднъж почувствали - и много от това преминава без следа, както в онези случаи, когато за пръв път се намираме някъде и всичко ни занимава, а след втория и третия ни е все едно.

Всяко въздействие върху сърцето създава в него особени чувства, но за различаването им няма в нашия език думи. Ние ги изразяваме с общи термини: приятно - неприятно, харесва ни - не ни харесва, весело - скучно, радост - мъка, скръб - удоволствие, покой - безпокойство, досада - доволство, страх - надежда, антипатия - симпатия. Наблюдавайте себе си и ще забележите, че на сърцето ни лежи ту едно, ту друго.

Но значението на сърцето в икономията на нашия живот не е само в това страдателно да приема впечатленията и да свидетелства за нашето удовлетворително или неудовлетворително състояние; но и това да поддържа енергията на всички сили на душата и тялото. Вижте колко бързо се върши делото, което ни харесва и ни е по сърце! А когато не ни е по сърце, ръцете ни се отпускат и нозете ни не се движат. Затова хората, които умеят да се управляват, когато трябва да свършат нещо, което не им е по сърце, бързат да открият в него приятната страна и като я примирят със сърцето си, поддържат в себе си енергията, която е нужна за това. Ревността - движещата сила на волята - изхожда от сърцето. Така и в умствената работа предметът, допаднал на сърцето, ни по-бързо и по-всестранно се обсъжда. При това мислите се роят като от само себе си и трудят, колкото и да е дълъг, не тежи.

Не всичко се харесва еднакво на всички и не всичко на всички еднакво им е по сърце, едни ги привлича повече едно, други - друго. Това се изразява така: всеки има свой вкус. То зависи отчасти от естественото предразположение, а отчасти - дали не и в повечето случаи - от първите впечатления, от впечатленията на възпитанието и случайностите на живота. Но както и да се образуват вкусовете, те карат човека така да устрои живота си, да се обкръжи с такива предмети и отношения, които посочва неговият вкус и с които той се чувства спокоен и удовлетворен. Удовлетворяването на сърдечните вкусове му дава сладък покой, който представлява собствената за всеки мяра за щастието. Нищо не те тревожи: това е щастие.

Ако човек винаги се придържаше в мисловната част към здравомислието, а в деятелната - към благоразумието, щеше да среща в живота си възможно най-малко случайности, неприятни за сърцето му, и следователно би имал най-много щастие. Но, както беше посочено, мисловната част рядко се държи както подобава, предавайки се на мечти и разсеяност, и деятелната се отклонява от нормалното си направление, увличайки се в непостоянни желания, които се възбуждат не от потребностите на естеството, а от външни страсти. Затова и сърцето няма покой и докато тези страни се намират в такова състояние, не може да го има. Най-много тиранизират сърцето страстите. Ако не бяха те, разбира се, щяха да съществуват неприятности - но те никога не биха измъчвали сърцето така, както го измъчват страстите. Как изгаря сърцето от гняв! Как го терзае ненавистта! Как го яде злата завист! Колко тревоги и мъки причинява неудовлетвореното или посрамено тщеславие! Как задушават скръбта, как страда гордостта! И ако разгледаме по-внимателно, ще видим, че всички наши сърдечни тревоги и болки са от страстите. Удовлетворяването им дава радост, но кратковременна, а когато не се удовлетворяват, а напротив, срещат противоположното, причиняват скръб, продължителна и непоносима.

И така, вижда се, че сърцето ни е коренът и центърът на живота. То, показвайки доброто или лошото състояние на човека, възбужда за дейност и други сили и отново приема в себе си следствието от дейността им за усилване или отслабване на онова чувство, с което се определя състоянието на човека. Изглежда така, сякаш на него би трябвало да се даде пълната власт и за управлението на нашия живот, както това бива у мнозина - у някои напълно, а при други по-малко. Изглежда така и може би по естество то е имало точно такова предназначение, но страстите са навлезли и са размътили всичко. При тях сърцето посочва и състоянието ни невярно, и впечатленията не са такива, каквито би трябвало да бъдат, и вкусовете се извращават, и възбуждането на другите сили се насочва в погрешна посока. Затова сега е закон да държиш сърцето си в ръце и да подлагаш чувствата, вкусовете и влеченията на строгата му критика. Когато някой се очисти от страстите, нека дава воля на сърцето си; но докато страстите са в сила, да се дава воля на сърцето, значи явно да обречеш себе си на неверни стъпки. Най-лошо постъпват онези, които като цел на живота си поставят сладостта и наслаждението на сърцето. Тъй като плътските и чувствени сладости и наслаждения се проявяват по-силно, такива лица винаги изпадат в груба чувственост и падат под онази черта, която отделя човека от другите живи твари.

Така че ето Ви душата и душевния живот от всичките му страни! Нарочно подчертавах какво е естествено да принадлежи на всяка страна и какво - не. И без напомняне виждам във Вас готовност да следвате първото и да предотвратявате последното. Благослови, Господи!

Пишете: “Аз се опитах да задържа мислите си върху нещо сериозно и не можах. Мислех, че е, защото нямам навика да разсъждавам, и взех хубава книга, за да удържа с нейна помощ разсъждаващ над нещо смислено ума си, но и тук е същото. Той все отбягва встрани и все към дреболии. Накрая съвсем се замислих - къде ли не бях и какви ли истории не съчиних? Някой от нашите ме накара да дойда на себе си с въпроса: Какво си се разфилософствала? А аз съвсем не философствах, а мечтаех. Така е било винаги, но преди аз не обръщах внимание на това. Сега го виждам и виждам, че това не е редно, но какво да правя? Не мога да се справя с мислите.”

Какво да се прави, аз ще Ви разкажа после, а сега към това Ваше наблюдение моля да прибавите и друго: опитайте поне един ден да прекарате без сръдни и ядове и кажете удаде ли Ви се това?

После ми задавате въпроса: “Вие заключихте: ето Ви душата и душевния живот.” Но никъде не казахте какво става в нея. За добродетелите и благочестието - нито дума. А аз виждам, че в нашето семейство, при роднини и много познати то е на първо място не само на думи, но и на дело. Как не споменахте за тях?”

Точно за това имах намерение да Ви пиша. Аз и предишния път исках да кажа това, което ще кажа сега, но помислих да почакам и да видя как ще погледнете на всичко написано. И ето Вашият въпрос. Благодаря, че вниквате сериозно в предлаганото. Това е достойно за Вашата умна главица. Пропускът, който забелязахте, не е пропуск, но да говоря за това, което Ви се стори пропуснато, беше неуместно. Не е работа на душата да се занимава с тези неща. За това е *духът*; а душата цялата е обърната към устройването на нашия временен бит - земния. И познанията и почиват само върху това, което дава опитът, и дейността и е насочена към удовлетворяването на потребностите на временния живот, и чувствата и се пораждаат и поддържат само от нейните състояния и видимите положения. Което е над това, не е нейно дело. Макар че и в нея има нещо по-висше от казаното, но това са гости, които идват при нея от друга висша област, областта на духа.

Какво е това *дух*? *Това е силата, която Бог е вдъхнал в лицето на човека, когато е завършил сътворението му.* Всички видове земни същества е извеждала по Божията воля земята. От земята е произлязла и всяка душа на живите твари. Душата на човека, макар и сходна с душата на животните в нисшата си част, във висшата несравнено я превъзхожда. Това, че при човека тя е такава, зависи от съчетаването ѝ с духа. Духът, вдъхнат от Бога, съчетавайки се с нея, я е извисил много над всяка нечовешка душа. Ето защо вътре в себе си ние забелязваме освен това, което виждаме при животните, и това, което е свойствено на одухотворената душа на човека, а още по-високо това, което е свойствено на духа.

Духът като сила, изхождаща от Бога, познава Бога, търси Го и само в Него намира покой. Удостоверявайки се с някакъв духовен съкровен усет в своето изхождане от Бога, той чувства своята пълна зависимост от Него и се намира длъжен всячески да Му угажда и да живее само за Него и с Него.

По-значимите прояви на тези движения на живота на духа са:

1) *Страх Божи*. Всички хора, на каквито и стъпала на развитието да стоят, знаят, че има върховно същество, Бог, Който е сътворил всичко, държи всичко и всичко управлява, че те във всичко зависят от Него и трябва да Му угаждат, че Той е Съдия и Въздаятел и съди всекиго по делата му. Такъв е естественият символ на вярата, написан в духа. Изповядвайки го, духът благоговее пред Бога и е изпълнен със страх Божи.

2) *Съвест*. Съзнавайки задължението си да угажда на Бога, духът не би знаел как да удовлетвори тези задължения, ако в това не го ръководеше съвестта. Давайки на духа частица от своето всезнание в естествения символ на вярата, Бог е начертал в него и изискванията на Своята святост, правда и благост, като е поръчал на самия него да наблюдава изпълнението им и да се съди сам за изправност или неизправност. Тази страна на духа е съвестта, която посочва кое е право и кое не е, какво е угодно на Бога и кое не е, какво трябва и не трябва да се прави - а като посочи, властно кара да го изпълним, след което за изпълнението награждава с утешение, а за неизпълнението с угризение. Съвестта е законодател, пазител на закона, съдия и въздаятел. Тя е естествената скрижала на Божия завет, който се простира над всички хора. И при всички тях ние виждаме действието и заедно със страха Божи.

3) *Жажда за Бога*. Тя се изразява във всеобщ стремеж към всесъвършеното благо и се вижда ясно също и във всеобщото недоволство от нищо тварно. Какво означава това недоволство? То означава, че нищо тварно не може да удовлетвори нашия дух. Излязъл от Бога, той търси Бога. Него да вкуси желае и пребивавайки в жив съюз и в съчетание с Него, в Него се успокоява. Когато достигне това, е спокоен, а докато не го достигне, не може да има покой. Колкото и да има някои тварни вещи и блага, все са му малко. И всички, както и Вие вече забелязахте, търсят и търсят. Търсят и намират, но като намерят, захвърлят ги и започват да търсят отново, за да намерят пак и пак да ги захвърлят. И така без край. Това означава, че не търсят това и там, където трябва. Не показва ли това, че в нас има сила, която ни тегли от земята и земното там горе - към небесното!

Не Ви разяснявам подробно тези проявления на духа, а само навеждам мисълта Ви към неговото присъствие в нас и Ви моля повече да помислите и да достигнете до пълното убеждение, че в нас наистина има дух. Защото в него е отличителната черта на човека. Човешката душа ни прави с нещо малко по-висши от животните, а духът в нас е нещо малко умалено от ангелите. Вие, разбира се, знаете смисъла на употребяваните се у нас изрази - духът на писателя, духът на народа. Това е съвкупност от отличителни черти - действителни, но по някакъв начин и идеални, познаваеми с ума, неуловими и неосезаеми. Същото е и духът на човека, само че духът на писателя например се вижда идеално, а духът на човека му е присъщ като жива сила, с живи, осезателни движения, свидетелстваща за своето присъствие.

Бих искал да направите такова заключение от казаното: този, в когото няма движение и действия на духа, не стои на нивото на човешкото достойнство.

Питате: “Но как така Вие казвате, че всички имат дух с означени проявления, а междувременно малко ли са народите, които не познават Бога?” Тези народи не знаят, че има истинен Бог, но че Бог има - това изповядват всички. Вярвайки, че има Бог и желаейки по-точно да определят, че Го има, те се заблуждавали и наричали Бог това,

което не е Бог: някои - слънцето, някои - луната и звездите или нещо друго. Не всички обаче са се заблуждавали така грубо. Когато Бог е разпръснал народите по земята след стълпотворението, те всички понесли със себе си и предадените дотогава здрави понятия за Бога като Дух невидим, Творец, Промислител, Съдия и Въздаятел. Че Той е Творец, Промислител и Въздаятел, са съхранили всички, а че е Дух невеществен, са съхранили не всички *и славата на нетленния Бог измениха в образ, подобен на тленен човек, на птици, на четвероноги и на влечуги /Рим.1:23/. Понеже те, като познаха Бога, т.е. знаеха, че Бог има, не Го прославиха като Бог /Рим. 1:21/*. Източните народи имат по-възвишени понятия за Бога - персите, азиатските и американските индийци. Гърците и римляните са принизили, така да се каже, Бога. Американските индийци наричат Бог всемирен Дух - невидим и всеобхватен. Това е много висока представа и оставеният сам на себе си дух не може да отиде по-далеч от това. Азиатските индийци повече са се задълбочили в постигането на Бога, но съхранявайки понятието за Неговата невидимост, всемогъщество и вседействие, когато решили да определят по-точно Неговите творчески действия и промисъл, са внесли много несъстоятелни неща и са написали много баснословни истории.

Та ето в какъв смисъл непознаващи Бога! А не в това, че имало народи, които не изповядват битието на Му. Някои пътешественици са свидетелствали, че са срещали народи, които съвсем не познават Бога и не Му се покланят. В такива свидетелства е вярно само това, че те не са чули изповядването на вярата и не са видели поклонението на Бога, но за да кажат, че не е имало нито едното, нито другото, би трябвало повечко да поживеят сред тези народи. Бекер в наши дни цял месец е живял сред някакъв народ - около езерата, през които тече Нил - и не видял богопочтение. Но, казва той, настъпи новолуние, гледам, царят се стяга за някъде, стягат се и старейшините, подготвят бик. Настъпи определения ден - отидоха на някакъв хълм и принесоха бика в жертва. Ако си бях заминал, казва Бекер, два или три дни по-рано, с цялата си искреност бих могъл да свидетелствам, че този народ не почита Бога.

Така че изхвърлете от главата си, че има непризнаващи Божието битие. Има някои учени, които мислят да минат без Бога и приказват и разсъждават за това, дори пишат книги, но когато езикът и перото им творят такова пусторечие, сърцето им говори друго. Те се надуват да се представят като невярващи в Бога, но много е съмнително дали окончателно успяват в това пред своята съвест.

Познавайки Бога, всички проявяват и съвестност, и почит към Него, молят се и очакват бъдещия живот, в който на всеки ще бъде въздадено според делата му. Силата, в която се съдържат всички тези вярвания и убеждения, е духът. Нека да определим и ние с Вас, че във всеки човек има дух - висша страна на човешкия живот, която го тегли от видимото към невидимото, от временното към вечното, от тварите към Твореца, която характеризира човека и го отличава от всички други наземни твари. Тази сила може да бъде отслабвана в различна степен, може превратно да се тълкуват нейните изисквания, но съвсем да се изстреби и да се заглуши, е невъзможно. Тя е неотделима част на нашето човешко естество и при всеки се проявява по свой начин.

Ето към какви мисли ме доведохте със своя въпрос. Но това не е лошо. Аз всъщност исках да Ви пиша не за това, а какво е станало и става в душата под въздействието на духа при съчетаването му с нея. Но за това - следващия път.

Залавям се с това, което беше прекъснато, а именно - какво е придошло в душата вследствие на съединяването ѝ с духа, който е от Бога? От това цялата душа се е преобразила и от животинска, каквото е по природа, е станала човешка, с онези сили и действия, които са посочени по-горе. Но не за това говорим сега. Пребивайки такава, каквато е описана, тя освен това показва и висши стремежи и се издига на една степен по-високо, ставайки одухотворена душа.

Такова одухотворяване се вижда във всички страни на нейния живот - мисловния, деятелния и чувстващия.

В мисловната част под действието на духа в душата се появява *стремеж към идеалното*. Собствено душевната мисловност цялата се опира на опит и наблюдения. От това, което се постига по този начин раздробено и без връзка, тя прави обобщения, насочва се и придобива основните положения за определен кръг неща. На това би могла и да остане. Обаче тя никога не бива доволна от това, а се стреми по-високо, търсейки да определи *значението на всеки кръг от нещата* в общата съвкупност на творението. Например какво е човекът, се познава чрез наблюдения над него, обобщения и насочване. Но без да се задоволяваме с това, ние си задаваме въпроса: "Какво значи човекът в общата съвкупност на творенията?" Търсейки отговор на този въпрос, един ще реши, че човекът е венец на тварите, друг - че е жрец - в този смисъл, че той събира гласовете на всички твари, които хвалят Бога безсъзнателно, и възнася хвала на всевишния Творец с разумна песен. Душата има позив да поражда такъв род мисли за всеки друг род твари и за тяхната съвкупност. И тя го поражда. Отговарят ли те на истината или не, е друг въпрос, но тя има позив да ги търси, търси ги и ги поражда. Това е именно *стремежът към идеалност*, защото *значението на нещата* е тяхната идея.

Този *стремеж* е общ за всички. И онези, които не признават никакви други познания освен придобитите с опит - и те не могат да се съдържат да не търсят идеалното против волята си, без сами да забелязват това. На думи отричат идеите, а на дело ги строят. Догадките, каквито се възприемат и без които нито един кръг от познанието не минава, са нисшият клас идеи.

Идеалният образ на възрение е метафизика и истинска философия, които винаги са били и ще бъдат в областта на човешкото познание. Духът, присъщ ни винаги като съществена сила, съзерцавайки сам Бога като Творец и Промислител, зове и душата в тази невидима и безпределна област. Може би на духа поради неговото богоподобие е било предназначено да съзерцава всички неща в Бога и той би ги съзерцавал, ако не беше падението. Но сега по всякакъв начин и този, който иска да съзерцава всичко съществуващо идеално, следва да изхожда от Бога или от този символ, който е написан в духа от Бога. Мислителите, които не постъпват така, вече само по това не са философи. Не вярвайки на идеите, построявани от душата на основата на внушенията на духа, те постъпват несправедливо, когато не вярват на онова, което представлява съдържанието на духа, защото едното е човешко произведение, а това - Божие.

В *деятелната* част под действието на духа се появява *желание и правене на безкористни дела* или добродетели, или даже повече - *стремеж да стане добродетелна*. Въсщност делото на душата в тази ѝ част (волята) е устройването на временния бит на човека, за да бъде благо за него. Изпълнявайки това свое предназначение, тя прави всичко с убеждението, че то е приятно или полезно, или нужно за устройвания от нея бит. Обаче тя не се задоволява с това, а излиза от този кръг и върши делата и

начинанията съвсем не защото те са и нужни, полезни или приятни, а защото те са добри и справедливи, като се стреми към тях с ревност, независимо че те не дават нищо за временния бит, а дори са неблагоприятни за него и се водят за негова сметка. При някои тези стремежи се проявяват с такава сила, че те жертват за тях целия си бит, за да живеят далеч от всичко. Проявите на такива стремежи се виждат навсякъде, дори извън християнството. Откъде идват те? От духа. В съвестта е начертана нормата на свят, добър и праведен живот. Като го узнае чрез съчетаването си с духа, душата се увелича от незримата му красота и величие и решава да го въведе в кръга на своите работи и своя живот, който да преобразува по неговите изисквания. Всички съчувстват на такива стремежи, макар че не им се предават изцяло, и няма нито един човек, който от време на време да не посвещава своите трудове и своето достойние на дела в този дух.

В *чувстващата* част под действието на духа в душата се появява *стремеж и любов към красотата*, или както обикновено казват, към изящното. Собственото дело на тази част в душата е да възприема чрез чувството благоприятните или неблагоприятните си състояния и въздействия отвън според удовлетворяването или неудовлетворяването на душевно-телесните потребности. Но в кръга на чувствата ние виждаме заедно с тези корисни - да ги наречем така - чувства и редица безкорисни, възникващи независимо от удовлетворяването или неудовлетворяването на потребностите - чувства на наслаждение от красотата. Очите не се откъсват от цветето и слухът - от пеенето, защото и едното, и другото са прекрасни. Всеки устройва и украсява жилището си по един или друг начин, защото така е по-красиво. Тръгваме на разходка и избираме мястото за нея само затова, защото то е прекрасно. По-високо от това стои наслаждението, което получаваме от живописните картини, от скулптурните произведения, от музиката и пеенето, а по-високо от тях - наслаждението от поетичните творби. Изящните произведения на изкуството услаждат не само с красотата на външната форма, а най-вече с красотата на вътрешното съдържание, с умно съзерцаемата, идеалната красота. Откъде са тези явления в душата? Това са гости от друга област, от областта на духа. Духът, познаващ Бога, естествено постига Божията красота и иска да се наслаждава само от нея. Макар че не може определено да посочи какво е тя, но съкровено носейки в себе си предначертанието и, определено посочва *какво не е*, изразявайки го с това, че не се задоволява с нищо тварно. Да съзерцава, вкусва и да се наслаждава на Божията красота е потребност на духа, негов живот и живот райски. Получавайки познание за него чрез съчетаването с духа, и душата се увелича след него и постигайки го по свой душевен начин, ту радостно се хвърля върху това, което в нейния кръг и се представя като негово отражение (дилетанти), ту сама измисля и произвежда неща, в които иска да го отрази така, както си го представя (художници и артисти). Ето откъде са тези гости - сладостните, свободни от всичко чувствено чувства, които възвисяват душата до духа и я одухотворяват! Ще забележа, че от произведенията на изкуството аз отнасям към този клас само тези, чието съдържание е божествената красота на незримите божествени неща, а не тези, които, макар и да са красиви, но представляват същият обичаен душевно-телесен бит или същите земни неща, които съставят ежедневната обстановка на бита. Не само красивото търси душата, водена от духа, но израз в прекрасните форми на невидимия прекрасен свят, накъдето я тегли със своето въздействие той.

Ето какво е дал на душата духът, съчетан с нея, и ето каква душа е одухотворена. Не мисля, че нещо от това би Ви затруднило, но Ви моля да не четете това мимоходом,

а да го обсъдите добре и да го приложите към себе си. Одухотворена ли е Вашата душа?! Нали и Вие пеете и музичирате! Някой път ние с Вас ще покритикуваме тази Ваша страна според посоченото изискване за това, какво трябва да представляват изящните изкуства.

12

Хайде сега ние с Вас да обобщим или да направим изводи от всичко казано. Виждате ли колко страни или по-добре да се каже степени на живота имаме! Имаме духовна страна и степен на живота, имаме духовнодушевна, имаме собствено душевна, имаме душевно-телесна (струва ми се, че не я подчертах както трябва. Тук спадат наблюдението и въображението и желанията, породени от потребностите на тялото и чувствата на телесните състояния и впечатления), имаме и телесна. Пет нива, но лицето на човека е едно и това лице живее ту с единия, ту с другия, ту с третия живот и съдейки по това, какъв живот живее, получава особен характер, който се отразява и в неговите възрения, и в неговите правила, и в неговите чувства, т.е. то бива или духовно - с духовни възгледи, правила и чувства, или душевно - с душевни понятия, правила и чувства, или плътско - с плътски мисли, дела и чувства. (Междинните състояния - душевно-духовните и душевно-телесните, не вземам предвид, за да не ги раздробявам прекалено много). Това не означава, че когато човек е духовен, душевността и телесността вече нямат място в него, а че тогава духовността в него е господстваща, подчинявайки и прониквайки душевността и телесността, както и това, че когато човек е душевен, неговата духовност и телесност не съществуват. Тогава душевността е господстваща, управлява всичко и му дава своя тон и самата духовност облича с покроя на душевността. Също така, когато човек е плътски, неговата духовност и душевност не изчезват, но тогава всичко в него се подчинява на плътта и духовността и душевността са подчинени на плътта и са потиснати и заробени от нея.

Тъй като на каквато и степен да се намира човек, другите страни на неговия живот остават присъщи нему; то на нито една степен той не бива заробен така, че и да не може да се освободи от това робство, а винаги има възможност да преминава от една степен в друга, като ослаби една страна от своя живот и усилва друга. Така и духовният човек може да изпадне в душевност и плътскост, а плътският - да се издигне до духовността, когато единият обикне душевното и плътското, а другият потърси духовното. Човек е винаги свободен. Свободата му е дадена заедно със самосъзнанието и заедно с това представлява същината на духа и нормата на човешкото. Погасете съзнанието и свободата, и вие ще погасите духа. Тогава човекът не ще бъде вече човек.

Но като твърдя, че човек има свободата да се движи нагоре и надолу по степените на своя живот, аз заедно с това не твърдя, че му е еднакво леко и удобно да се придвижва от горе на долу или от долу на горе или че тези движения се извършват в него толкова бързо и често, както да премине от една стая в друга по няколко пъти на ден. С това исках само да кажа, че човек, осъзнаващ себе си и свободен, е виновен за вътрешното си състояние и ако той е попаднал в такова състояние, което не може да бъде одобрено, и остава в него, сам е виновен за това и отговаря пред Бога и пред хората.

Всяка от показаните степени и прояви на нашия живот е естествена в нас и следователно не може да бъде неодобрявана сама по себе си. Не е естествено и

следователно не може да се одобри такова състояние, в което мислите блуждаят, реят се и кипят, желанията са непостоянни, бидейки възбуджани от страстите - които не са ни присъщи, а са придошли, - и чувствата на сърцето се вълнуват и бунтуват поради същите тези страсти. Аз нарочно подчертавах тези неестествени неща вътре в нас, когато говорех за душевния живот, за да спра на тях Вашето внимание. Нарочно споменавам за тях и сега, за да Ви накарам по-добре да вникнете в това и да се отнесете към него по достойнство. Блуждаенето на помислите, непостоянството на страстните желания и тревогите на сърцето непрестанно ни безпокоят, като не ни дават да свършим нито една работа както трябва и почти винаги ни отклоняват от пътя. Това е болест, макар и всеобща и повсеместна, но не е естествена, а придобита от нас произволно. Врагът знае колко му е удобна тя и ако иска да изкуси някого, първо се стреми да го бутне в този водовъртеж, а именно отначало го въвежда в потока на помислите, запалва после под тях страстните пожелания, а чрез това вълнува и сърцето.

Който е доведен до това, при него изкушението е съзряло. Ако не се опомни, пада, а като падне, се въвлича във водовъртежа на бурните движения на помислите, пожеланията и чувствата, понякога не за дълго, понякога за дълго, а нерядко и за цял живот. Онзи живот, частица от който усетихте, целият преминава в този водовъртеж и бива къде по-бурен, къде по-тих, къде по-скромен, къде съвсем разголен в цялата си срамота. Но освен това рядко някой е свободен от тези вътрешни кипежи. Те току се покажат навън. Не зная дали има някой свободен от блуждаене на мислите и представите? Та ето тази наша болест забележете (и Вие вече я забелязахте отчасти, когато се оплакахте от неудържимостта на мислите) - и като я забележите, заемете се с лекуването ѝ. Никак не изпускайте от мисълта си, че вътре във Вас постоянно присъства нещо недобро, което винаги е готово да Ви отклони от правилното и да Ви насочи към неправилното.

Що се отнася до душевността и телесността, сами по себе си, както вече бе отбелязано, те са безгрешни като естествени нам; но човекът, сформирани според душевното, или още по-лошо, според плътското, не е безгрешен. Той е виновен в това, че е дал в себе си господство на нещо, което не е предназначено за господство и трябва да заема подчинено положение. И излиза, че макар и душевността да е естествена, за човека не е естествено да бъде душевен; така също телесността е естествена, но и да бъде плътски, не е естествено за човека. Грешното тук е в изключителното преобладаване на това, което трябва да бъде в подчинение.

Но когато при някого господства духовността, тогава, макар че това е негов изключителен характер и настроение, той не греша, първо, защото духовността е норма на човешкия живот и следователно, когато е духовен, той е истински човек, докато душевният и плътският не е; и второ, затова, че колкото и да е духовен, той не може да не отдава дължимото на душевността и телесността, но ги държи изкъсо и в подчинение на духа. Нека да не е широка душевността му (в научните познания, изкуствата и други дела) и силно да е стеснено плътското - той е истински човек. А душевният (многознаещият, искусният, деловият), а още повече плътският - не е истински човек, колкото и красив да е отвън. Той е без глава. Оттук простият, боящ се от Бога човек е по-високо от многообразования и елегантния, но нямащ за цел и стремеж да угоди на Бога. По същото съдете и за произведенията на литературата и изкуството. Онези, в които всичко е плътско, са от лоши по-лоши; но и тези, в които господства душевността, не отговарят на своето предназначение, макар и да са по-висши от

плътските. Такава е присъдата за тези произведения, които са чужди на духовните елементи; онези пък, които направо враждебно се отнасят към всичко духовно, т.е. към Бога и божествените неща - направо са вражески внушения и не бива да се търпят.

От това Вие виждате, че по естественото си предназначение човек трябва да живее в духа, да подчинява с духа и да прониква с него всичко душевно, а още повече - телесното, а с тях и всичко външно, т.е. семейния и обществения живот. Това е норма!

Не Ви убеждавам да живеете в духа и да му подчинявате всичко, защото предполагам, че ако добре сте разбрали казаното, решението да живеете така вече е присъщо във Вас. Вие вече изказахте решителното си желание да стоите на нивото на човешкия живот такъв, какъвто е предназначен да бъде. Виждате сега какъв е предназначен да бъде той и, разбира се, желаете да бъде така. Та нали и досега Вие живяхте в кръга на семейството си и на роднините си така, както е изобразено, т.е. по духа, макар че и науки сте изучавали, и домакинството познавате, и в музиката и пеенето сте добра. На Вас Ви предстои не да възпитавате в себе си духовност, а да я пазите и съхранявате, като се пазите от влиянията и влеченията на душевно-плътския живот, във водовъртежите на който започнахте да попадате. Именно за това се договорихме да разсъждаваме ние с Вас. И, разбира се, Вие чакате по-скоро решението: какво да се прави?

13

Исках да отговоря на поставения в края на миналото писмо въпрос, но дойде денят на Вашия ангел и помислих да Ви изкажа моите благопожелания по този случай.

Желая Ви преди всичко здраве, защото в него лежи условието за придобиването на всички блага, които човек счита за такива, и наслаждението от тях, както и вкусването им. Какви радости има болният и скованият, когато всичките му усещания са в ненормално състояние! Изключение трябва да се прави само за духовните радости. Те не подлежат на такава зависимост от състоянието на здравето и могат да бъдат присъщи въпреки телесните страдания. Мъчениците са се радвали истински и наистина през време на самите мъчения, а не само с езика си са говорили, че се радват.

А след това какво да пожелаем? Обикновено желаят щастие. Желая Ви щастие и аз. Но какво именно се желае тук? Ами че досега никой не е определил какво е щастие или кой е наистина щастлив. Аз така го разбирам, че щастлив е този, който се чувства щастлив. Та ето това Ви желая, щото винаги да се чувствувате щастлива. От какво и как? За това у хората има толкова различни понятия и вкусове, че не можем го разбра. А аз тихичко ще Ви кажа, че докато не живеете в духа, не чакайте щастие. Душевният и телесният живот при благоприятно протичане дават нещо като че ли приличащо на щастие, но това е само мимолетният призрак на щастиято, който скоро изчезва. При това у тях онази бурна среда, образуваща се между душата и тялото, е винаги силна поради страстните помисли, желания и възбуждащи чувства; а при нея поради отровата на страстите е възможно само опиянение, забравящо страданията, както бива при опиума, но не отсъствието на страданията и болките на сърцето. Тези болки са неотделима принадлежност на този живот. Духът обаче витае зад пределите на всички вълнения и отнася там живеещия в него, давайки му да вкуси своите винаги пребиваващи блага, правейки го истински и трайно щастлив.

Е, какво? С това ли да завърша благопожеланията си? Не, мисля, че това е малко. Ако нашият живот би се завършвал с този живот, то, разбира се, би било достатъчно да кажа: Бъдете здрава и щастлива. Но тъй като той не свършва тук, а продължава и зад гроба, и само там започва истинският живот, заради пълнотата на благопожеланията не мога да не Ви пожелаая да се сподобите и там да бъдете блажена. Да Ви бъде дадено и там да се сподобите с блаженство. Аз Ви желая това от цялата си душа повече от всичко и моля усърдно Господа да Ви преведе благополучно през пътя на настоящия живот и след него да Ви всели в своето всеблажено Царство.

При това, разбира се, във Вашето съзнание се представят много сурови условия. Има, разбира се, условия решителни, но сурови ли са те? На това ще кажа общо: и да, и не, съдейки по това кой как е поставен от детинство, и затова аз заявявам, че за Вас те не са сурови. Вие вече ги изпълнявате. Само пазете се и не отстъпвайте.

Идва ми наум да Ви изпратя подарък за празника, но не зная дали ще мога да го съставя. Ще опитам.

Ако не сте забравили, по-рано аз говорех за някаква тънка-претънка стихия, която е по-тънка от светлината. Наричат я ефир. И нека. Не името'и е главното, а признаването, че тя съществува. Аз съм убеден, че такава най-тънка стихия има, тя прониква през всичко и навсякъде преминава, служейки за последна граница на вещественото битие. Смятам при това, че сами облечени в някаква одежда от същата стихия, в тази среда витаят всички блажени духове - ангелите и Божиите светии. От същата тази стихия е и обвивката на нашата душа (подразбирайте при тази дума и духа, който е душата на нашата човешка душа). Самата душа-дух е невеществена, но обвивката'и (за която говоря) е от тази тънка невеществена стихия. Нашето тяло е грубо, а обвивката на душата е най-тънка и служи като посредница между душата и тялото. Чрез нея душата действа на тялото и тялото на душата. За това аз говоря мимоходом. Задръжте само в мисълта си, че душата има най-тънка обвивка и че тази обвивка е също такава, каквато е у всички духове. От това вече не Ви е трудно да извадите заключението, че тази всемирна най-тънка стихия, от която са тези обвивки и в която витаят всички духове, е посредницата за взаимното общуване на нашите души с тези духове.

Сега се откъснете от тази представа и отправете вниманието си към обичайните между нас теми. Вие живеете сега в Москва, седите между стените на Вашата квартира, заобиколена сте отвсякъде със здания и накъдето и да отправете очите си, навсякъде срещате препятствия - много предмети преграждат остротата и далечината на взора Ви. Но ако можехте да се издигнете над Москва в някакъв балон, Вие бихте видели безпрепятствено не само цялата нея, но и околностите'и. Ако се издигнехте още, бихте видели и това, което е още по-далече. Ако можехте да усилите своето зрение и Ви повдигнеха все по-високо и по-високо, Вие бихте могли да видите Санкт-Петербург, Париж, Лондон и т.н. Всичко това само защото зрението Ви е станало по-остро и няма никакви препятствия при гледането.

Върнете се сега отново към Божиите светии. Тази стихия, за която става дума, преминава навсякъде и не среща никакво препятствие за себе си. Лъчът на слънцето преминава през стъклото, а тази стихия и през стъклото, и през стените, и през земята, и през всичко. Тъй както тя преминава през всичко, така и тези, които витаят в нея, могат да преминават, когато е нужно, през всичко, (както Спасителят е преминал през горницата, където са били апостолите при затворени врата). Те обитават на определено

място, но когато им се заповяда или позволява, веднага по тази материя се пренасят там, където е нужно, и не само че не срещат никакви прегради, но и не ги виждат. Когато трябва, те се пренасят, а когато няма необходимост, пребивавайки на своето място, виждат по всички направления какво, къде има и какво, къде се върши. И когато обръщат очите си към земята, т.е. към нас грешните, ясно виждат и нас... само че не това наше грубо тяло, което не ги интересува, а самата ни душа, каквато е, не непосредствено, а посредством обвивката на душата, сродна с тяхната обвивка и с тази стихия, в която живеят: защото състоянието на душата се отразява вярно в нейната обвивка.

Моля сега да си представите: седят двама и разговарят, при това душата на всеки един от тях е настроена по своему. Всеки един от тях *не вижда какво има в душата на другия* поради грубата завеса на тялото, зад което тя се крие. А ангелите или светиите, ако обърнат погледа си към тях, ще видят душите им такива, каквито са и какво има в тях: защото душата и каквото има в нея се отразява в обвивката ѝ. Ако в нея има свети мисли и чувства, обвивката ѝ е светла и при всяко светло чувство е светла по особен начин. А ако мислите и чувствата ѝ не са съвсем чисти, то и обвивката ѝ не е светла, като от всяко нечисто чувство по свой начин се помрачава, изглеждайки ту като мъгла, ту като мрака на нощта. Ако Вие можехте да се възнесете на небето и получехте ангелско зрение, излезли, разбира се, от това тяло, като погледнехте към земята, Вие щяхте да видите вместо разнообразна маса от хора някакви светли, полусветли, мъгляви, мрачни сенки; при това не би било чудно, ако светло облечените биха Ви се видели мрачни, ако душата им е лоша, а облечените в дрипи - светли, ако душата им е чиста. Ето такива ни виждат небожителите. И според това какви ни виждат, радват се за нас или скърбят.

Позволете сега да Ви попитам: Каква Ви вижда светицата, чието име носите, особено сега, когато тя по-внимателно се вглежда във Вас, защото Вие по-усърдно се обръщате към нея? Каква Ви вижда Вашият ангел пазител, който винаги се намира при Вас и Сам Господ, телом седящ отдясно на Отца, но обещал и с нас да пребъдва през всички дни! Каквато Ви виждат, такава сте и на дело. Предупреждавам Ви, че не искам да Ви смущавам с такъв въпрос и да помрача с това Вашия празник. Напротив, надявам се да Ви доставя духовна радост и утеха. Защото не мога да очаквам, че от небето Ви виждат мрачна и мъглява. Вие още не сте успели да се замъглите, затова се виждате светла. Най-малко моето искрено благопожелание към Вас в деня на Вашия ангел е да бъдете и пребъдете винаги такава, щото небожителите винаги да Ви виждат светла. Тогава от този живот ще преминете направо при тях. Ето това Ви желая от цялата си душа.

Искам като допълнение да кажа още нещо за същото. Ще Ви преразкажа няколко опита за това, че душата в обвивката си наистина взема вида, съответстващ на вътрешното ѝ състояние. По времето на св. Андрей, Христа ради юродив, имало в Константинопол един иерей (от неженените), постник, отшелник, молитвеник. Всички го почитали. Но св. Андрей се срещнал с него и видял, че той е обвит в някаква тъмна мъгла, а около шията му се увивала змия с надпис "Змия на сребролюбие". Ето каква била душата му! А никой друг не виждал това. Видели го просветените духовни очи на

св. Андрей. (След като поговорил насаме с този иерей, св. Андрей го довел до покаяние и той се поправил.) Но при небожителите те са още по-просветени. По този начин тогава, когато ние мислим, че никой не вижда какви сме, нас ни виждат несметно множество очи. Виждате ли колко звезди има на небето? Очите, обърнати към нас, са много повече.

А и ние сами можем, ако не да видим, то да определим какви сме. Това ни казва съвестта - неподкупният съдия. Тя може временно да се заглуши, но все пак винаги успява да се освободи от гнета и да възвиси гласа си даже и при такива хора, които не са много съвестни. А при тези, които не са се опорочили, нейният глас е винаги чист и звънлив. Тя е и се нарича глас Божии в духа на човека. В нея се отразява какво мнение имат за нас или как ни виждат небожителите. Та ето, когато съвестта ни казва, че ние във всичко сме чисти пред Бога и пред хората, това свидетелство се отразява около душата ни и всички от небето ни виждат светли. А ако тя ни укорява, че сме нечисти, то нас ни виждат тъмни. Но по-близо от небожителите нас ни виждат ангелите пазители, кого тъмен, кого светъл, съдейки по вътрешното състояние - постоянното или случайното.

Освен ангелите и светиите невидимо за нас ни виждат и тъмните сили. Само че те, когато душата ни е светла, не могат да гледат към нея, боейки се подобно на прилепите от светлината, а я поглеждат само тогава, когато тя започва да се помрачава. Те се промъкват навсякъде като пълчища и щом забележат някъде потъмняла душа, веднага вкупом я нападат и започват да я въртят насам-натам чрез помисли, страстни желания и вълнения на чувствата. Тази бурна област, за която Ви говорих, че се създава незаконно между душата и тялото, е и мястото, където бесовете се приближават към душата и започват да я вихрят, както се вихри прахът от вятъра. Те се опитват да се прокраднат и при светлите души, но биват отблъсквани и поразявани като от стрела от лъчите на светлината. В Антиохия имало един магьосник Киприян. Един юноша го помолил да предразположи чрез своите магии Юстина, прекрасна християнка, която той искал да вземе за жена, а тя не искала и да го погледне. (Какво станало по-нататък, сега няма да описваме. И юношата, и магьосникът се обърнали към Христа. Вж. житията на светиите.) Киприян прасал няколко пъти бесовете, които били на служба при него, за да разгорят у нея любов към юношата, но те се приближавали към нейното жилище, а вътре в него не могли да влязат, и връщайки се, казвали, че там отвътре ги отблъсква и изгаря светлина: защото тази Юстина като в някакъв облак била облечена в светлина и на тях дори не им се удавало да погледнат към нея. Ето най-добър пример за това, колко светла е душата, когато тя е християнка, чиста по съвест и предана на Господа. При чиста съвест страхът Божи изпълва душата и я пази неприкосновена. Тогава и Господ, Който е навсякъде и всичко изпълва, посещава душата и тя цялата става светла и сияе като звездичка.

След като се е запазила такава чиста и светла, след изхода от тялото душата преминава и на онзи свят също така светла. Св. Антоний беседвал веднъж с учениците си и видял сноп от светлина, издигащ се към небесата. Като се вгледал в него и различил какво е това, той казал: това е св. Аммон, който се издига към небето, съпроводен от ангели.

Та ето към какво се стремете. Не разчитайте на това, което видимо се забелязва у Вас, защото е възможно едно да се вижда, а съвсем друго да сме на дело. Но нали, разбира се, да бъдеш е по-добре, отколкото да изглеждаш. Припомням словата на

Василий Велики, който казва: „Тялото е *наше*, това, което имаме освен тяло, започвайки от облеклото, е *обкръжаващото* ни. А какво сме ние? Ние сме душа - с дух. Ето натам именно, след като се освободим от всичко, което е извън нас, а и от самото тяло, трябва да се отправим, да влезем в себе си, да разгледаме всичко и да решим - какво си собствено ти, майчице, душа наша?“

Това ни връща към въпроса, от който ние малко се отклонихме, а именно към решението: какво да направим, за да живеем в духа и да одухотворим душата и тялото, а и всичко наше, което е извън нас? Но върху това - следния път.

15

Много се радвам, че на Вас Ви е харесало казаното върху онази най-тънка материя. Приемете го, запечатайте го по-здраво в главата си и винаги го дръжте в мисълта си. Ще видите как винаги и във всичко ще Ви помага. Колко въпроси разяснява то, и колко утеха носи! На Вас вероятно Ви се е случвало да чуete въпроса как светиите чуват нашите молитви или може би сама сте си го задавали. Върху него разсъждават, разсъждават, а той все си остава въпрос. По моему ако предположим, тази най-тънка материя излиза, че светиите не могат да не чуват нашите молитви. Вие знаете ли как действа електрическият телеграф? В Петербург например действуват един апарат. В същият миг това, което се казва в Петербург, се отразява в Москва, в също такъв подобен апарат, предавайки същото движение. Защо става така? Затова, защото както апаратите са еднородни, така и съединяващата ги жица е приспособена към тях. Така каквото е действието на този телеграф, такова е и на нашата молитва. Ние и светиите сме като че ли два апарата - еднородни, а средата, от която са те и от която са обкръжени нашите души - това е жицата. Когато истинската молитва, сърдечната, се повдигне в душата, тогава тя, по тази най-тънка стихия въздействайки^и, като светлинен лъч достига до светиите и им казва какво искаме, за какво се молим. Между нашата молитва и чуването и няма промеждутък, само че е необходимо щото молитвата да излиза от сърцето. Именно то е и нашето телеграфно снаряжение за небето. Онези молитви, които не изхождат от него, а от главата и от езика, не дават лъча, възхождащ на небето, и не биват чути там. Та това не е и молитва, а само молитвени прийоми.

Може би без дори сама да забележите, ми писахте уверение от личния си опит в казаното. Пишете, че сте се помолили усърдно и веднага сте се успокоили, получили сте вътрешна увереност, че ще бъдете освободена от това, което Ви е измъчвало; а след това наистина то се е изпълнило на дело. Излиза, че моето сравнение за молитвата от сърце и телеграфа, прокаран невидимо към небето по тази стихия, е вярно. От Вашето сърце е бил отправен удар или лъч към небето: по същата линия или по такъв също лъч идва от небето във Вашето сърце отговор на това, което Ви е било нужно. Винаги става така с изхождащите от сърцето молитви. Изпълнението и на такава молитва невинаги ще последва веднага, но чуването^и става веднага.

Не мога да се нарадвам, че така е било при Вас. Дай Господи, това да се случва по-често. Припомнете си как се молихте тогава и се старайте винаги така да се молите, щото молитвата да излиза от сърцето, а не само да се произнася с езика и да се мисли с ума.

Ако направите това, ето Ви делово решение на въпроса: какво да правя, за да живея в духа? Защото такава молитва е животът на духа. Тук той пребивава в Бога и се

съединява с Него и в това е цялата сила на живота му. Знайте също, че само тогава духът живее, когато се моли така, както Вие сте се помолили. Когато няма такава молитва, значи той е замрял или е съвсем заглушен.

Няма да скрия от Вас, че макар и да сте се помолили така, едва ли ще можете това винаги. Такава молитва се дава от Бога или се възбужда от ангела пазител. Тя идва и си отива. От това не следва, че ние трябва да изоставим нашия молитвен труд. Тя идва, когато някой се труди в молитвата, а който не се труди, при него няма да дойде. И виждаме, че светите отци много са се трудили в молитвата и с тези трудове сами са съгръвали в себе си нейния дух. А как са достигнали до това, те са ни изложили в своите писания. Всичко, което са казвали по този въпрос, съставлява наука за молитвата, която е наука на науките. Ще дойде време, и ние с Вас ще преминем тази наука, а сега се докоснах само мимоходом. И ще прибавя: няма нищо по-важно от молитвата. Следователно върху нея трябва да се трудим по-усърдно и повече от всичко. Дарувай, Господи, усърдие към такъв труд.

Вашите смирени чувства и мисли за себе си са ангелски чувства. Колко съвършени и колко светли са ангелите! А те всички са смирени, по-смирени от всички хора. Смирена душа винаги е светла. Помрачаването на душата започва, когато тя започне да мисли много за себе си, защото това е дело на тъмните сили. Да Ви дарува Господ никога да не загубите тези чувства, за да бъдете винаги в светлина. Ето че пак се отклонихме от своя въпрос. Е, потърпете още малко.

16

Какво става с Вас? И що за въпроси: “Не зная какво да правя с живота си! Нали нещо трябва да се направи? Трябва да си определим цел.” Чета и се учудвам откъде са се родили такива странни мисли. Нали Вие вече решихте всичко това, след като изразихте желание да стоите на нивото на човешкото достойнство, каквото му подобава да бъде според Божието определение. И за какво говорим с Вас, ако не за това? Откъде са тогава тези задачи?! Досещам се, че между Вашите познати има прогресисти или пък сте попаднали в общество, където са присъствали такива и са развивали своите мъдрувания. Те обикновено бълнуват така. В устата им е непрестанно благото на човечеството, благото на народа. И ето че Вие вероятно сте се наслушали на такива високи идеи, те са Ви пленили и след като сте погледнали към сегашния си живот, със съжаление сте видели, че водите жалко съществуване сред кръга на семейството и роднините, без полза и без цел. Уви и ах! Как никой досега не Ви е отворил очите?!

Ако моето предположение е вярно, трябва да правите поклони, защото не сте писали по този въпрос, след като сте дали дума да пишете за всичко откровено. Така ли е това или не, не мога да оставя Вашите задачи без решение, а пълно тяхно решение ще бъде цялата наша беседа. Сега само ще изразя накратко общата мисъл, за да видите, че този живот, който Вие досега сте водили и водите, е истинският и в него няма какво да се променя.

Целта на живота наистина трябва определено да се знае. Но тежко ли е това? И тя не е ли вече определена? Общото положение е това, че тъй като има задгробен живот, то целта на целия настоящ живот без изключение трябва да бъде там, а не тук. Това положение е известно на всички и няма какво да се разсъждава върху него, макар че на дело се помни най-малко от всичко. Но поставете си закон във Вашия живот - с всички

сили да преследвате тази цел, и сама ще видите каква светлина ще се разлее от това върху Вашето временно пребиваване на земята и върху делата Ви. Първото, което ще се открие, ще бъде убеждението, че всичко тук е само средство за другия живот. Обаче относно средствата има един закон - да ги употребяваме и да се ползваме от тях така, че те да водят към целта, а не да отклоняват от нея и да 'и пречат. Ето Ви и решението на Вашето недоумение: не зная какво да направя с живота си. Гледайте към небето и съизмервайте всяка стъпка във Вашия живот така, че тя да бъде стъпка към него. На мен ми се струва, че това е съвсем просто и същевременно всеобхватно.

Питате: Нали трябва нещо да се прави. Разбира се - трябва. И правете каквото ви попадне във Вашия кръг и във Вашата обстановка и вярвайте, че това е и ще бъде истинското Ваше дело, по-голямо от което от Вас не се изисква. Голямо заблуждение е, че за небето - или според прогресистите, когато искат да направят своя влог в недрата на човечеството, - трябва да се предприемат големи и гръмки дела. Съвсем не. Трябва само всичко да се върши по Господните заповеди. А какво именно? Нищо особено освен това, което всекиму се случва според обстоятелствата на неговия живот и каквото изискват частните случаи, с които се сблъсква всеки от нас. Ето как. Участиа на всекиго се устройва от Бога, а и цялото протичане на всеки живот всеки е също дело на Неговия всеблаг промисъл, следователно и всеки момент, и всяка среща. Да вземем пример: при Вас е дошъл някой бедняк. Бог го е довел. Какво трябва да направите? Да помогнете. Бог е довел при Вас бедния, разбира се, с желание да постъпите към него както Нему е угодно и гледа как ще постъпите в това дело. Нему е угодно Вие да помогнете. Ще помогнете ли? Ако постъпите угодно на Бога, ще направите крачка към последната цел - наследяването на небето. Обобщете този случай и ще излезе, че във всеки случай и при всяка среща трябва да правим това, което Бог иска да направим. А какво иска Той, ние знаем добре от дадените заповеди. Някой търси помощ? Помогни! Някой те е обидил? Прости! Сами сте обидили някого? Побързайте сами да измолите прошка и да се помирите. Някой Ви е похвалил? Не се гордейте. Изругал Ви е някой? Не се сърдете. Дошло е време за молитва? Молете се. Да работите? Работете и пр., и пр. Ако след като обсъдите всичко, решите във всички случаи да действате така, че делата Ви да бъдат удобни на Бога, като бъдат извършвани неотклонно според заповедите, то всички задачи относно Вашия живот напълно и удовлетворително ще се разрешат с това. Целта е блаженият живот зад гроба. Средствата - дела според заповедите, изпълнението на които изискват всички случаи на живота. На мен ми се струва, че тук всичко е ясно и просто: няма защо да се мъчите със странни задачи. Трябва да се изхвърлят от главата всички планове за много *полезна, многостранна, общочовешка* дейност, за каквато бълнуват прогресистите, и животът Ви ще бъде вложен в спокойни рамки и без шум ще води към главната цел. Помнете, че Господ не забравя и чашата студена вода, подадена на жадния.

Ще кажете: "Но как все пак трябва да се избере и определи начинът на живот?" Та как ние с Вас да определим? Ще започнем да обмисляме и в главата ще настъпи бъркотия. По-добре и по-надеждно е да приемем с покорност, благодарност и любов това определение, което Бог изрича чрез обстоятелствата на живота. Вземам Вашия случай. Вие сега сте под родителската стряха. Какво по-добро желаете? Топло е, безопасно, охолно. Живейте, без да летите с мислите си в далечината, и вършете усърдно всичко, което Ви е възложено. "Но все пак помислете, не може да се остане така завинаги, трябва най-сетне да се започне свой собствен живот - особен. Какво да

правя? И как да мисля за това?” Ето Ви най-добрия начин! Предайте се в Божиите ръце и се молете Той да устрои живота Ви както намира за по-добре, така че Вашата съдба да не Ви пречи, а да способства за постигане на блажения живот зад гроба, без да мечтаете за блестяща участ. Като се настроите така, чакайте с търпение какво най-сетне ще изрече за Вас Бог. А Той ще го изрече чрез стечението на обстоятелствата и волята на родителите. Когато се утвърдите в тези мисли и се успокоите в Бога, живеете, без да чертаете празни планове, и вършете работата, която Ви е възложена по отношение на родителите, братята и сестрите Ви, към другите роднини и към всички хора. И не мислете, че такъв живот е празен. Всичко, каквото и да вършите в този ред, ще бъде дело, а ако го вършите със съзнанието, че следва от Божиите заповеди и че така иска Бог - дело Богоугодно. Така ще бъде с всяка дреболия.

Струва ми се, че всичко Ви обясних. Ще прибавя само желанието си добре да вникнете в написаното, да го затвърдите и да се настроите така. Ще Ви пророкувам, че ще намерите пълен покой и няма повече да се смущавате от мисли като: за нищо не струва моят живот, нищо полезно не върша и тем подобни. Само трябва да държите сърцето си свързано, защото то може да извърши много глупости. Наистина и без сърце е лошо, защото където няма сърце, що за живот е? Но от това не следва, че трябва да му се дава свобода. То е сляпо и без строго ръководство ще пропадне. Бог да Ви благослови!

17

Много се радвам, че Вие от сърце приехте написаното в миналото писмо и се съгласихте да се държите именно така. Да Ви помогне Господ.

Бог ни е дал този живот, за да имаме време да се подготвим за онзи, другия. Този е кратък, а другият няма край. Но макар и кратък, през него може да си приготвим храна за цяла вечност. Всяко добро дело отива там като малка вноска. От всички такива вноски се създава капиталът, чиито проценти ще определят издръжката на внасящия през цялата вечност. Който изпрати там повече влогове, ще има по-богата издръжка. Който изпрати по-малка, неговата издръжка ще бъде също по-малко богата. Господ въздава на всекиго според делата му.

Ето за това трябва да бъде сега цялата ни грижа - да изпратим повече вноски там. И тази грижа не е нито сложна, нито тежка, както уверява сам Господ, казвайки: *Игото Ми е благо и бремето Ми е леко.* /Мат. 11:30/. Аз Ви обясних това, приспособявайки го към Вашите смущаващи мисли, за да отвея скръбта Ви, че уж живеете без полза и ще преживеете целия си живот без полза, ако живеете така, както сега. А целият строй на християнския живот е следният: вярвайки в Бога, на когото се покланяме в св. Троица, спасяващ ни в Господа Иисуса Христа, чрез благодатта на Светия Дух и приемайки благодатните сили чрез Божествените тайнства на Светата Църква, живеете според заповедите на Евангелието, въодушевявайки се от упованието, че Бог заради малкия, според силите ни труд, заради вярата в Господа Спасителя и послушанието към Него няма да ни лиши от небесното. Аз прибавям това нарочно, за да видите в какъв дух трябва да се вършат делата от нас, християните. Защото един казва: върши, върши; а друг: вярвай, вярвай. Трябва и едното, и другото - да съчетаваме вярата с делата и делата с вярата.

Но все пак вниманието трябва да бъде съсредоточено върху изпълнението на заповедите. Вече вярваме: какво още? Изпълнявай заповедите, защото *вярата без дела е мъртва*. И благодарение на Господа, че Му е било угодно да определи цената на нашите дела не чрез тяхната широта и величина, а с вътрешното ни разположение при извършването им, като ни е обкръжил при това с премного случаи да ги вършим според Неговата воля, така че ако внимаваме върху себе си, можем ежеминутно да вършим Богоугодни дела. За това не е нужно да търсим през девет планини в десета, както прогресистите, а да гледаме наоколо всеки ден и час и върху каквото видим печата на заповедите, да го изпълним без отлагане, с убеждението, че това, а не друго дело изисква от теб в този час Самият Бог.

Постарайте се още по-здро да се утвърдите в тази мисъл. Щом това стане, във Вашето сърце ще започне да се влива покой от увереността, че всяка минута Ви е работите за Господа. Това начало обгръща всичко. Даже когато Ви кажат да закръпите чорапа на по-малкия брат и Ви направите това заради Господнята заповед - да слушаме и да помагаме, и това ще бъде причислено към сумата на делата, които са угодни на Бога. Така всяка крачка, всяка дума, даже движение и поглед, всичко може да бъде обърнато в средство да се движим във волята Божия и следователно ежеминутно да се придвижваме към последната цел.

Прогресистите имат предвид цялото човечество или най-малко своя народ като цяло. Но човечеството или народът не съществуват като едно лице, за да може да се направи за него нещо сега. То се състои от частни лица. Вършейки за едного, вършим въобще за общата маса на човечеството. Ако всеки, без да се вторачва в общността на човечеството, би правил възможното за този, който е пред очите му, то всички хора като съвкупност във всеки момент биха правили това, което е потребно на всички нуждаещи се, и удовлетворявайки техните нужди, биха устройвали благо на цялото човечество, състоящо се от богати и бедни, от немощни и силни. А иначе уж в мислите си държат за благо на цялото човечество, а пропускат без внимание това, което е пред очите им. Излиза, че те, като нямат възможност да направят нещо за общото, пропускат и частното и така не вършат нищо за главната цел в живота.

В Санкт-Петербург ми разказаха такъв случай. На някакво събрание на младите дейци за всеобщото благо един млад джентълмен (това се случило в най-големия разгар на прогресистките бълнувания) държал силна реч за любовта към човечеството и народа. Всички се възхищавали. Но връща се той в къщи: слугата, който му прислужвал, някак се забавил да му отвори вратата; това вече малко го раздразнило. После не му подал бързо свещта, след това с лулата станало нещо, а пък и студеничко било в стаята... Не издържал най-сетне нашият филантроп и започнал да се кара на слугата си. Последният възразил нещо, а господарят го ударил в гърдите. И ето нашия младеж: там се разгорещил от любов към човечеството, а тук с един човек не можал да по-стъпи както трябва. И в онзи първи разгар на прогресисткото бълнуване у нас красавиците се втурваха в книгоезниците, нерядко оставяйки майките си без парче хляб. А всички мечтаха, че по някакъв начин вървят напред и устройват благо на човечеството. Цялата заблуда е в твърде широките кръгозори. По-добре, смирено свеждайки очи, да гледаме пред нозете си и да размисляме каква крачка следва да направим. Това е най-верният път.

За втори път Ви разяснявам все това, за да го запомните по-добре, да го държите в паметта си и да Ви предпазя от замъгляването, което донасят на душата прогресистките мечти.

18

Сега вече нищо не ни пречи да се обърнем към разрешаване на изоставения въпрос. Но за да го обновим отново, потрудете се да си спомните казаното.

Ние стигнахме с Вас до това, че у човека има три нива (а с междинните - пет) на живота: духовен, душевен и телесен; че всеки от тях дава своята сума от потребности, естествени и свойствени на човека, че тези потребности не са всички с равно достойнство, а едни са по-висши, други - по-нисши, и че съответното им удовлетворяване донася покой на човека. Духовните потребности са най-висши от всички и когато те се удовлетворяват, макар и другите да не са удовлетворени, все пак има покой. Затова и тяхното удовлетворяване се нарича *единствено нужно*.

Когато се удовлетворяват духовните потребности, те учат човека да поставя в съгласие с тях и останалите, така че нито това, с което се удовлетворява душата, нито това, с което се удовлетворява тялото, не противоречи на духовния живот, а му помага, и в човека се въдворява пълна хармония на мислите, чувствата, желанията, предприятията, отношенията, наслажденията; въдворява се пълна хармония на всичките движения и разкриването на неговия живот. И това е рай. Напротив, когато духът не бива удовлетворяван и това единствено нужно е забравено, тогава всички други потребности се разбягват в различни посоки и всяка изисква своето, а тъй като те са много, то гласовете им зашеметяват бедния човек като шумно тържище и той се мята като побъркан насам-натам, за да ги удовлетвори. Но никога не намира покой, защото, когато една бива удовлетворена, другите не се задоволяват и тъй като не се смятат с каквото и да е по-нискостоящи от другата, удостоената с удовлетворяване, настойчиво изискват своето, както когато майката нахрани едното си дете, другите пет викат. Поради това вътре в такъв човек има шум, глъчка, теглене на всички страни и навсякъде цари безредие. Тук се заражда тази бурна област, за която специално говорихме и която още повече възбужда и внася безредие във всичко вътрешно. Такъв човек не е доволен от нищо, винаги е притеснен, ту стои уморен, втренчил очи недоумявайки какво да започне, ту все се върти и повърта, а всичко това е суета и крушение на духа!

Ето откъде се поражда въпросът: Какво да се прави? Как да направим, че духовната страна да преобладава в нас и управлявайки всичко, да внася ред в нашия живот?

Ще Ви кажа предварително, че за такъв въпрос не би имало място, ако нашият живот би се развивал така, както трябва. Защото телесните и душевните потребности са за нас също така естествени, както и духовните и тяхното задоволяване само по себе си не може да внесе безредие и смущение в живота, както и удовлетворяването на духовното. Ако те се развиваха всички в хармония и в естествено взаимоподчинение, човешкият живот би протичал прекрасно. Посадете семенце, поливайте го, дръжте го в необходимата топлина, и то ще даде кълн, стебло, листа и най-сетне - прелестен цвят. Така би било и с човека. Ако се развиваше по естествения за него начин, винаги щеше да излиза прекрасен човек. Защо тогава ние виждаме, че нито ние самите, нито другите са прекрасни? Защо животът ни се изкривява?

Припомнете си какво беше с Вас, след като Вие за малко се потопихте в този водовъртеж или в този бурен живот. Вътрешно настъпи голям смут. Ако това се повтори няколко пъти и не вземете предпазни мерки, ще се вплетете най-сетне в същия този водовъртеж и за Вас ще започне живот, който е суета и крушение на духа. А не може ли да обясним нашия безпорядък с това, че има хора без порядък: ние се увличаме от тях и усвояваме за себе си тяхното безредие. Вие едва сега започнахте да попадате под влиянието на безпорядъка, но Вашето възпитание е преминало под внасящото порядък влияние на благочестивото Ви семейство и на Вашите роднини. А други, чието семейство и роднини живеят бурно и в смут, от малки усвояват този смут и израстват с него. Та ето може би причината, поради която нашият живот се отклонява от своето естествено протичане и в него навлиза неестественият смут?

Не, с това работата не се обяснява, защото остава още и въпросът: а как е влязъл този смут в кръга на тези хора? Откъде се взел в семейството и в обществото? Отвън човек е такъв, какъвто е вътрешно. Безредието в семейството и в обществото е дошло от безредието, скрито вътре в човека. Ако то не би било вътре, не би го имало и отвън. Сега външното възвръща обратно на вътрешното това, което е получило от него. И отново въпросът: а откъде е влязло вътре? И ще кажа още: външната буря въздейства вътре и там се възпроизвежда, защото нейният зародиш и предразположението към нея са вече там. Вие тогава бяхте смутена и не намирахте покой. Защо? Тогава го премълчахте, а аз не Ви го казах, защото не беше време. А сега ще Ви кажа. В тези два дена, след като се впуснахте в бурния живот, Вие се увличахте, Вашето сърце съчувствуваше ако не на всичко, то на много. Вследствие на това съчувствие бурята и смутът възникнаха и във Вас. Когато дойдохте на себе си, Вие видяхте вътре нещо ново. Съвестта Ви доложи, че тази новост е Ваше дело - дело недобро, и започна да Ви наказва. Подчинявайки се на гласа ѝ, Вие добре обсъдихте и вярно оценихте този живот. След това, ако Ви се случи отново да попаднете в тази бъркотия и както вече не веднъж говорих, ако държите сърцето си далеч и когато започне да се тегли към съчувствие, да не му разрешавате свобода, Вие няма вече да изпитвате преживяната мъка. Но аз споменавам това мимоходом. Моята мисъл е: откъде у Вас, която сте живяла досега при други условия, това съчувствие към безредното? Моля да помислите, защото ще откриете, че то и по-рано е било вътре, но скрито, а сега е излязло навън. Външните влияния не дават нещо ново, а само възбуждат това, което вече е вътре. Ще Ви дам пример. Аз съм виждал прокажени. Децата им се раждат красиви и растат съвсем здрави. Но идва време, показата се проявява и те започват да стават такива, каквито са и родителите им и всички други прокажени. Откъде иде тя? Излязла е отвътре! А там откъде е попаднала? Получена е заедно с раждането.

Отгук за Вас няма да бъде трудно да направите следния извод, че ако ние виждаме вътре в себе си безредие и смут на мислите, чувствата, желанията, начинанията, делата и се въртим сред тях, то е защото зародишът на всичко това е внесен в нашето естество и че този зародиш на безредието, разкривайки се едновременно с разкриването на нашите цели и потребности, внася в тях смут и прави по този начин целия ни живот изпълнен със смут и бури. Моля, помислете сега откъде е този зародиш? Казвам, помислете върху това, защото иначе не ще можем да намерим удовлетворителен отговор на вече няколко пъти повторения въпрос: Какво да се прави? Който иска с успех да излекува болестта, трябва да открие първопричината ѝ. Без това, лечението не може да протече правилно и да има успех.

Та ето върху какво трябва сега да побеседваме.

19

Макар че аз Ви писах да размислите и сам обещах да побеседваме за това, откъде идва у нас зародишът на вътрешния смут и безредие, но това е известно и Вие знаете откъде е той. Следователно няма и за какво да се разсъждава, а само да се припомни какво ние вярваме за това. Вярваме, че такъв зародиш не е вложен от Твореца при сътворението на човека, а е привнесен след него - поради падението на нашите прародители, които след като са престъпили заповедта, са повредили и разстроили нашето естество, което те, повредено и разстроено, са предали на своето потомство, т.е. на целия човешки род. Така то е преминало и при нас с Вас и е причина за този смут и това безредие вътре в нас, от които произлизат и всичките безредия отвън, както в частния живот на всяко лице, така и в семейния и обществения. Поради това безредието, макар че се получава от нас в зародиша заедно с рождението, не е естествено и природно, защото не принадлежи на човешката природа, но е така съществено в нея, че без него човекът сякаш не е вече човек, а всъщност напротив, именно без него човек става истински човек. То е наша болест: само след нейното отстраняване ние биваме здрави и в такъв вид, в какъвто следва да бъдем според естеството, както то е излязло от ръцете на Твореца. Припомням Ви Вашето желание - да застанете на нивото на човешкото достойнство. Излекувайте в себе си посочената болест и ще станете такава.

Запомнете, че нашият вътрешен смут и безредие са природени в нас, но не са природни, не се съдържат в нашата природа като нейно съществено съдържание, а са се вмъкнали между природните и свойства, разстройват ги и в специалната за всяка тяхна област дейност, както и във взаимоотношението им. Ако това би било природно, то не би създавало със своето присъствие такива страдания и мъки, каквито ние изпитваме от него. Което е природно, съставлява радост в живота, а което е противно на природата - я измъчва и изтощава. От друга страна, ако това би било природно, то когато някой би се явил свободен и чист от него, той вече не би бил човек. Но ние познаваме Човека, Който е бил съвършено чист от това и все пак е бил човек. Знаем също, че и всички, които се обличат в Него, получават власт да се пречистят, както и *Той е чист* /1 Иоан. 3:3/, и стават подобни Нему.

Запомнете, че това безредие е природено у нас, но не е природно - запомнете и дръжте здраво убеждението си в това. То ще поддържа у Вас ревността да се излекувате от тази болест. Ако тя не е природна, значи има възможност да бъде излекувана. Имайки тази надежда, кой няма да се въодушеви и наистина да се излекува? Нашето естество в чистия си вид е добро. Самите ангели се взират в него с любов и удивление, когато то се явява такава, та ние ли да не желаем да го видим и при това не вън - в другите, а в самите нас? Та нали и всичкото ни щастие и благобитие се състои в това, щото да се избавим от тази болест. Защото, когато нея вече няма да я има, какво ще ни попречи да бъдем в блажено състояние и да се чувствуваме такива? Напротив, ако тази болест е в природата ни, тогава вече няма да можем да я излекуваме. Така и ще си остане завинаги, колкото и да се трудим над изгонването и. Ако приемеш тази мисъл, ще се предадеш, като си кажеш: така значи и трябва да бъде. А това именно е и

пагубното безчувствие, изпадналите в което се предават на разпътство и всякава нечистота. /Еф. 4:19/.

И пак повтарям: дръжте убеждението, че нашето безредие не лежи в нашата природа, и не слушайте тези, които казват: Какво да се прави, така сме сътворени, нищо не може да се промени. Не сме сътворени така и ако се заловим със себе си както трябва, все ще излезе нещо от нас.

Всичко това Ви обяснявам, за да пожелаете ревностно да се захванете със себе си и да не се допускате отново до тези мъчения, които изпитайте, а, напротив, да пресечете в себе си самата им възможност. Трябва да размислим как да достигнем до това.

20

Продължавам. Какво е станало с нас вследствие престъплението на прародителите ни?! Нашата природа си е останала същата и областите и силите на естеството ни са останали същите, със същите закони и изисквания. Но *нашето съзнание и свобода не са се насочили натам*; поради това те са объркали взаимното съотношение в различните наши области и сили и като са нарушили първообразния ред, са внесли разстройство в общата дейност и живота на човека, пораждайки от себе си особен вид разрушителни сили - страсти, неестествени за нас, но придобили такава власт, че направляват всичките ни сили така, както им е угодно. Ето как се е случило това.

Бог е създал човека за блаженство и блаженство именно в Него, чрез живо общение с Него. Затова е вдъхнал в лицето му диханието на своя живот, което е духът, както вече беше споменато. Съществени свойства на духа са съзнанието и свободата, неговите съществени движения са изповядването на Бога, Твореца, Промислителя и Въздейтеля с чувство на пълна зависимост от Него, което се изразява в изпълнено с любов виране в Бога, непрестанно внимание към Него и благоговеен страх, с желание да вършим винаги угодното Нему по указанието на законоположницата - съвестта, и с отричане от всичко, за да вкусваме единствено Бог и с Него само да живеем и да се усладяваме. На човека са дадени съзнание и свобода, но не за да се възгордее и да своеволничи, а затова, като съзнае, че има всичко от Бога, да живее в Него и да направлява свободно и съзнателно всичко към тази единствена цел. Когато е така настроен, той пребивава в Бога и Бог пребивава в него. Той, пребиваващ в човека, дава на духа сила да властвува над душата и тялото, а по-нататък и над всичко, което е извън него. Такова е било и първоначалното човешко състояние. Бог се е родил в прародителите и е потвърдил всичко това със своето Божествено слово; поучил ги да познават Него Единствения, Нему Едному да служат, в Неговата воля само да се движат. За да не се объркат в съображения как да изпълняват това, Той им дал проста заповед - да не вкусват от плодовете на едно дърво, назовано от Него дърво на познанието, за добро и зло. Така нашите прародители започнали да живеят и да блаженстват в рая.

Завидял им падналият преди това поради гордост дух и ги научил да нарушат дадената им заповед, измамвайки ги, че с вкусването на забранения плод те ще вкусат толкова благо, каквото преди това не са могли и да си представят, и че ще станат като богове. Те повярвали и вкусили. Вкусването може и да не е голямо нещо, но е зло, че са

повярвали, без да знаят на кого. Може би и това не би било така важно, ако не бяха тези страшно престъпни мисли и чувства към Бога, каквито като отрова влял в тях злият дух. Той им наговорил, че Бог им забранил да вкусват от дървото, за да не станат богове. Повярвали на това. Но след като повярвали, те не могли да не приемат хулни помисли за Бога, като че Той им завижда и недоброжелателно се отнася към тях, а след като приели такива помисли, не могли да отбягнат и някои недобри чувства към Него и своеволни решения: та ние сами ще вземем това, до което Ти не искаш да ни допуснеш. Ето какъв бил Той - загнездило се в тяхното сърце за Бога, - а ние мислехме, че е така благ. Е, тогава ние сами ще се наредим, въпреки Него. Ето тези мисли и чувства са били страшно престъпни! Те именно означават явно отстъпление от Бога и враждебно въставане против Него. Вътре в тях се е случило същото, което се приписва на злия дух: ще поставя престола си по-високо от облаците и ще бъда подобен на Всевишния; и това не като мимолетна мисъл, а като враждебно решение.

Така съзнанието се възгордяло и свободата започнала да своеволничи, като поела върху себе си устройването на своята участ. Отпадането от Бога било пълно с известно отвращение и въставане против Него. Поради това и Бог се отстранил от такива престъпници и живият съюз бил прекъснат. Бог е навсякъде и държи всичко, но влиза вътре в свободните твари, когато те сами Му се предават. Когато се заключат сами в себе си, той не нарушава тяхното самовластие, но пазейки ги и държейки ги, не влиза вътре. Така и нашите прародители били оставени сами. Ако бяха се покаяли по-скоро, може би Бог би се върнал при тях, но те били упорити и при явните изобличения нито Адам, нито Ева се признавали за виновни. Последвал съд и наказание с изгонване от рая. Тогава се опомнили, но било вече късно. Трябвало да носят наложеното наказание, а след тях и целият човешки род. Да благодарим на всемилостивия Бог, че макар Той да се е отстранил от нас, но не ни е захвърлил, а е устроил предивен начин да ни съедини отново със Себе Си.

Но аз отидох малко далече. На нас ни е необходимо да спрем вниманието си върху това, какво е произлязло вътре в човека. Ето какво! Духът е властвал над душата и тялото, защото е бил в живо общение с Бога и от Него е получавал божествена сила. Когато е прекъснало живото общение, секнал е и притокът на божествена сила. Духът, предоставен на себе си, не е могъл вече да властва над душата и тялото, но сам е бил увлечен и завладян от тях. Над човека е взело надмощие душевното, а чрез душевно - телесното и той е станал душевен и плътски. Макар че духът е същият, но е без власт. Той проявява своето съществуване ту чрез страха Божи, ту чрез тревогите на съвестта, ту чрез незадоволеността от каквото и да е тварно нещо; но неговите искания не биват взети под внимание, а само се отбелязват за сведение, обръщайки цялата грижа за устройването на тукашния начин на живот, за каквото и трябва да се грижи душата - и то начин на живот повече материален, защото тукашният живот става посредством тялото, а и защото всичко телесно е по-осезателно и изглежда по-необходимо.

Когато е станало такова преобръщане на реда в съотношенията на различните области на нашето естество, човекът не е можел вече да види нещата в истинския им вид и не е можел да удържи в необходимия ред своите потребности, желания и чувства. Те били смутени и безредието станало тяхна характерна черта. Но това, разбира се, недобро състояние би било още поносимо, ако не бяха страстите, а те са навлезли и тиранизират човека. Погледнете как разсърденият се тресе от гняв като от треска. Как завистта е изсмукала завистливия, та той, бедният, е посинял! Как опечаленият е

изсушен от скръб така, че е станал кожа и кости. Такива са всички страсти! Те са навлезли в човека заедно със себичността. Щом само е произнесъл вътре в себе си праотецът: тогава аз сам ... и себичността се е внедрила в него - тази отрова и това семе сатанинско. От нея след това се е развило цялото пълчище на страстите: гордост, завист, ненавист, скръб, униение, любов към притежание и чувственост с всички техни многочислени и разнообразни рожби. След като се разплодят вътре, те започват още повече смущават и без тях неспокойното състояние.

Тъй че ето в какво се състои болестта. Духът се е възгордял и е започнал да своеволничи. Затова той е загубил властта и е попаднал под игото на душата и тялото и на всичко външно. Оттук идва и смущението на душевно-телесните потребности и желаниа и особено тяхната безмерност. Тази безмерност им придава поробеният от тях дух. Сами по себе си тези потребности са измерими и не са бурни. Това, че те нямат мярка и се бунтуват, е защото духът бушува в тях, защото у него по природа енергията е безгранична. Оттук идват лакомията, пиянството, събирането на пари... и много други, на които човек не мисли да даде мярка. Но главната болест са страстите - придошлите тирани.

Сега за Вас не е мъчно да помислите какво е необходимо, за да поставим всичко у нас в първоначалния му ред. За това ще Ви пиша следващия път, а сега помислете.

21

Е, какво сте измислили в отговор на това, какво е необходимо, за да бъде поставено всичко в нас в предишния му, първоначален ред? Каквото и да сте измислили, аз ще продължа своето.

Както сме се свлекли по нанадолнището, трябва обратно на това да се изкачваме отново към върха. Както болестта е влязла, така, действувайки противоположно, можем да я изгоним. Отпаднали от Бога, трябва отново да се съединим с Него. Отпаднали, след като сме се усъмнили в словото Му, трябва да възстановим напълно вярата си в Него. След като сме загубили вярата в Бога и Бога, ние сме взели пагубното решение: *така аз сам*; трябва да унищожим това *аз сам*. Когато се е създадо това пагубно *аз сам*, нашият дух е загубил свойствената нему сила да господства над душата и тялото и, напротив, сам е попаднал под игото им. Трябва да се възстанови тази власт на духа. Когато властта на духа е била прекъсната, потребностите на душата и тялото са се разбягали на разни страни и в нашите желаниа е настъпил смут. Трябва всички тези потребности отново да бъдат приведени в единство и да се установи в техния ред взаимно подчинение. Заедно с пагубното *аз сам* се е вмъкнала в нашия живот глутница от страсти подобно на диви зверове, които ни терзаят. Тези страсти трябва да бъдат изгонени.

Виждате ли колко трябва? Вече само поради огромността и важността на тази необходимост можете да заключите, че ние не можем сами да се справим с това единствено, но необходимо за нас дело. Най-вече не можем да се надяваме сами да извършим това наше най-главно дело, защото, ако не бъде установена първата точка от него, няма и защо да се залавяме за другите, а именно - възстановяването на единението ни с Бога не може да бъде в наша власт. Ние можем да го желаем и да го търсим, но да го създадем - не е дело за нашите ръце. Кой може да се вмъкне в Божията област или сам да прокара път към Него? Кой е толкова силен, че да вземе от Бога каквото желае,

още повече да Го принуди да бъде в нас, за да бъдем и ние в Него и особено след като всичко ни е било дадено, но е било презряно, Божието лице - принижено чрез недоверие и властта Му потъпкана от самоволност? Казваш: Ще се покая и кая се. Но не е твоя работа да поставяш условия. Може и покаянieto да върши работа, но когато Сам Бог го постанови и се съгласи да го приеме. А само по себе си какво е то? Ударил си се и боли - това е то!

Така съединението ни с Бога отново не е в наша власт: и неговите условия, и начинът на извършването му, и всичко, което се отнася до него, не е в наши ръце. А то е толкова важно, че ако отново се извърши съединение, всичко останало ще тръгне вече само по себе си. Веднага духът ще получи сила, ще подчини душата и тялото, ще въведе ред в потребностите и желанията и ще изгони страстите. Но как да се състои самото то? Аз говоря за това, за да разберете, че няма защо да си трошим главата как да се съединим отново с Бога. Колкото и да се мъчиш, не ще измислиш нищо, а по-скоро побързай, ако е било угодно Богу да установи закон и ред за това възсъединяване, да го приемеш с пълна вяра и да се възползуваш от него с топла благодарност. И да благодарим на човеколюбивия Бог! Всичко за това е вече установено и разяснено. Приемай и се ползувай!

Няма да Ви излагам как е извършено всичко това, ще кажа само главното. За да бъде нашият дух възстановен и за възсъединяването му с Бога е необходимо, щото Духът Божий да снизхожда в него и да го оживототворява. За да открие пътя за това снизхождане, Единородният Син Божий е слязъл, въплътил се е, пострадал е, умрял на кръста, възкръснал и се възнесъл. В такова отношение поставя своето дело към Светия Дух самият Син Божий, когато, след като съобщил на учениците Си за Своето възнесение при Отца и с това дълбоко ги наскърбил, им казал за утешение: *Аз обаче ви казвам истината: за вас е по-добре Аз да си замина; защото, ако не замина, Утешителят няма да дойде при вас; ако ли замина, ще ви Го пратя* /Иоан. 16:7/. И още преди това св. Евангелист Иоан Богослов, обяснявайки думите на Господа: *Който вярва в Мене, из неговата утроба, както е речено в Писанието, ще потекат реки от жива вода,* е добавил: *Това каза за Духа, Когото цяха да приемат вярващите в Него; защото Дух Светий още не бе даден, понеже Иисус още не бе прославен* /Иоан. 7:38-39/. Трябваше да се прослави Синът Божий, смирилият се във въплъщението и страданието, за да дойде и да пребъде с вярващите в Него Дух Светий. Той е дошъл и започнал да пребивава и пребиваването Му във вярващите е така наложително, че друг Апостол с изумление ги питал: *Не знаете ли, че вие сте храм Божий и Духът Божий живее във вас?* /1 Кор. 3:16/.

Така че ето Ви и цялото дело. Синът Божий се е въплътил, пострадал е с плътта Си, умрял е на кръста, възкръснал е, възнесъл се е на небесата и е изпратил от Отца Светия Дух, Когото приемаме, бидейки вярващи в Сина, и който изпълнява в нас това, за което се е молил този Син: *Както Ти, Отче, си в Мене, и аз в Тебе, тъй и те да бъдат в нас едно, та да повярва светът, че Ти си Ме пратил.* /Иоан. 17: 21/.

Как прочее Той извършва това? Съчетава се с духа на тези, които вярват в Сина Божий и оживявайки го, отново го съединява с Бога. Това се именува ново рождение от Бога, което прави вярващите Божии чедата по благодат, както казва св. Евангелист Иоан : *А на всички ония, които Го приеха - на вярващите в Неговото име, - даде възможност да станат чедата Божии; те не от кръв, нито от похот плътска, нито от похот мъжка, а от Бога се родиха.* /Иоан 1:12-13/. И стана закон духовен в живота на Христа

Иисуса: *ако някой се не роди от вода и Дух, не може да влезе в царството Божие; защото само роденото от Духа е дух.* /Иоан. 3:5-6/.

Моля, не разпитвайте защо всичко това е необходимо за възстановяване на истинския живот в нас, а го приемете и пазете с простотата и искреността на детската вяра. Ако започнете да разпитвате, ще се приближи врагът и както някога на Ева ще Ви нашепне съблазни и ще поколебае вярата, а чрез това ще Ви лиши от плодовете ѝ. Както тогава е било непонятно как от вкусването на плода са могли да дойдат такива последствия, обаче те са произлезли именно от това вкусване, така и сега е непонятно заради какво е трябвало Синът Божий да се въплъти и да пострада, а след това да се възнесе и да изпрати Духа, за да бъдем възстановени - и все пак от искрената вяра в именно такава устройване зависи нашето възстановяване и всички, които са го приемали с вяра, се възстановяват.

Така че не разпитвайте за Божието устройване и аз нищо не ще Ви кажа за него, макар че обикновено се казват някои неща, за да бъде обяснено. Ще кажа само няколко думи за това, какво извършва Дух Светий в нас, възстановявайки нашия дух. Обаче потърпете до следния път.

22

Продължавам. Единородният Син Божий, въплътил се заради нас, с кръстната си смърт удовлетворил Божиата справедливост и ни е примирил с Бога; възнесъл се е на небето и седнал отдясно на Отца, постоянно ходатайствувал за нас чрез своето примиряващо ходатайство. Но едновременно с това за нас Той е източник на живот истинно Човешки. Той ни е показал в Своята човешка същност какъв трябва да бъде човекът, и всички вярващи, когато получат новото рождение, получават семето на Христоподобния живот. Тези, които се кръщават в Христа, в Христа се и обличат. Това създава във вярващите благодатта на Светия Дух. Какво именно става в нас под въздействието на благодатта?

Но най-напред ще Ви помоля да задържите завинаги мисълта, че когато се говори, че едно е направил и прави Синът Божий, а друго - Дух Светий, не следва при това да разделяме между тях Тяхното възстановяващо действие. То излиза Неразделимо от Бога, Комуто се покланяме в Троица. Поради което св. Петър, изказвайки своето благопожелание в приветствието към тези, за които е написал посланието, казва: *По предведение на Бога Отца, чрез осветяване от Духа, за послушност и за поръсване с кръвта Иисуса Христова: благодат вам и мир да изобилства!* /1 Петр. 1:2/, а св. Павел завършва своето второ послание към коринтяните с подобно благопожелание: *Благодатта на Господа нашего Иисуса Христа и любовта на Бога и Отца, и общуването на Светаго Духа да бъдат с всички вас. Амин.* /13:13/. Възстановителното действие в нас на Бога, на Когото се покланяме в св.Троица, е общуването Му с нашия дух. И това общуване бива не от едно лице, но от неразделния в три лица Бог. Затова се говори, че и Синът, и Дух Светий, и Отец влизат в общуване с нас. Макар че Господ, нашият Спасител, седи отдясно на Отца, но по Своего обещание *е с нас през всички дни* /Мат. 28:20/ и това не е външно, а вътрешно, защото казва: *Ако някой ме люби, ще спази словото Ми; и Моят Отец ще го възлюби, и ще дойдем при него, и жилище у него ще направим* /Иоан. 14: 23/. Ето Бог Отец и Бог Син се вселяват в нас и живеят чрез вярата и любовта, изразявани чрез изпълнението на заповедите. А че Светият Дух живее във

вярващите и изпълняващите Божиите заповеди, свидетелства Писанието: *Не знаете ли, че вие сте храм Божий, и Духът Божий живее във вас?* /1 Кор. 3:16/. Колко велика и неизречима е Божията милост към нас! Триипостасният Бог живее в нас, ако ние сме верни на условията, при които става това.

Но създаването на Богообщение се извършва от благодатта на Светия Дух. Той приготвя в нас обител и заедно с Бога Отца и Бога Син се вселява в нас. Как се приготвя тази обител?

Божият Дух съкровено действа на нашия дух и го раздвижва. Раздвиженият ни дух възстановява в себе си своето първо естествено Богопознание, че има Бог, че Той държи всичко и въздава за всичко. Това съзнание възстановява чувството на всестранна зависимост от Него и оживява страха Божий. Едното и другото разтревожават съвестта - свидетелка и съдия на нашите дела и чувства, между които рядко се среща нещо, на което Бог би погледнал с благоволение. Разтревожената съвест, заедно със страха Божий и чувството за всестранна зависимост от Него карат човека да почувства безизходността на своето положение: Къде да отида? Къде да избягам? Но няма къде да се бяга: заловен е и е в ръцете на Бога - Съдия и Въздейтел. *Гневът Божий се открива от небето върху всяко нечестие и неправда* /Римл. 1:18/.

Но тук идва благовестието на Евангелието и изважда от бедата. Без Евангелието такова пробуждане на нашия дух би било пагубно, защото би хвърляло неизбежно в отчаяние. Но така устройва Божията благодат, че истинското пробуждане на нашия дух и става, и се съпътства от Евангелието. На този, у когото вследствие пробуждането на духа вътре се е задал въпросът: “Къде ще отида? Къде ще бягам?”, Евангелието възвещава: Къде и защо ще бягаш? Иди под сянката на кръста и ще се спасиш. Синът Божий, като се възплъттил, умрял на кръста за изкупление на нашите грехове. Вярвай в това и ще получиш прощение и Божията милост ще те посрещне. Апостолите винаги са правили така, проповядвайки Евангелието. Първо ще разтревожат, а след това казват: Вярвай в разпятия Бог и ще бъдеш спасен. Така св. Петър при първата проповед в деня на съшествието на Св. Дух е разтревожил и уплашил иудеите до такава степен, че те започнали да викат: Какво да правим сега? Къде да се денем? Тогава той им благовестил: *Покайте се и всеки от вас да се кръсти в името на Исуса Христа, за прошка на греховете*/Деян. 2:38/. И св. апостол Павел в посланието си към Римляните писал така, че отначало изплашил всички, казвайки: *Гневът Божий се открива от небето* /1:18/, а след това е посочил и прибежище за всички - във вратата в Господа Исуса Христа /3:22 и т.н./.

Когато някой се намира в страшна беда и срещне указание за изход и прибежище, с каква ревност се хваща за него! Така и нашият дух, приел благовестието за спасението в Господа, с всичката си сила се хваща за него, изпълнен с *благата надежда и готовност* да направи всичко, за да стане участник на Евангелските блага. Това негово настроение го прави готов за Богообщение и благодатта на Св. Дух, действаща досега отвън, възбуждайки се, се вселява вътре, но не непосредствено, а чрез тайнствата. Вярващият се кае, кръщава се и приема дара на Св. Дух /Деян. 2:38/. Това е и действието на Богообщението - живо и действено. Така осезателно се е проявявало това действие по време на първоначалната проповед на св. Апостоли. Така се е проявявало то и след тях, проявява се и досега, когато от наша страна се изпълнява всичко, което трябва.

Не всичко извършва само Духът Божий. Изисква се нещо и от нас и това нещо не е маловажно. Духът Божий възбужда, благовестието показва за какво да се захванем. Това е от Бога. Но след като направи това, Бог се спира и чака израза на нашата свободна воля. Със своите първи действия Той като че ли пита: искаш ли да излезеш от бедата? Ето какво трябва да направиш. Този момент е най-важният. Който е приел указанието, открива входа за по-нататъшните действия на благодатта, която след това го въвежда в областта на спасените. Не склони ли, пресича по-нататъшните и действия и така отива сред погиващите. Апостол Павел проповядва в Ареопага. След проповедта Св. Дионисий и още някои тръгват след него и се кръщават, а от останалите някой казва: “Какво учи този празнословец?” А друг: “Ела друг път, за да те послушаме.” Бог никого не принуждава да се спаси, а предлага избор и само този, който избере спасението, се спасява. Ако не би била необходима нашата свободна воля, Бог в един миг би спасил всички: защото Той иска всички да се спасят. Пък и тогава съвсем не би имало погиващи. А нашето желание невинаги бива разумно, упорства и не слуша дори самия Бог. И ето че погиваме.

Така че, моля, забележете този момент. Той трябва да присъства във всеки дух, щом някой стои на страната на спасяваните. Той се състои от следните действия: след като благодатта възбуди чувството, че положението е крайно, а благовестието посочи изхода от него, към чувството за беда трябва да се прибави и съзнанието, че сами сме виновни във всичко и да се разкаем в това, да повярваме в действителността на предлагания начин за спасение, да пожелаем именно по този начин да се спасим и да се изпълним с благата надежда за това. Да изявим пълната готовност по-усърдно да направим всичко, което ни бъде посочено като условие за спасение. Когато стане това в духа ни, остава само да пристъпим към тайнствата и Богообщението да се извърши. Да направим равносметка: разкалял си се, пожелал си спасение в Господа и имаш благата надежда за това. Тези три действия почиват и произлизат вътре и се задоволяват с вътрешно проявяване. А последното действие - готовността да направиш всичко, което е необходимо, е истинската деятелна сила за спасение, защото зависи от нас, то е източник на спасителната дейност и на спасен живот. Тази готовност, докато се изразява само в нас, бива слаба: а когато Божията благодат се всели вътре, става всесилна, непознаваща пречки, преодоляваща всичко. Тя е ненаситната ревност за Богоугождение и най-усърдно изпълнение на Божията воля при цялата вяра в Господа и благата надежда за спасение в Него Едного. Тя изпълнява предвечното Божие определение: *да бъдем свети и непорочни пред Него с любов* /Еф. 1: 4/, за каквото ни и прави Господ *ревностни към добри дела* /Тит. 2:14/.

Аз нарочно спирам вниманието Ви на тази ревност, за да я възжелаете. Защото, когато от наша страна я има, то Божията благодат от своя страна няма да пропусне да направи всичко преизобилно: така че когато тази ревност е налице (в областта на вярата и търсенето на спасение), тогава има всичко, а извършването на нашето спасение става несъмнено и се приближава към своя край. А когато я няма - вече нищо няма; този, който не ревнува за своето спасение, е непричастен на него.

Какво дълго заобикаляне направих, за да Ви доведе до тази точка! Но това бяха все общи разсъждения. Сега ще започнем да разсъждаваме за Вас самата.

Миналия път се залових да правя равностметка, но не я доведох до края, а най-вече това бе необходимо. Този край е да знаете, че ревността, за която говорих, ревност действена, жива, гореща, неуморима, е и признакът, че нашият дух е възстановен в сила и правата си чрез възстановяването на съединението с Бога чрез благодатта и действието на Св. Дух. Случват се и наши собствени припламвания на ревност, но тя избухва и угасва. А ревността, която винаги гори, постоянна и неуморима, е само поради благодатта, която нашият дух е получил от Св. Дух. Та ето, когато имате такава ревност, значи, че у Вас е възстановен духът'и. Само не го погасявайте! Той ще вземе в ръцете си и душата, и тялото, всички потребности на Вашето естество и всичките Ви житейски и граждански отношения и ще ги насочи към едно - Богоугождение и спасение. Отговорете има ли я или не?

Смятам, че на Вас Ви е много трудно да отговорите на това не само поради скромност. Идвам Ви на помощ. Не смесвайте ревност с ревност. Духовната ревност цялата се изразходва за угаждане на Бога и спасяване на душата; тя е преизпълнена със страх Божий и непрестанно пази внимание към Бога, грижейки се всячески да не допусне нищо в мислите си, нито в чувствата, нито в делата, което да не е угодно Нему, както и посочва съвестта, която тя пази чиста като огледало. Тя пази сърцето си от всякакво привързване към каквото и да е освен към Бога и Божествените неща и с надеждите си се преселва в другия свят, отсичайки всички земни надежди. Тя не се отчуждава от това, което е необходимо за временния живот, но всичко тук за нея е придатък, а делото е едно - Богоугождение и спасение. Виждате ли какво е? Моля хубаво да обмислите това и да се проверите според него.

Вземете още под внимание, че има и душевна ревност. И тя е силна, но изцяло е обърната към устройване на временния бит. Някой мечтае, без да спи, за наука, друг за изкуства, обикаляйки целия свят; друг за промишленост и търговия, без да жали силите си; друг - за друго нещо, житейско или социално. Всичко това не би било важно, но бедата е там, че когато каквато и да е от тези ревности завладее вниманието и силите на човека, тя погасява духовната ревност. Душевната ревност в своите най-добри прояви, които са посочени, е хладна към духовното и отстранява всяко желание да се занимаваме с това, което удовлетворява духовната ревност. А за другите ревности няма и защо да се говори, до такава степен те са противни на духовната. Защото има още и суетна ревност (за облекло и тем подобни), а има и зла ревност - порочна и грешна, обърната към удовлетворяване на страстите. Тези последните, не само охлаждат духовната ревност, но са и враждебни. И както, ако се размърда съвестта, я потискат в себе си, така я гонят и преследват и в другите. Ето колко различни ревности има! Моля, вгледайте се няма ли някоя от тях и във Вас?

Духовната ревност не гони душевната (научната, художествената, житейската, социалната), а само ги осъразмерява и подрежда, отправяйки всяка към нейния вид, без да'и позволява да ревнува за нещо такова, което е противно на нея самата. Тя прогонва само суетата и не'и позволява да се показва в живота на човека, когато е завладяла. Само в един случай тя не дава и на душевната ревност ход, а именно когато вижда, че работата и занятията за удовлетворяването на тази ревност - научната, художествената, занаятчийската, семейната, служебната, гражданските служби и длъжности не дават простор на самата нея, притесняват я, охлаждат я, и я погасяват. Тогава тя изтръгва човека, когато е завладяла, от тези жинени обстоятелства, които се управляват от

душевната ревност и го отвежда там, където само с това се занимават, да удовлетворяват нея, духовната ревност. Вие сецате ли се за какво става дума?!

Отделям духовната ревност от всичко странично, за да видите определено какво е тя и за да възревнувате за нея. Тя е онзи огън, който Господ е дошъл да хвърли на земята и който, след като падне в почвата на нашето естество, поглъща там всичко непотребно, а всичко потребно - претопява и пречиства. Нея е подразбирал Апостолът, когато е писал на Солуняните: *Духа не угасявайте* /1 Сол. 5:19/. Защото, макар че този Дух е благодатен, но присъствието Му в нас се засвидетелствува с горенето на духовната ревност и Той угасва, когато и духовната ревност угасне. Също така нея е подразбирал той, когато е поучавал римляните: *В усърдието не бивайте лениви; духом бъдете пламенни; Господу служете* /Римл. 12:11/.

Старанието и усърдието са самата ревност. Горенето на духа е свидетелство за нейното присъствие и действеност. Работата за Господа е направлението и духът на тази ревност. Насочвайки я, същият апостол заповядва на филипийците: *Прочее, братя мои, за това що е истинно, що е честно, що е справедливо, що е чисто, що е любезно, що е достославно, за това, що е добродетел, що е похвала, само за него мислете. Което научихте, приехте, чухте и видяхте в мене, това вършете - и Бог на мира ще бъде с Вас.* /Фил. 4:8- 9/. Ето за какво ревнува оживелият дух, съчетан с Бога и съхраняващ вследствие на ревността това съчетаване. Заради това Богът на мира пребивава в него - благо, от което по-висше няма.

Определяйки към какво трябва да бъде отправена ревността, той пише на римляните: *И тъй в името на милосърдието Божие ви моля, братя, представите телата си в жертва жива, свята и богоугодна и това ще бъде вашето духовно богослужение и недейте се съобразява с този век, а се преобразявайте чрез обновления ваш ум, та да познавате от опит коя е богатата, угодна и съвършена воля Божия.* /12:1-2/. Обновяването на ума е обновяване на нашия дух от благодатта. Оживял, той се отрича от делата на този век и ревнува само за Богоугождение, принасяйки се Богу цял в жертва жива и свята, а затова и благоугодна Богу.

Та ето какво е ревност, каква е силата ѝ и какви са направлението ѝ! И тъй като значението ѝ е така велико, съгласете се сама, че си струва труда да се определи имаме ли я ние с Вас. И потрудете се над това.

Приближава се празникът на Рождество Христово. Поздравявам Ви и Ви изпращам моя привет и благопожелания! Едновременно с това Ви поздравявам и с Новата година. Може би не ще мога да Ви пиша дотогава.

Аз Ви поздравих за Новата година мимоходом, а след това ми дойде наум и специално да Ви поздравя за нея и да Ви пожелаю нещо особено. Какво именно? Това, да станете новичка. Как новичка? - Така, както е с всяка нова рокля: всичко си е на мястото, нито петънце, нито гънчица. И вее от нея свежест. Ето подобно нещо желая на душата Ви. Телесно Вие сте, както се казва за дрехи, сякаш от кутия извадена - съвсем новичка. А нашата душа идва на света заедно със старото и ако не бъде отнета от нея тази вехтория, тя така и ще си остане стара, без да вкуси новото. А старото в душата са суетата и страстите. Изгонете ги и ще станете нова.

Ще Ви разкажа едно предание и ще Ви стане по-ясно за какво става дума. Един човек живеел далеко в пустинята. Заболели го вътрешностите: дробовете ли или сърцето, или черният дроб, или всичко заедно. Болка - умира. Няма да очаква човешка помощ, прибегнал към Бога с най-усърдна молитва. Чул Господ и една нощ, когато заспал, видял следното видение. Дошли два ангела с ножове, разрязали го, извадили болните части, изчистили ги, измили ги и ги намазали с нещо. След това сложили всичко на своето място, напръскали го с нещо и всичко се сраснало, като че ли не било рязано. След като се събудил, старецът съвсем оздравял, сякаш никога не е боледувал, нов като юноша в разцвета на силите си. Виждате ли какво Ви желая? Всичко във Вашата душа да бъде пречистено, болното и старото изхвърлено, всичко излекувано и обновено, поставено на своето място и поръсено с жива вода. И ще станете нова, свежа, пълна със светъл, радостен живот.

Аз разказах тази история на един трудец се над себе си. След като я изслуша, той извика с чувство: “О, ако бяха дошли ангелите и направеха и с моята душа същото, което са направили с тялото на стареца!” В това възвание се чувствуваше и молитва, и желание да възложи на други това, което трябва да бъде направено със собствен труд. Защото и такова лукавство не е чуждо на нашето сърце - ние нямаме нищо против да бъдем добри, но когато трябва да се потрудим за това, губим желание за работа. Ангелите няма да дойдат да пречистват и изцеляват душата ни. Случва се да получаваме от тях указания и вразумявания, но сами трябва да вършим всичко. Дадени са всички средства или оръжия и лекарските инструменти. Никой друг не може да направи това. И Сам Бог не влиза в светилището на душата със Своето могъщество, а благоволително моли да влезе.

Аз и не Ви питам дали възнамерявате сами да се пречиствате, или да натоварвате други. Вие още не сте се залавяли за това както трябва. Но когато се заловите, то аз ще Ви предрека, че и на Вас неведнъж ще Ви идва желанието: О, да биха дошли ангелите да пречистят всичко! И все пак ангелите няма да се заемат с това, макар че ще бъдат с Вас. Делото на пречистването трябва да вършим сами, без жалост към себе си. Неговият създател в нас е тази живодействена ревност, за която Ви писах миналия път. Тя е като голям нож, който, когато е изострен от благодатта, работи много хубаво, и се ръководи от нейните внушения. Тя бива и безжалостна, когато се всели в сърцето, и реже, без да слуша виковете на рязания. Поради това и работата при нея върви бързо, а и скоро се свършва, защото не всичко е за рязане. А когато някои неща се поотрежат, тогава ревността вече не е само нож, а страж и обръща цялата си жестокост към враговете на спасението, от додяването на които никой не е свободен и чието безсрамие не оставя спокоен никого.

Сами виждате, че започнах този разговор, за да раздразня Вашето желание по-точно да определите имате ли Вие такава ревност. Защото без нея Вашето духовно дело няма да върви. Собствено, когато я няма, значи духът спи и няма защо да се говори за духовното.

Искам да споделя тези мисли, които ми идваха за Вас на кръщението Господне. Аз реших да Ви задам един въпрос: Какво мислите Вие за Вашето кръщение? Че това е

само прост обичай или че то Ви дава нещо? Но след това помислих, че много по-добре е аз самият да реша това. И решавам.

Кръщението ни дава това, което нищо друго на земята освен него не може да ни даде. *То съчетава и разтваря в нашето естество Божествената благодат*, така че от купела човек излиза такъв, каквото излиза от работилницата някакво изделие, например звънче, в медта на което е добавено сребро. Подобен на него звънец от мед без сребро е на вид също такъв, какъвто е и този със среброто, но съставът им е различен, различен е звукът, различни са и качеството, и цената им. Така се различава кръстеният човек от некръстения. Разликата е тази, че с кръстения се съчетава благодатта на Св. Дух, тъй като кръщаваният се кръщава едновременно с водата и от Св. Дух. На вид и той е също такъв човек, както и некръстения, но на дело - по своя състав - те са много различни.

Така в Светото Кръщение към нашия естествен състав се влива и нова стихия, свръхестествена, и остава в нас скрита и тайнодействаща. Ние получаваме кръщението като младенци, макар че не знаем какво става с нас, но благодатта въпреки това се съчетава с нас и още тогава започва да действа във вътрешността ни независимо от нашето съзнание само поради Божията благодат, заради вярата на кръстниците и родителите. След като пораснем, ние не можем добре да различим в себе си какво у нас е от благодатта, която пребивавайки в нас от самото ни кръщение, не е останала празна, а е действала по свой начин, и какво е от нашето естество. Но в първите времена, когато са били въвеждани във вярата и кръщавани възрастни, действието на благодатта в тях се е откривало веднага - осезаемо за тях и видимо за другите. Особено поразителни са били промените в нравите и живота, когато например сърдитият ставал кротък, гордият - смирен, скъперникът - щедър, развратникът - целомъдрен и пр. Нещо подобно е станало и с нас в купела на кръщението. Станали възрастни и виждайки в себе си добри страни, ние често се гордеем с тях или други с нас, приписвайки това на самите себе си. А междувременно всичко добро, което имаме, трябва да отнасяме към Божията благодат, която преработва и всичко естествено в нас, а и много дава направо от себе си.

Благодатта действа скрито в нас още от ранното ни детство. Тя бива подновявана с причастяването със Св. Тайни на Тялото и Кръвта. Средата, в която растем, ако е вярваща и благочестива, дава простор на нейното действие чрез християнското възпитание. И при тези условия ние излизаме от детството и юношеството си съвсем не това, каквото излизат онези, които не са кръстени. Допускам, че на Вас Ви е приятно да приемете мисълта и вярата, че сте облагодетелствана от благодатта. И не отричайте, но повече благодарете. Благодатта действа съкровено, но тя често се проявява и наяве - в святи пориви и дела. Ако по-често се офолмяте, движейки се в християнските порядки, по-често ще изпитвате и действието ѝ. В дървото има огън, но е скрит. Започнете да го триете и ще се появи дим, а после ще се покаже и огън. В кехлибара и червения восък има електричество, но не се вижда. Потъркайте ги и то веднага ще се открие чрез притеглянето на някакви дребни частици и даже чрез искрица. Ето и телеграфът мълчи, а щом машината започне да създава търкане, електричеството веднага се пробужда и виждате как стремително действа.

Та ето, вижте, облагодетелствана от благодатта дъще Божия, в какво се състои работата! Трябва да се търкаме, движейки се в християнските порядки, и Божията благодат ще проявява в нас непрестанно своята жива действителност. Има и електрически слънца. Защо? Посредством известни апарати е възбудено силно електричество и се

държи в това възбуждение. Желая Ви да станете светещо от само себе си слънце под действието на благодатта, дарувана Ви и присъстваща във Вас. Ето че пак се приближихме към същото - че не трябва да се жалим, а да се режем и да се оформяме. Иначе нищо няма да излезе от нас с Вас в духовен смисъл, макар и на вид да сме много красиви.

26

Вярвам, че Вие сте задържали и държите във Вашата памет, че християнинът не просто е създаден, а се състои от естество и благодат. Искам сега да Ви изясня, че спасените, които ще влязат във вечното царство Божие, са само онези, в които благодатта не пребивава скрита, а се разкрива и прониква цялото наше същество и се вижда даже отвън, като че ли поглъщайки в себе си естеството ни.

Слушайте словото на Спасителя! Той казва, че царството Божие прилича на това, когато една жена взема квас и го слага в тестото. Тестото, след като получи кваса, не втасва изведнъж: за това е необходимо определено време. Сложеният вътре квас малко по малко прониква в цялото тесто и то втасва; след това от него излиза пръхкав, ароматен и вкусен хляб. Също така и благодатта, бидейки влята в нашето естество, не го прониква цялото изведнъж, а малко по малко. По-късно, когато проникне навсякъде, и то става цялото облагодетелствувано, а делата, които човек върши след това, са от особен род. Макар и на вид те да са също такива, както тези на другите, но имат особен аромат, особен вкус и особен звук. Бог именно само тях приема като особено приятни Нему.

Взимам друго сравнение за поясняване на това как благодатта, когато'и дадат простор за действие, след като проникне цялото ни естество, излиза след това навън и се вижда от всички, които са способни да виждат. Подобно на огъня, който, прониквайки в желязото, не остава само вътре в него, но излиза навън и проявява огнената си сила осезателно за всички, така и благодатта, след като проникне цялото ни естество, става осезателно видима. Всички, които идват в съприкосновение с такъв изпълнен с нея човек, чувстват присъщата му необикновена сила, която се проявява в него разнообразно. Започне ли да говори за нещо духовно, всичко при него излиза ясно като посред бял ден и думите му отиват направо в душата, а там властно създават съответните чувства и предразположения към себе си. Дори и да не говори, от него вее топлота, съгриваща всичко, възбуждаща нравствена енергия и раждаща готовност за всякакъв род духовни дела и подвизи.

Божията благодат ние приемаме чрез св. Кръщение в детството си. От този момент тя започва да действа в нас и извършва своето дело с надеждата, че когато пораснем, със своето свободно решение ще започнем да вършим ревностно всичко, което в делото на спасението зависи от нашите трудове. Когато семейството е благочестиво и възпитава децата в християнски ред на живота, благодатта сама умиротворява техния вътрешен живот и те стават кротки, смирени, послушни, милосърдни, благоговейни и изпълнени със страх Божи. Примери за това се виждат навсякъде.

Аз и Вас бих посочил, ако не се боях, че ще започнете да си въобразявате нещо за себе си, макар че тук няма какво да се мисли много за себе си, защото още нищо не е добавено със собствен труд. Всичко добро, което се вижда, е чуждо, дадено, отгледано. Пред Вас сега предстои да възлюбите всичко това и да решите в сърцето си, че ще го пазите и умножавате. Истина е, че Вие стоите на добра основа и сте поставена на добър път, но във всичко това не е имало Ваше желание и Ваше свободно решение. И ако Вие не прибавите това сега, всичко, което е вложено във Вас от предшестващото възпитание, няма да бъде здраво и при неблагоприятни условия ще се разпилее, оставяйки след себе си само приятен, а може би и неприятен спомен.

Помните ли какво стана с Вас, когато се потопихте във водовъртежа на светския живот? Кой измъчваше и съкрушаваше сърцето Ви тогава? Всичко добро във Вас, съгрятото от Божията благодат, при благочестиво семейно възпитание. Защо Ви измъчваше? Затова, защото си позволихте да имате известно съчувствие към безредните порядки. Макар че Вие не ми казахте това, но то само по себе си следва от тази скръб, която после Ви измъчваше. И аз Ви писах, че ако Ви се наложи отново да се потопите във водовъртежа, да не привързвате сърцето си към нищо, каквото ще видите и чуете там. А ако не се привържете, няма да изпитвате и мъка. Нещо не чувам ходите ли там и бивайки там, така ли правите, както Ви писах. Сами вижте. Вие сте господарка над себе си. Влизате във възрастта на самостоятелното действие. Ще Ви кажа само, че от Вас ще излезе или също такава празна, суетна и страстна личност, както и от всички онези, или нито това, нито онова. Първата личност ще се получи, когато Вие с цялата си душа се отдадете на този живот. Тогава ще забравите всичко минало добро, свято, духовно и ще почнете да се отнасяте враждебно към него. Познавайки Ви, аз съм уверен, че това няма да се случи с Вас. Но не мога да отрека и възможността на втория случай. От Вас може да излезе „нито това, нито онова“: нито духовна, нито светска, нито християнка, нито езичница. Това ще стане, когато Вие, пазейки благочестивия ред, в който сте израснали, не пазите обаче сърцето си от съчувствие към порядките на светския живот. Запомнете - аз имам предвид съчувствие, а не участие, което понякога е необходимо, както Вие казвате. Това съчувствие няма да Ви откъсне от предишното, но ще Ви охлади към него и Вие ще се движите там само по привычка, а не по сърдечен избор. По същество Вие няма да бъдете нито в светската, нито в истинската духовна сфера, и ще бъдете нито това, нито онова.

Какво ще получите за това? Същото, което Господ вече е отсъдил за едного от ангелите на църквите: *Зная твоите дела: ти не си нито студен, нито горещ; о, дано беше студен или горещ! Така, понеже си хладък и нито горещ, нито студен, ще те изблювам от устата Си.* /Апок. 3:15-16/. Трябва да бъдете гореща към Бога и към всичко божествено и студена към всичко светско и мирско. Ако се покажете нито към света студена, нито към божественото гореща, а към едното и другото полутопла и полустудена, ще бъдете отхвърлена от Бога. Какво да се прави? Трябва още сега със сърцето да се избере свят, богоугоден, духовен християнски живот - именно сега, когато Вие встъпвате в самостоятелния живот. Към това се свежда и всичко, за което говоря. Изберете ли, ще се избавите от бедата да бъдете „нито това, нито онова“. Да Ви благослови Господ и да Ви вразуми!

Много ме зарадвахте с Вашето желание да се преродите. Вие изведнъж се хвърлихте в желанието, но Господ да Ви благослови да издигнете това желание до решимост, а след това да го прокарате и на дело, което по букви не е така сложно и дълго, а по своя съществен смисъл трябва да бъде труд на целия живот. Как да стигнем до решимост, ще говорим после. Сега ще поговоря за това, което ще бъде накрая. Осъзнатият светъл край на каквото и да е начинание поддържа в съответното напрежение и енергията на силите за завършването му.

Миналия път Ви писах, че трябва с желание да дадем простор на Божията благодат, получена от нас при кръщението ни, за да проникне тя като квас в цялото ни същество, във всичките му области и дълбочини. След това прибавих, че от нашето кръщение тя веднага започва да действа в нас и ако не среща препятствия, прави всичко възможно в душата сама, в очакване, че когато достигне възраст, душата с желание ще избере само тези, вложени вече от благодатта наченки на богоугоден, християнски живот. Когато, след като достигне възраст, някой човек застане със съзнанието си и със свободния си избор на страната на благодатта, тогава тя сама го учи как да се държи със себе си и как да преправя всичко в себе си и не отстъпва от него, докато не доведе делото си докрай, ако човек, разбира се, не започне да се противи на това с нежеланието си. Вие сега сте в този момент на живота, когато на Вашата склонност и свобода предстои избор дали да застанете на страната на благодатта, или на противоположната и. Да допуснем, че сте избрали първото и сте дошли чрез жизнен труд до края на благодатния живот. В какъв вид, мислите, ще се вижда Вашето вътрешно аз? Като лъчезарна звезда, разливаща навсякъде светли лъчи. Ето какво е това!

Помните ли, че Вие ми говорихте, че не овладявате мислите си, а след това писахте, като че ли аз съм Ви развалил със своите мисли, че по-рано всичко у Вас е било по-добре, а откакто сте започнали по мое указание да се вглеждате в себе си, виждате само неустройството и мислите, и чувствата, и желанията - всичко се разпръсква на различни страни, като нямате сили да ги приведете в какъвто и да е порядък. Ето Ви решението защо това е така - *няма център*. А център няма, защото със своето съзнание и свободен избор Вие още не сте решили коя страна да вземете. Божията благодат досега е въвеждала във Вас възможния ред и той е бил там. Но от сега нататък тя не ще действа вече сама, а ще чака Вашето решение. И ако със своя избор и решение не застанете на нейна страна, тя съвсем ще се отдалечи от Вас и ще Ви остави в ръцете на желанието Ви. Вие ще бъдете хвърлена към противната страна, а може би даже и със сърцето си ще я изберете. Но не очаквайте обаче, че от това вътрешният Ви безпорядък ще се намали. Не, там ще се въдвори още по-голям смут и разпокъсаност. Възстановяване на реда ще се започне само тогава, когато Вие застанете на страната на благодатта и поставите начина на живот в нейния дух за закон в своя живот. От този момент, когато във Вас се създаде такова решение, ще се създаде и вътрешен център, център силен, който ще започне да привлича към себе си всичко, което е във Вас. В този център ще бъде и благодатта, която е завладяла Вашето съзнание и свобода, или Вашето съзнание и свобода, съчетани с благодатта. Това е същото, което по-рано е наречено възкресение или възстановяване на духа. По-късно към този център Божията благодат

ще започне да привлича и всички други сили на нашето естество - и душевни, и телесни, и да управлява цялата им дейност, задържайки в тях това, което е добро, и унищожавайки недоброто. Това привличане на всичко към един център и насочване към него е именно вътрешното прераждане, което Вие с такъв порив пожелахте. Когато се завърши това прераждане, тогава всичко - и малко, и голямо - ще изхожда от един център и вътре ще се въдвори най-съвършената хармония; и мирът Божий, превъзхождащ всеки ум, ще осени вътрешния храм на вашето естество. И богът на мира ще бъде с Вас! Какво възхитително и преблажено състояние. Вие бяхте завладяна от нещо много достойно за Вашето желание.

Сега се потрудете да си припомните какво беше казано за някаква всичко обхващаща и навсякъде простираща се най-тънка стихия, проникваща във всичко и еднородна с обвивката на нашата душа. Когато душата е извън благодатта, обвивката ѝ е *мрачна* или тъмна като най-тъмната нощ, ако някой угажда на страстите си и им служи, или е *сива*, като неопределена мъгла, когато някой не е много предан на страстите, обаче живее все пак в суета. Под действието на благодатта обаче едновременно с проникването ѝ в душата се просветлява постепенно и обвивката ѝ, подобно на това, както обикновено се разведрява мрачно време. Когато душата цялата се прониква от благодатта, тогава и обвивката ѝ става яркосветла. Тъй както всичко вътрешно в този случай е притеглено към едното, от което изхождат и всички тамошни движения и действия, то и ярката светлина на обвивката се показва като изхождаща от същия център, следваща духовните действия. Това именно е лъчезарност. Вътрешното изпълване с благодат прави облагодетелствания да блести като звезда не само с духовна, но и с веществена светлина.

Вътрешната лъчезарност у такива хора нерядко прозира и бива видима и за други. Когато бях в Санкт-Петербург, през четиридесета година, аз чух за това от някой и много исках да го видя със собствените си очи. Случи ми се да приема един монах, у когото започнаха вече да се проявяват осезаеми действия на благодатта. Започна разговор за духовни неща. Колкото повече той навлизаше в себе си и мисълта му се вглъбяваше, лицето му все повече и повече ставаше светло, после стана цялото бяло като сняг и очите му искряха. И за отец Серафим Саровски казват, че той често просветвал, особено по време на молитва в църква, видимо за всички. За подобни прояви има много разкази в отечниците. За одного например се пише, че той, щом заставал за молитва и повдигал ръцете си към небето, от всички пръсти на ръцете му започвала да изтича светлина, простираща се на голямо разстояние. За друго се говори, че неговият ученик дошъл при него и почукал: нямамо отговор. Той се навел и погледнал през ключалката и видял, че старецът седял цял в огън, като светъл стълб. Има много, много такива разкази. И за светителя Тихон още като малък съм чувал нещо подобно. Преображение Господне, когато Господ се явил цял искрящ от светлина, има един и същ произход с това.

Такава лъчезарност при преминаването в другия живот се открива вече сама по себе си естествено, защото тогава това грубо тяло отпада и не ѝ пречи да бъде видима за другите. Аз вече Ви споменах как св. Антоний Велики, седейки и беседвайки веднъж с учениците си, устремил погледа си към небето и след като гледал доста дълго време, казал: Аз видях стълб от светлина, възхождащ от земята към небето. Това е душата на Амония, която се възнесе към Господа. Има и много такива записани видения. И е

несъмнено, че в царството небесно ще влязат само тези, в които Божията Благодат, бидейки възприета, е започнала своето действие в каквато и да е мярка, дори и без да успее да проникне цялото естество. Припомнете си притчата за десетте девици. Петте неразумни не са влезли в чертога затова, защото не са имали огън за светилниците си. Това значи, че след като са приели благодатта, както и всички, те не са се погрижили да я сгреят, да и дадат пълен простор за въздействие върху им, защото не са се потрудили над себе си. Погасили са благодатта, оказало се, че няма и светлина: защото няма откъде да се създаде в нас освен от благодатта.

Представете си колко са били поразени те, когато са стояли пред самите врата и са били отхвърлени - чули са гласа на Жениха, само че не призоваващ, а прогонващ. Господи помилуй! Прегорчива участ! По-често си спомняйте за този момент и с цялата си грижа се старайте, щото в никакъв случай да не бъде допуснато това да се повтори и с Вас.

Господ да Ви благослови!

28

Бързам да допълня към по-рано казаното и още няколко реда все върху това.

На тези, които, след като са получили благодатта, не са и позволили да действа в тях, а са я умъртвили, при Божия съд най-напред ще им бъде отнет този дар, а сетне ще бъдат хвърлени в страшна тъмнина. Това Спасителят е открил в притчата за мините /Лук. 19:11 и др./. На всички слуги е дадена по една мина: благодатта се дава еднакво на всички. Но един е припечелил за тази мина други десет, друг - пет, а третият - нищо. Загънах я, казва той, в кърпа и я пазих. Това значи, че първият се е потрудил повече от всички над това, щото да се проникне от благодатта, вторият - наполовина в сравнение с него, а третият пренебрегнал дара, без ни най-малко да се погрижи да го съгрее в себе си. Наградата след това е въздадена според труда за облагодетелстване или според вътрешното просветляване на самия себе си под действието на благодатта. Последният нищо не е направил в тази област: от него е взето и това, което така щедро му е било връчено в началото.

Виждате ли как вървят нещата и с какво се свършват?! Ние - кръстените, всички сме получили по една мина - благодатта на Св. Дух. Тази благодат, както аз вече споменах, отначало сама действа в нас, докато не сме станали на възраст. Когато достигнем възраст, то тя, макар че е готова по всяко време да действа в нас, не действа, а чака ние свободно и с желание да се склоним към нея, сами да пожелаем нейното пълно действие и да го потърсим. Щом го потърсим, тя веднага започва своето дело, като ни възбужда, направлява и укрепва. Проникването ни от благодатта зрее според мярката на нашето търсене и според труда ни по него. А ако не потърсим и не започнем да се трудим именно за тази цел и в този смисъл, то тя не ще започне сама да действа в нас, като че ли насилствено и против волята ни. Бог е дал на човека свобода и не иска да я наруши, не иска против волята му да влиза в него и да действа там. Поиска ли човек сам да се предаде на Божието действие по добра воля, тогава и Бог започва да действа в него със своята благодат. Ако всичко би зависело от Него, в един миг всички биха станали святи. Един миг Божий и всички биха се променили. Но такъв е вече законът,

че човек трябва сам да пожелае и да потърси и тогава благодатта няма да го захвърли, само той да 'и пребъде верен.

Припомнете си притчата на Спасителя за съкровището, скрито в полето и за човека, търсещ драгоценни бисери /Мат. 13: 44-46/. Един видял нива, в която е заровено съкровище, отишъл, продал всичко що има и купил тая нива. Разбира се, после изкопал съкровището и забогатял, макар че за това не се споменава. Тази нива е нашата душа, съкровището, заровено в нея - благодатта, вложена в нея чрез светото кръщение. Това, че човекът от притчата видял съкровището, означава момента, когато християнинът осъзнава, че в него е скрита такава несравнима с нищо скъпоценност - благодатта на Св. Дух. Продал всичко - това значи пожертвал всичко, каквото имал, което му е било скъпо, само за да си достави това съкровище - да събуди и да се прояви наяве скритата в него благодат.

Друг търговец имало, който търгувал със скъпоценни камъни. Той разбрал, че някъде съществува диамант, равен на когото нямало никъде, но на когото не знаели цената в това мястото, където се намирал (това аз от себе си добавям). Желаете да го придобие и този също продал всичко свое и го купил. И, разбира се, забогатял. Този драгоценен бисер е образът на благодатта Божия, скрита в нас, непозната нам, докато не осъзнаем това. Който я осъзнае, едновременно с това се убеждава, че няма нищо по-драгоценно от нея. Затова с пълно самоотричане захвърля всичко и се устремява, за да я съгрее и възпламени в себе си.

От тези притчи Вие виждате какво се очаква от нас. Очаква се: 1. *Да осъзнаем в себе си присъствието* на дара на благодатта. 2. *Да разберем нейната скъпоценност за нас*, толкова голяма, че е по-скъпа от живота, така че без нея и животът не е живот. 3. *Да пожелаем най-усърдно да присвоим за себе си* тази благодат, а себе си да отдадем на нея или, което е все същото - да се проникнем от нея с цялото си естество, да се просветим и осветим. 4. *Да се решим* на дело да достигнем това, и накрая - 5. *Да приведем това решение в изпълнение*, оставяйки всичко или откъсвайки сърцето си от всичко, цялото да го предадем на въздействието на Божията благодат. Когато в нас се извършат тези пет акта, тогава се полага началото на нашето вътрешно прераждане, след което, ако без отпускане продължим да действаме в същия дух, вътрешното прераждане и озаряване ще расте, бързо или бавно, съдейки според нашия труд, а главно - според самоотдаването и самоотвержеността ни.

Помните ли какво Ви говорих за онази гувернантка, която рязко се преобрази. (Починала вече като майка Магдалина в Елецкия женски манастир. За нея виж в "Странник" за 1876 г.) Ето при нея всичко това се извърши. След като започна, тя вече не се обръщаше назад, а все по-далеч и по-далеч, все по-високо и по-високо се издигаше. И достигна до огнено разгоряване на благодатта. Божията благодат не гледа на това какъв е бил някой преди да я пожелае, а чака само това пожелаване. И веднага започва своето дело, както при чистата великомъченица Екатерина, така и при Мария Египетска, която е била дотогава неизправна. Колко вървящи по този път има у нас в Русия, знатни и незнатни, и мъже, и жени, и вдовици, и девизи?! Блаженият Августин е бил дълго държан в оковите на недуховния живот, макар че е знаел за духовния и го е желал. Какво прочее му е помогнало да разкъса тези окови? Чутият от него разказ как просиял от благодатта св. Антоний Велики, човек неук и от прост произход. Когато чул това, той извикал: "Тези прости ни изпреварват, оставяйки ни назад с цялата наша

ученост и значение сред хората.” И от тази минута се преломил и с жар тръгнал по същия път, по който вървял Св. Антоний. А ние с Вас какво ще правим? Ще се откажем или ще отлагаме от ден за ден?! Господ да Ви благослови със Своето просвещаващо благословение!

29

И още не е казано всичко. За допълнение към това се залавям да напиша още нещичко. Принуждава ме важността на предмета, за който говорихме.

Лъчезарността на душата, която е проникната от Божията благодат както железото от огъня, е привлекателно състояние. Предполагам у Вас подобен порив. Но поривът, макар

и да показва, че душата умее да избере по-доброто, не изразява всичко, което е нужно в този случай. Може да се хвърлиш и да започнеш, но от порива нищо няма да излезе. Не, не само порив е необходим тук, но и здраво разглеждане на работата и създаване на решимост, твърда и неотклонна, като съзнаваме всички трудности, препятствия, неприятности, които ни чакат занапред, с мъжествено въодушевление да им се противопоставим до отдаване на живота си.

Търсенето на това, щото Божията благодат да проникне цялото ни същество, значи търсене на царството Божие или възревнуване за спасението на душата, или възлюбване и избиране на това, което е единствено потребно. Разни са наименованията и изразите - делото е едно. Аз взех такава страна, която е по-нагледна. Както и да го назовем, самият предмет е превъжделен, затова не може и да не се пожелае. Когато и да попиташ: Искаш ли да отидеш в рая - в царството небесно? Веднага ще отговори: Искам, искам! Но кажи му след това: Е, тогава прави това и това, и ще отпусне ръцете си. Искане ни се да отидем в рая, а да се потрудим, за това невинаги достига желание. Аз говоря затова, че не е достатъчно само да се пожелае, но и да има твърдата решимост непременно да постигнем пожеланото и да започнем на дело трудове за това постигане. За да Ви стане по-ясно, ще Ви разкажа всичко за това, как обикновено желанията стигат до решимост.

Има много неща, върху които ние мислим, и дела, които замисляме. Но помислим, помислим и забравяме. Това значи, че душата не се е привързала към тях. Не се е привързала и паметта за тях е изчезнала. А се помни само това, към което се е привързала и душата. Когато тя се привърже, значи, че предметът ни се харесва. Нека ни е харесал предметът - на нас ни е приятно да мислим за него или да не го изпускате от мисълта си и да си го представяме, но той може да не възбужда още желание да го притежаваме или ако е дело - да го извършим. Казваме: хубава вещь или хубаво дело, но какво общо има това с нас? Да им се любуваме - любуваме им се, но да бъдем притеглени да ги последваме или да ги приближим, нямаме позив. За да пожелаем нещо, е необходимо желанието да има най-близко лично отношение към нас, да бъде или полезно, или необходимо, или пък така да ни се е харесало, че без него да ни е скучно и тъжно да живеем. Когато в каквото и да е дело или в каквато и да е вещь се виждат такива страни, ние не можем да удържим пожелаването им, то се създава неизбежно. Да речем, пожелали сте - нима с това всичко е направено? Не още. Малко ли желания остават неизпълнени поради недостатък на енергия и сили за постижението им.

За да се изпълни желанието, трябва да го доведем до непременно намерение или решимост, трябва душата да каже така в себе си: Каквото и да става, ще си набавя еди-каква си вещ или ще извърша еди-какво си дело. Когато тези думи се произнесат в душата, след тях се започват съображенията как да се изпълни на дело това, което е решено: обмисляне на средствата, на благоприятни обстоятелства за времето и мястото, предугаждане на препятствията и набелязване на мерките за отстраняването им, и възможното премисляне на работата от началото до края. Когато в душата стане това, то тя е напълно готова за делото.

Всичко е готово за делото, но него още го няма - то трябва да бъде започнато, продължено с постоянство, търпение и съответно усърдие до края. Всичко, написано досега, прилича на това: приготвена е например машина за рязане на дърва - чифтовете са разпределени, дърветата са наредени и всичко е нагласено както трябва. Остава само да се пусне в ход и работата е започнала. Това - да се пусне в ход - е венец на всички приготовления и като че ли нищо не прибавя към делото, а извършването му зависи изцяло от него. Също така е при прехода на желанията в решимост и дело, когато решимостта е съзряла и всичко за извършването е измислено, остава още най-нужният акт, който е цялата сила - да започнем да вършим. Ще кажеш: Какво трудно има в това, когато всичко вече е готово? А междувременно то е най-трудната крачка! Всичко до решимостта е ставало вътре: сега нашето вътрешно дело на ума трябва да встъпи в средата на събитията и да тече редом с другите. Да се направи само първата крачка, а там вече самата обстановка, в която встъпи започналият делото, ще започне за го подтиква да върши и да върши в започнатия дух и ред. Та ето Ви цялата процедура на делото!

Говоря Ви за всичко това, за да Ви покажа какво Ви остава още да довършите в себе си, за да се превърне желанието, към което се хвърлихте - да служите Богу - в дело. За да не бъде Вашето желание безплоден цвят, трябва първо да го доведете до решимост, но не бързо преминаваща, а тежача много, обмислена, здрава, разумна и главното - необратима, а след това да се пристъпи и към делото. Първото трябва да се извърши вътре, чрез собствен размисъл и молитвено обръщение по този толкова необходим въпрос към Бога. А второто няма да бъде трудно за Вас, съдейки по реда, по който живее Вашето семейство.

Господ да Ви благослови и да благослови да се извърши вътрешно във Вас описаното сформирание!

Не мога да се стърпя. Взимам перото и започвам да Ви обяснявам същото - привлекателността на облагодетелстваното състояние, за да Ви упътя към постигането му - усвояването и установяването Ви в него. Само че сега няма да Ви предлагам своето виждане, а словата на богомъдрия Макарий Велики, а именно неговата осемнадесета глава.

“Ако някой в света е богат и има скрито съкровище, то за това съкровище той придобива и богатство, и всичко, каквото поиска. Така и тези, които са достигнали и имат вече небесното съкровище (благодатта), с това съкровище придобиват всяка добродетел и със същото съкровище си прибавят още повече небесно богатство.

Апостолът казва: *Но това съкровище ние носим в глинени съдове* /2 Кор. 4:7/, т. е., бидейки още в плът, те са се сподобили да придобият в себе си онова съкровище - освещаващата сила на Духа.

“Който е намерил и има в себе си това небесно съкровище на Духа, безукоризнено и чисто, извършва чрез него всяка правда според заповедите и всяко добродетелно дело вече без принуждение и затруднение. Да започнем да умоляваме Бога, да търсим и да просим да дарува и на нас съкровището на Своя Дух и по такъв начин да можем неукоризнено и чисто да пребиваваме във всичките Му заповеди, чисто и съвършено да извършваме всяка правда.”

“Трябва да се принуждаваме към това, щото да молим Господа да ни сподоби да намерим и приемем небесното съкровище на Духа и да дойдем в такова състояние, в което без труд и леко да изпълняваме безукоризнено и чисто всичките Господни заповеди, които по-рано не сме могли да изпълним при всичките си усилия. Това съкровище се намира чрез усърдно търсене, вяра и търпение в трудовете по това търсене. Със сърдечна болка и вяра трябва да просим Бога да ни даде да намерим в сърцата си Неговото богатство в силата и действеността на Духа.”

Св. Макарий изобразява така какво става с тези, при които Божията благодат е започнала осезателно да проявява своите действия: “Понякога те биват весели, като че ли са на царска трапеза, изпълнени с неизказана радост и веселие. Друг път биват като невеста, упоена от божествения покой в присъствието на своя жених. Понякога пък като безплътни ангели, намиращи се още в тялото, чувствуват в себе си лекота и окриленост. Понякога са като че ли упоени от питие, развеселявани и успокоявани от Духа, в упоение от Божествени духовни тайни. Понякога Духът ги разгаря с такава любов, че ако би било възможно, биха поели в сърцето си всеки човек, не различавайки злия от добрия. Понякога в смиреномъдрието на Духа, те до такава степен се унижават пред всеки човек, че се считат за най-последни и най-малки от всички. Понякога душата им почива в някакво велико безмълвие, в тишина и мир. Понякога биват умъдрявани от благодатта, за да разберат нещо от неизречената премъдрост за познание на това, което е невъзможно да се изрече с езика. А понякога човек става като един от обикновените.”

Какво възжелено състояние! А ето още един малък очерк за просветеното от благодатта вътрешно състояние.

“Когато душата се издигне към съвършенството на Духа, напълно очистила се от всички страсти и в неизречено общение дошла до единение и разтворяне в Духа Утешител и разтворяема от Духа, сама се сподоби да стане дух: тогава тя цялата става светлина, цялата - око, цялата - любов, цялата - милосърдие, цялата - благодат и доброта.”

Ето към какво са се стремили и какво са се старали да постигнат св. подвижници! Съгласете се, че е имало и има за какво да се трудят. Но тази област е достъпна за всички. Това не е забранена ливада или градина. На всички са обещани такива блага и е даден аванс за придобиването им - благодатта на Св. Дух при кръщението и миропомазването. За нас е останало само да се поровим в себе си и да намерим това съкровище. Скъпоценността е в нашата градина, само да вземем лопатата и да започнем да разравяме. Още при първите и удари ще започне да дрънчи среброто и златото. А току виж - ето го и цялото съкровище. Тогава радостта е безмерна.

Е! Как стои сега нашата работа с Вас?!

В миналото си писмо аз Ви показах пътя, по който се стига до решимост, но не споменах вследствие на какви представи възниква тази решимост и достига до окончателно напрежение. Кратичко ще Ви покажа сега това, най-главното.

И прелестта на въпроса възбужда енергията, но може да се остави работата и за утре. Когато при това са ясно осъзнати, от една страна - крайната необходимост и неизбежност, а от друга - възможните начини, тогава решението се извършва неудържимо. Ето Ви пример: някой домошар си седи в стаята и не можеш да го изкараш навън, но ако види пожар, ще излети, и на един дъх ще изчезне. Тъкмо това трябва да правим със себе си и в случай на нерешителност трябва да запалим около себе си пожар, т.е. беда, да се убедим, че така и така трябва да се направи или навеки си загинал. Щом това бъде запечатано в нашето съзнание, веднага с всичката си сила ще се събуди цялата ни нравствена енергия и ще ни повлече неудържимо към дело. Как да направим това по отношение на въпроса, за който става дума при нас, сами помислете. Ще спомена от своя страна, че днес - утре идва смъртта, а след смъртта - какво? А ако стане както с лукавия раб: вземете от него мината - дара на благодатта, а самия него хвърлете в непрогледна тъмнина! Или това, което се е случило с юродивите девизи - вратата ще се затвори и ще чуете: Не зная коя си ти! Ами че или едното, или другото ще бъде сигурно, ако не съгреем в себе си благодатта и не се просветим от нея. Представете себе си в такова положение по-ясно и не мисля, че Вашата решителност би устояла, ако има такава. Още древният мъдрец е изрекъл: *Помни твоя край и во веки не ще съгрешиши* /Сирах. 7:39/. Потрудете се да си представите това по-добре и веднъж осъзнали го ясно, не отслабвайте и не помрачавайте това съзнание. За помагало си вземете книжката: *Стани, спящи* - и я четете. Тя Ви беше дадена по-рано. Удобството на помагалата е вторият момент, който при крайно чувство придава мъжество и благонадеждност да излезеш от бедата и с това окрилява за дело. Ако това го нямаше, чувството за неизбежния край би ни хвърляло в отчаяние. В дадения пример, ако няма свободна врата или отворен прозорец, на обхванатия от пожар остава само едно - да си скубе косите. Така в нашия въпрос, при решителния краен случай, в който наистина се намираме (без благодат няма да избегнем лишаването от небесното царство), ако няхмахме помощни средства, след осъзнаването на такава неизбежност би ни останало само да изпаднем в отчаяние. Но благодарение на Господа за нас е вече готово всичко, с което можем да избегнем неизбежния задгробен край - да се заловим за дело и да действваме. Нима при знанието на всичко това още ще се бавим и ще отлагаме ден за ден?

По отношение на Вас ще добавя още, че на Вас не Ви и предстои да започнете нещо особено. Живейте в този дух, в който сте възпитани, и се дръжте за този благочестив ред, който виждате в своето семейство и у роднините си. Аз водя целия разговор само за това, за да изберете с цялата си душа именно този начин на живот и доброволно да се решите да живеете така докрай. Досегашният Ви живот като че ли не е бил Ваш, така са Ви насочвали. Това е много добро, но не е здраво, ако Вие в своя избор не изберете именно този живот и не го приемете като неизменен закон. Ако не направите това сега, ще Ви увлече злият дух на светския живот или от Вас ще излезе „нито това, нито онова“, както аз вече споменавах.

Помислете върху всичко това и побързайте да се установите във Вашите решения. Да Ви благослови Господ!

Ето и слава Богу! Пишете, че имате силно желание да се приближавате към Бога. Благослови, Господи! За какво друго говорех, ако не за да оживя във Вас това желание. И съгрейте страха Божи в себе си. Знайте, че когато има страх Божи, значи, че духът Ви е жив и Божията благодат действа във Вас. Първото дело на нашия дух е познанието на Бога и страхът Божи, а и основният дар на Божията благодат е духът на страха Божи. Той е и началото, и продължението, и завършването на пътя на спасението. Който има страх Божи - жив и действен, има в себе си неизтощима сила, движеща към всичко богоугодно, и едновременно бодър страх, охраняващ от вражески нападения и от собствените отклонения на кръстопътищата. Да Ви помогне Господ да съгреете и след това винаги да пазите в сила този дух на страха Божи!

Че Вие посвещавате сутрин известно време за четене на духовни книги, това е много добро. Но кой у Вас се отнася толкова зле към това?! Ако само това и правехте - да четете и да се молите, то, разбира се, би било нещо необичайно, което щеше да бие на очи, а така - малко да се почете и да се помисли, какво особено има тук?! Доколкото зная, всички богочестиви и богобоязливи правят това. Мисля, че Вашите родители се придържат към същото правило. Това четене заедно с предшестващата го молитва укрепва душата и'и дава сила за целия ден. Лекарите казват: Без да си се хранил, не излизай навън. По отношение на душата това става чрез утринната молитва и четенето. Нахранила се с тях, душата не излиза гладна, без да е яла, да върши ежедневната си работа.

На мен дори ето какво ми идва наум да Ви предложа. Набавете си тетрадка и си записвайте в нея мислите, които се пораждат при четенето на Евангелието и другите книги, например ето така: Господ говори в Евангелието това и това. За мен това е изпълнимо в такива и такива случаи. Ще правя така. Помогни ми, Господи! Този труд не е голям, а каква полза има от него?! Правете прочее така. Мисълта ще се изостря и ще се окрилява. Духът, движещ се в Писанието, ще преминава във Вашето сърце и ще го оживява. А това е елей за рани!

Че мислите се разбягват по време на четенето и молитвите - какво да се прави? От това никой не е освободен. Но тук няма грях, а е само неуместно. Това става грях тогава, когато някой доброволно развива в себе си странични мисли, а когато те неволно отбягват, каква вина има? Вина има и тогава, когато някой, след като е забелязал блуждаенето на мислите, продължава да върши това. А трябва така: щом само забележим, че мислите бягат, веднага да ги връщаме на тяхното място.

За да няма блуждаене на мислите по време на молитвата, трябва да се напругаме, да се молим с топло чувство, а за тази цел преди молитвата предварително трябва да съгреем душата чрез размишления и поклони. Навиквайте да се молите със собствена молитва. Така например същността на вечерната молитва е да благодарим на Бога за деня и за всичко, каквото ни се е случило през него - и приятно, и неприятно. Каквото сме направили лошо, за него да се покаем и да молим за прошка, обещавайки да го поправим на следния ден и да молим Бога да ни пазя в съня ни. Всичко това кажете на Бога със своя мисъл и от своето сърце. Същността на утринната молитва е да благодарим на Бога за съня и укрепването ни и да Го молим да ни помогне през целия

ден да вършим дела за Негова слава. При това и сутрин, и вечер изявявайте пред Бога своите насъщни нужди, повече душевните, пък и външните, казвайки Му по детски: Виждаш, Господи, болест и немощ! Помогни и изцели! Всичко това и подобно на него може да се каже и без молитвеник, а със свои думи пред Бога. И може би това ще бъде по-добре. Опитайте и ако тръгне, може съвсем да се остави молитвеникът, ако ли не - трябва да се молим с молитвеник, защото иначе може да останем и съвсем без молитва.

За да събере мислите и съгрее сърцето молитвословието по молитвеника, трябва в свободното време (освен времето, когато стоите на молитва) да седнете и да обмислите добре съдържанието на дадените молитви и да ги почувствувате. Когато след това започнете да ги четете и да ги препрочитате по време на молитвословие - сутрешно и вечерно, - всичките мисли и чувства, които ще придобиете чрез размисъла, ще се възстановят, ще съберат Вашето внимание и ще съгрят сърцето Ви. Никога не четете молитвите бързо. И още: потрудете се да ги научите наизуст. Това много помага за неразсеяно молитвословие. И на молитва трябва да се учим, както на всяка друга работа.

Навиквайте да мислите за Бога не само когато стоите на молитва, но и всеки час и минута, защото той е навсякъде. По този начин Вашето сегашно желание да се приближите повече към Него напълно ще се осъществи. Както на този, който стои на слънце, така и на онзи, който постоянно помни Бога, винаги му е топло.

Прибавете към паметта за Бога и паметта за смъртта и блажената или прегорчивата вечност. Тези две възпоменания ще Ви отклоняват от всичко лошо даже и в мислите и ще Ви напътстват към всичко добро не за показ, а искрено. Напразно смятат, че паметта за смъртта отравяла живота. Ако повече помнехме за смъртта, щеше да има по-малко безредици в живота, както в частния, така и в обществения.

Вие се укорявате в самолюбие. Добре, добре. Избягвайте неговите прояви и веднага ги пресичайте. Самолюбието иска всичко да прави за себе си, а Вие вършете всичко за славата Божия и благо на другите, без да имате предвид себе си и без да се жалите. Нали и самолюбивите външно вършат дела, дори повече от другите - само че им дават друго направление и имат други намерения чрез тях. Нашата работа е да поправим тези намерения от самолюбиви на самоотвержени, а после и делото да насочим според това. И на това трябва да се научим. Учете се, учете се. Господ да Ви благослови!

Вие искате аз да Ви мъмря без жалост. С това работата няма да се свърши. Но засега Вие стоите пред мене чиста и светла. И на мен ми остава само да желая да Ви запази Господ завинаги такава, каквато ми се представяте. Ако ли Вие не сте такава и на дело, то да благоволи да Ви направи такава.

Слава Тебе, Господи! Ето че дойде и постът. И Вие ми доставихте удоволствие, съобщавайки, че се решавате да постите отсега. И не изменяйте своето решение. Постят и през страстната седмица, но Вие не отлагайте дотогава. През страстната постят или онези, които вече са постили в предишните седмици, желаейки за втори път да се причастят, или ако някой е принуден от някаква нужда, или който желае по-скоро да

завърши труда с постенето, защото тогава само три дена ще се потруди. За Вас да приложим само първия случай.

Да благослови Господ да попостите както трябва. Всичко, за което Вие загатвате, трябва да върши и всеки постещ. И да пости, и в църква да ходи, и да се уедини, и да почете, и да помисли, и да се залови със себе си - всичко е необходимо. Но всички тези работи трябва да бъдат насочени към една цел - достойното причастяване с Христовите Тайни. За да се причастим достойно, трябва да очистим душата си чрез покаяние. За да се покаем както трябва - с искрено съкрушение и с твърда решителност да не оскърбяваме повече Господа - за това се определят всички други подвизи на поста - и ходенето на църква, и домашните молитви, и всичко останало.

Първото в извършването на покаянието е да влезем вътре в себе си. А там не ни дават да влезем и да се заловим за работа светските грижи и дела, както и блуждаенето на мислите, които неудържимо се скитат по света. Затова постещият по време на поста, доколкото му е възможно, оставя своите грижи и вместо да тича по работа, седи вкъщи. Това отделяне от грижите е крайно важно дело по време на поста. Който не го направи, навярно и ще пости как да е. Ето и Вие трябва да направите същото. Колкото и малки да са Вашите грижи, те все пак съществуват и Ви разсейват. Пристъпете към поста, като се освободите от всичко.

Да предположим, че сте оставили всичко и седите в своята стая. Какво да правите тук? И самотна може да седите напразно. Трябва да се заловите с подходяща за поста работа. Каква, прочее? Молитва, четене, размишление.

Тази молитва е освен църковната. Онази сама по себе си се разбира. Как да се молите в църква, разбира се, знаете. Ето какво имайте все пак предвид! Да отивате на църква охотно, като в Божия дом, както в родния си дом, без да се мръщите и да скучаете. В храма трябва да се отива не само за да поседиш на служба, а за това щото от душа да се помолиш - да се помолиш със сърдечна топлина, с изливане пред Господа на чувства на съкрушение, смирение и благоговеен страх и с отправяне на усърдни прошения за своите съкровени духовни нужди. Трябва предварително да съобразите как да успеете в това и след като дойдете в църква, да се напрягате за това. Да считате, че не е било напразно присъствието Ви на служба само тогава, когато сърцето Ви се е съгръло и е викало топло към Бога. Това е главното. Трябва също да слушате службата и да водите след нея своите мисли и чувства. Разнообразието, отправено към едното, без да разсейва, приятно ще държи вниманието в подхранващо и съзиждащо напрежение. Да вникваме в това, което се чете и пее, най-вече в ектенията, защото това е съкратено изложение на всичките ни нужди, с прошение за които не е срамно да се обръщаме към Бога.

Но обикновено мислите блуждаят. Това е вследствие на недостатъчно молитвени чувства. Правете обаче с тях следното: щом забележите, че мислите са излезли от църквата, връщайте ги назад и не им позволявайте никога съзнателно да мечтаят или да блуждаят - сега, по време на поста, както и по всяко друго време. Когато мислите се отдалечават незабелязано от Вас, не е голям грях. Но когато нарочно започнете да скитате с тях натам-насам, стоейки в църква, е вече грях. Господ е всред тези, които са в църквата. Който тук не мисли за Господа, а мечтае, прилича на този, който след като е дошъл при царя с молба за нещо, започва да се кълчи и да се върти в присъствието му, без да му обръща внимание. Съвсем да не блуждаете в мислите си, може би и при

цялото Ви напрежение, няма да Ви се удаде, но не си позволявайте да мечтаете съзнателно, което е и възможно, и необходимо. Относно блуждаенето на мислите има следните две правила: 1) щом забележите блуждаене, връщайте мисълта назад, и 2) не позволявайте на мислите съзнателно да се разпиляват.

Средство против разсейването на мислите са вниманието на ума към това, че Господ е пред нас и ние сме пред него. В тази мисъл трябва да вложим целия си ум и да не му позволяваме да се отдалечава от нея. Страхът Божи и благоговението приковават вниманието към Господа. От тях идва сърдечната топлина, която притегля вниманието само към Единия Господ. Потрудете се да размърдате сърцето си и сами ще видите как то ще скове помислите. Трябва да се принуждаваме. Без труд и напрежение на ума няма да постигнете нищо духовно. Много помагат за съгриването на сърцето поклоните. Тях правете по-често - и поясни, и земни.

Да даде Господ да почувствувате сладостта от пребиваването в църква, да се стремите натам, както се стремим от студа към топлата стая. В поста главният извършител на делото, за което всъщност се пости, е пребиваването в църквата. Останалите дела са помагала и подкрепа за него. Но за тях - следния път.

33

Продължавам за поста. Постещият знае само църквата и дома. Дошли сте вкъщи: какво да се прави тук? И тук трябва, доколкото имаме сили, да пазим обърнати благоговейно към Господа ума и сърцето си. Бързайте в стаята си и направо я поздравете с няколко поклона, просейки благоговейно Господа да прекарате с душевна полза предстоящото Ви уединено време вкъщи. След това трябва малко да поседите, за да си починете. Все пак не позволявайте на мислите си да блуждаят, а казвайте в себе си, без да мислите за нищо, само: Господи, помилуй! След като си починете, трябва да правите нещо: или да се молите, или да вършите ръчна работа. А кое кога - това вече Вие сами си определете. Не може винаги само с духовното да се занимаваме: трябва да имаме някоя не много сложна работа. Само че трябва да се залавяме за нея, когато душата ни е уморена и не е способна нито да чете, нито да мисли, нито да се моли Богу. А ако тези духовни занятия вървят добре, можем и да не се занимаваме с ръчен труд. Той се определя за попълване на времето, което без него би трябвало да прекарваме празно, а това винаги е пагубно, още повече по време на поста.

Как да се молим вкъщи? Вие добре казахте, че трябва малко да се прибави към молитвеното правило. Трябва, трябва. Но е по-добре, ако Вие прибавите не излишни четения на молитви, а по-дълго се молите без молитвеника, сами, със свои думи изявявате пред Господа своите съкровени духовни нужди. Четете сутрин и вечер не повече, отколкото през обикновените дни; но преди началото на молитвословието и след него се молете със своя молитва, и в промеждутъците на четенето на молитвите прибавяйте своя, полагайки поклони - поясни и земни - и заставайки на колене. Обръщайте се към Господа, Божията Майка и ангела пазител, измолвайки в своите думи към Тях всичко, което чувствувате крайно нужно за себе си. Молете се да Ви дадат да познаете себе си, а в познанието да вложат желание, да снабдят със сила за поправка на всичко нередно, а най-вече, да изпълнят сърцето Ви със съкрушение и смирение, в които е най-угодната Богу жертва. Но не се обвързвайте с много дълго правило. По-

добре в течение на деня по-често да заставате на молитва и да правите поклони - по малко, но често - та целия ден да изпълните с поклони. В мисълта си съвсем не се отделяйте от Господа, все едно дали стоите на молитва или каквото и друго да вършите.

След молитвата - четете с размишление. Трябва да се четете не поради това, че е нужно да наблъскваме паметта си с разни сведения и понятия, а за да получим назидание и да разберем как по-добре да изпълним това, което е необходимо за нас през тези дни на пост. Затова трябва да четем малко, но прочетеното да затрогне чувствата ни посредством продължителното внимание към него.

Какво да четете? Разбира се, само духовни книги. От тях най-вече ще Ви препоръчам писанията на светителя Тихон. Има книжка: *Стани, спящи* - извадки от статии на светителя Тихон, предразполагащи към покаяние. Има още една книга за покаянието и причастяването, проповеди за Великия пост и подготвителните седмици към него. Аз съм чувал, че тя е много подходяща за това време: в нея се говори само за покаяние и причастие. Не намирам по-добро четиво за Вас. Тези книги са Ви дадени. Вземете и четете.

Бавното, с размисъл четене на подходящи книги повече от всичко друго силно ще раздвижи душата. Наблягайте на него. Сутринта след молитвата (утринната се слуша от вечерта) определете цялата за четене, до часовете. То ще Ви подготви и към църковната молитва. И след часовете можете да продължите същото, когато имате желание или достатъчно внимание. Ако през време на четенето дойде молитвено раздвижване, ставайте и се молете. Заедно с някого ли да четете или сама? Сама е по-добре. Защото при това е по-удобно да се заемете със себе си и да приложите прочетеното към себе си. Трябва да се влага размисъл в четенето, иначе то ще си отиде в мечтание и няма да го привлечеш.

Така - почели сте, помислили сте, направили сте поклони - ето Ви всички занятия, подобаващи на постещия вкъщи. Но невинаги ни се удава постоянно да държим вниманието си в такова напрежение. Когато се уморите, можете да седнете да поработите, както вече споменавах.

И това добре казахте, че трябва да попостите. Трябва, трябва, но не прекалено. Вие и така малко ядете. Трябва да имате сили да стоите в църквата и вкъщи да правите поклони. Но както намерите за по-удобно и подходящо за себе си, така и правете. Трябва само да се даде на тялото да разбере, че и то е виновно в това, че трябва да се каем и затова да носи трудовете на поста. И от съня трябва да се отнеме малко - както от продължителността, така и от удобствата. Тази точка, струва ми се, ще изисква от Вас жертва. И не бъдете ленива да я принесете, както можете. Всякакъв род лишения са уместни през тези дни.

А да поговорите? И да се говори може, само че не за празни неща, а все за това. Вместо разговор, назначете си час за съвместно четене и четете заедно. Вечер това би било много подходящо. Най-добре би било, ако някой от вас разказва назидателни истории, в които се проявява силата на покаянието и причастията, а и за съвместното четене да се избират такива сказания от житията на светиите.

Стига за този път. Какво още е нужно, ще прибавя после.

Да продължим нашата беседа върху поста.

Всичко, което беше казано, е рамката, в която се поставя постът, или външният начин и порядък, към който обикновено се придържат добрите постници. Постарайте се и Вие да го спазите, ако искате да постите добре. Само не приемайте мрачен вид, не правете лицето си тъжно. Правете всичко с охота, с добро и радостно разположение на душата. Прекарвайте времето си така, както го прекарват тези, на които предстои да бъдат на пира при царя. Те само за това мислят и говорят - какъв ще бъде този пир, как ще се срещнат с царя, какво ще кажат, как той ще ги поздрави, как по-добре да се облекат и да не се посрамят и т.н. Но на Вас Ви предстои несъмнено по-добро и по-висше - предстои Ви пир не при земния, а при небесния Цар. Ако Вие се потрудите да се пооблечете и нагласите така, че да Му се харесате, то ще бъдете приласкана от него, ще получите това, което няма цена, и ще се зарадвате неизказано.

Вие казахте, че ще се заловите да постите - е, постете! Да Ви благослови Господ! Благоволете да помислите как да се нагласите. Всички стари рокли хвърлете, трябва нови. Ако нещо от старите се окаже годно, то трябва да се изпере, изглади и да се представи в такъв вид, като че ли е съвсем ново. Искам с това да кажа, че Вие трябва да разгледате себе си - лошото да направите още по-лошо и да го отхвърлите, а доброто да задържите, да поправите и усъвършенствувате.

Да влезем прочее в себе си и да започнем да разглеждаме какво има в нас.

Вмешателството в тази работа на който и да е страничен човек е съвсем неуместно и невъзможно. Никой не може да влезе във Вас и да разгледа делата на съвестта Ви освен Вие самата. И моля, направете го сама. Аз ще Ви дам в този случай само някои насоки. В онези книжки, които Ви посочих за четене, има много ръководни указания, но ще кажа и аз още нещо.

За да разгледаме добре себе си, трябва да обърнем внимание на трите страни на нашия деятелен живот: *на делата* - единични действия, извършени в дадено време, на дадено място и при определени обстоятелства, *на сърдечните ни предразположения* и характерните ни наклонности, скрити под делата ни, и на *общия дух на живота ни*.

Целият ни живот се състои от непрекъснатата редица от действия - мисли, думи и дела, - сменящи се едни други и едни други гонещи се. Нямаме никаква възможност да преразгледаме всички такива действия, всяко поотделно, и да определим тяхната нравствена цена. Даже ако Вие пожелаехте да разгледате и обсъдите всичките си действия, извършени в течение на един ден - и това не бихте могли да направите. Човек е постоянно подвижно същество. Колко много неща той променя и премисля от сутринта до вечерта и колко ли ще направи от една изповед до следващата?! Какво да се прави? Няма никаква нужда всичко поотделно да се разглежда и обсъжда. Ние имаме незаспиващ страж - *съвестта*. Това, което е направено зле, тя няма да пропусне. И каквото да обяснявате, че онова е нищо, а другото ще премине, тя не престава да повтаря своето: каквото е лошо, лошо е. И ето Ви *първата работа*: вслушайте се във Вашата съвест и всички тези дела, които тя изобличава, без всякакви извинения признайте за грешни и се гответе да ги изповядате.

Това може да се нарече първа и последна работа, т.е. да си признаем, че сме безответно виновни в това, в каквото ни изобличава съвестта, като решим за в бъдеще

да го избягваме - и би било достатъчно, ако сме уверени, че самата съвест е във всичко изправна. А се случва, че тя може и да не забележи нещо поради някакъв смут, друго забравя, трето може би и не смята за грях поради незнание или непълно знание на обезателните за нас дела. Ето тук, в помощ на съвестта, трябва да се обърнем към Божиите заповеди, казани в словото Божие, и разглеждайки ги, да се самоизпитваме, не сме ли направили нещо против тази или друга заповед. При това много забравено ще си припомним и много, което помним, ще ни се представи в друг вид, отколкото ние сме мислили досега.

Словото Божие се сравнява с огледало. Както гледайки се в огледало, всеки вижда къде какво петно или прашичка има по лицето или по дрехите, така и душата, четейки словото Божие и разглеждайки изброените там заповеди, не може да не види изправна ли е или не в тези заповеди. Съвестта, просветена при това от словото на живия Бог, веднага ще 'и каже нелицемерно това. И ето Ви *второто дело*. Преглеждайте заповедите и вижте изпълнени ли са те от Вас или не. Например: Заповедта ни нарежда да даваме милостиня всеки път, когато някой проси от нас. Вижте винаги ли сте правили това или невинаги - отказвали ли сте някога по някаква уважителна причина, а не просто защото сте презрели просещия. Ако това се окаже така, ето че трябва да забележите: *грях*. Заповедта казва, че трябва да се прощава на всекиго всичко, даже неприятното и обидното. Погледнете винаги ли сте били отстъпчива, не сте ли имали спорове, разправи и дори караници. Ако сте имали подобни случаи, пишете *грях*, макар че съвестта обикновено за нищо ги няма такива работи. И още: цялото си упование винаги трябва да възлагаме на Бога. Така ли е било винаги при Вас? При обикновено течение на живота това не се забелязва, но когато стане нужда, то веднага излиза навън, веднага се забелязва на какво се уповава душата - на Бога ли или на нещо друго, забравяйки Бога. Несъмнено е, че трябва да употребим всичките си начини, за да се освободим от стеснителните обстоятелства, защото и те са от Бога, затова към Него да се обръщаме с молитва за помощ и когато работата се уреди, да Му благодарим като на Единствен Избавител, без да споменаваме за своите начини. Ето преценете, така ли сте действали? Ако не е така, забележете още веднъж: *грях*. Така постъпвайте с всяка заповед и забележете против коя сте се провинили. По този начин премислете по-подробно своите постъпки.

Но как е по-удобно да се направи? Учили ли сте катехизис? Там всяка заповед е изтълкувана и е показано кои добри дела от коя заповед ни се налагат и кои грехове ни се запрещават. Вземете го и с негова помощ разгледайте своите. Спомням си, че у Вас къщи има книга как да се изповядаме и как да изповядваме от Преосв. Платон Костромски. Там са изброени много подробно въпросите, които трябва да се поставят на изповядащите се. С нея може би ще Ви бъде по-удобно да поразмислите върху себе си.

Предполагам, че Вие за първи път искате да се заемете със себе си както трябва и да определите какво сте Вие и какво има във Вас. Потрудете се да се изследвате добре според това указание. После вече няма да бъде така сложно. А сега се потрудете.

Какво ще Ви остане да направите след това, ще Ви пиша следващия път.

Продължавам. *Втората страна на живота са предразположенията, или настроенята и склонностите на сърцето.* Само делата не дават пълно самопознание. Трябва по-дълбоко да влезем в себе си, да разгледаме какво е сърцето и да обърнем повече внимание на това, отколкото на делата. Може да се случи, например, някой да не помогне на другия случайно, макар че има милостиво сърце. Но има и случаи, когато друг няма да помогне, не поради някаква случайност, а защото е скъперник. И двете дела са еднакви, а по вътрешното настроение на действащите между тях има голяма разлика. Делата - това са единични случаи, действия в даден час и на дадено място, а предразположенията посочват постоянни настроения на сърцето, с които се определя характерът и нравът на човека и откъдето изхождат неговите най-големи желания, както и направлението на неговите дела. Добрите от тях наричат добродетели, а лошите - пороци, порочни наклонности и страсти.

Какви трябва да бъдат предразположенията в сърцето на християнина, посочват словата на Спасителя за блаженствата, а именно: смирение, съкрушение, кротост, справедливост и истинолюбие, милостивост, чистосърдечие, миролюбие и търпение. Св. Апостол Павел посочва следните християнски благоразположения на сърцето като плодове на Светия Дух: *любов, радост, мир, дълготърпение, благодат, милосърдие, вяра, кротост, въздържание* /Гал. 5:22-23/. На друго място: *И тъй, като избраници Божи, свети и възлюбени, облечете се в милосърдие, благодат, смиреномъдрие, кротост, дълготърпение, като се търпите едни други и си прощавате взаимно, ако някой има против някого оплакване: както Христос ви прости, така и вие. А над всичко това облечете се в любовта, която е свързка на съвършенството - и мир Божи да цари в сърцата ви; към него сте и призвани в едно тяло, затова благодарни бъдете* /Кол. 3:12-15/. Обратни на тези предразположения са пороците и страстите - източници на всички зли дела, които ни погубват. Най-главните от тях са: гордостта, тщеславието, користолюбието, невъздържанието, гневът, ненавистта, завистта, леността, страстта към чувствени удоволствия, униинето, отчаянието. За тях Апостолът е поставил закон, че християните не само не трябва да ги имат, но *и дори да не се споменуват между вас* /Еф. 5:3/.

Виждате ли колко е строго?! Така че Ви моля добре да разгледате нямате ли някои лоши наклонности или страсти. По малко от всяка една от тях има у всекиго, но те не са дълбоки и постоянни. А у всекиго има една главна страст, около която се увиват вече всички останали. Именно нея се погрижете да откриете. Макар че тя не е още съвсем явна поради Вашата младост, но все пак следите и трябва да са осезаеми, ако вникнете в тях. След като я намерите, разпределете след това и другите и вземете решение да се очиствате от тях и от лошите склонности: вижте коя страст е по-близка до главната и коя по-далече. И разберете сърцето си. Това е скъпоценна придобивка! Защото, когато след това решите да се очистите от страстите и лошите си наклонности, ще Ви бъде ясно накъде да насочите усилията и ударите си, а именно срещу своята главна страст. Когато я преодолеете, всички други сами по себе си ще се разбягат, както и при война, след като са разбити главните сили на врага, остава другите само да бъдат гонени и разгромявани без особен труд. Да се поправят делата е лесно. Не прави така! - всичко се състои в това. А да преломиш и да поправиш сърцето не може изведнъж.

Предстои борба. В борбата, ако не знаем къде да отправяме ударите, можем да изчерпим силите си, блъскайки се без смисъл, и няма да постигнем никакъв успех. Потрудете се, прочее!

Третата страна на живота е духът на живота. Това е най-главното и едновременно с това и най-трудното дело. Злият дух е така лукав и умее така да се маскира с булото на добротата и приличието, че трябва да имаш най-остро духовно зрение, за да го откриеш. Затова пък добрият дух е явен, защото той е един и единен, именно - да живееш за Бога, като оставиш всичко. Противоположният дух е да живееш за себе си - егоизъмът. Този дух много често, ако ли не винаги, взема косвена насока - да живееш за света.

Така че ако ние установим, че да живееш за някого, означава духа на живота, за Вас няма да бъде трудно да определите духа на Вашия живот, след като определите за кого живеете, или тъй като Вие сега само започвате да живеете, за кого повече искате да живеете, към какво се стремите с поривите на сърцето си, на кого повече се предразполагате да посветите своя живот. Към каквото повече сте склонна, по неговото свойство и определяйте духа на Вашия живот, макар че той засега е само в зародиш у Вас или като безсилно птиченце. Който живее за Бога, има богобоязлив дух, стараящ се да угоди само на Единаго Бога. Който живее само за себе си, притежава самоугоднически дух на живота, егоистичен, користолюбив или плътски. Който живее за света има светски или суетен дух. По тези черти вижте какъв дух диша у Вас.

Съдейки по това как стремително изявихте желание да се приближите към Бога, трябва да се предполага, че главният Ваш дух е добър, истински дух, какъвто и следва да бъде. Съдейки отново по това, как недружелюбно приемахте светския начин на живот, в който живее светският дух, трябва да се предполага, че този дух няма у Вас място и сили, макар и да би могъл да Ви овладее, ако не се предпазите. Остава под съмнение няма ли егоистичен дух. На мен ми се струва, че има, макар че не зная доколко е силен. Нека има, но тъй като Вие стремително изказахте желание да се приближите към Бога, а душата Ви не е привързана към света, то Вашият егоистичен дух ще се изпари скоро, ако дадете простор на сърцето си да се разгаря все повече и повече от желание да се приближи към Бога. Моля, вземете това под внимание.

Тъй че виждате ли какво Ви предстои да направите. На пръв поглед това изглежда грамадна работа, а по същество е просто и леко. След като се помолите на Бога, заемете се и всичко можете да определите за една вечер. Не трябва да търсите кой знае къде, а да разглеждате това, което е вътре във Вас. Обаче не отлагайте това до тази вечер, след която следва и изповедта. Не, започнете сега, в самото начало на поста. Постепенно разубавайте всичко и по-основно и ясно. Може би ще бъде трудно само този път. Но ако после започнете да живеете по влечението на Вашия добър дух, самият живот ще Ви доведе до още по-пълно самопознание. Защо по-голямата част от хората не познава себе си? Защото живеем през куп за грош.

Да допуснем, че Вие сте се анализирали добре и сте намерили в себе си много неизправности. Какво става по-нататък? Как да употребим това познание? Затова ще Ви пиша следващия път.

Как трябва да Ви послужи придобитото познание за самата Вас? Преди всичко трябва да се осъдим за всичките си нередности, без всякакви възражения и оправдания. Когато на Преждеосвещената Литургия след - *да исправитя молитва моя*, пеят - *не уклони сърдце мое в словесе лукавствия, нещевати вини о гресехъ*, тук се внушава на вярващите да се молят Бог да не допусне с хитро изопачаване да измислят извинения за греховете. Не може да се очаква, че ще се разкае този, който е намислил такива извинения, а който няма разкаяние, няма да се залови с поправяне Цялата работа следователно се състои в това да се осъдиш без съжаление, да се доведеш дотам, че сърцето искрено да изрече: Виновна съм във всичко.

Когато сърцето изрече: Виновна съм, към това трябва да се прибави и страхът от Божието осъждане. Ако Вашата съвест Ви осъжда, то и Бог няма да Ви обезвини. И Бог Ви вижда виновна. Ако Ви вижда такава, ще Ви осъди. Ако Ви осъжда, ще присъди решение или определение, достойно за наказанието. Сега или утре ще падне върху Вас това наказание, а и то вече виси над Вас, когато сте осъдена от Бога.

Какво да се прави? Наистина не бихме знаели какво да правим, ако не беше Божията милост. Милостивият Бог ни дава надежда за опрощаване на вината, ако се разкаем и твърдо решим да избягваме предишните грехове, за да не гневим с тях Бога. В това се състои съществуването на покаянието.

И тъй, не бъдете хладна зрителка на своите грешки, а се съкрушавайте за тях и искрено съжалявайте, че са допуснати. Съкрушението ще роди смирената решителност да избягвате нередностите. Само знанието, макар и да се съпровожда с намерението да се предпазваме, ще Ви поведе към гордостта, от която да Ви избави Господ!

След като решите да избягвате нередностите, трябва веднага да съобразите и установите как да успеете в това, така че от същата минута да започнете и действително самопоправяне. Сърдели сте се, например, от нещо - решете да не се ядосвате повече и как по-добре да се справите със себе си, за да не се сърдите. Така и за всичко друго - още сега, предварително трябва да определите как и в какъв случай да постъпите, за да не се проявите отново като нередна. За да направите това по-лесно, записвайте своите нередности веднага щом ги разпознаете, и мигом добавете как смятате да се поправите. Това ще бъде Вашата първа генерална изповед. Потрудете се заради Господа да направите така. Ще видите каква власт ще получите после над себе си и как здраво ще започнете да се държите в ръцете си със съзнанието за полезността именно на такъв, а не на друг начин на действие.

Съкрушавайки се за греховете и решавайки да не грешите, трябва да присъедините към това и най-усърдна молитва към Господа, за да Ви даде своята помощ да противостоите на греха и да вярвате, че Той няма да Ви лиши от нея. Дълбоко в сърцата на християните трябва да лежи убеждението, че както греховете им, за които те се съкрушават и които изповядват с обещание да ги избягват, им се прощават от милосърдния Господ заради неговата кръстна смърт, така в същото време по силата на същата тази кръстна смърт, им се подарява и Божията благодат, за да избягват греховете. Тази благодат снизхожда върху силната решимост да не се греша и върху непоколебимата, светла вяра в Христа Спасителя.

Когато изпълните това, ето че вече сте готова за изповед, а когато след изповедта получите разрешение на своите грехове, ще бъдете готова и за Светото Причастие. За Вашето искрено разкаяние и твърда решимост да бъдете изправна ще дойде Господ в Св. Си Тайни, ще се всели във Вас и ще бъде във Вас и Вие в Него. О, велика и неизречена милост на Всещедрия Бог!

Ето какво ми дойде на ум да Ви подсказа! Доставете си житията на светиите за март месец и прочетете там разказа за блажената Теодора, за това как тя преминавала през митарствата. Той е поместен в житието на Василий Нови на 26 март. Житието на стареца е голямо. Направо започнете от разказа за Теодора, а къде започва той, можете да разберете по забележките от страни на страниците.

Накратко житието на стареца е такова. Василий Нови отначало е живял в пустинята недалече от Константинопол. После го хванали като шпионин; след като понесъл много мъчения, най-сетне е бил хвърлен в морето. Бог чудно го избавил от удавяне и той дошъл тайно в града, където някой си добър човек го приютил. Старецът започнал отново да се подвизава както и преди в пустинята, при което усърдно му служела Теодора. Тази старица умряла преди стареца. Василий имал още и ученик Григорий от миряните, който бил много богобоязлив. Той поискал да узне какво е получила Теодора за своята усърдна служба при св. Василий и помолил за това стареца. Този се помолил и Григорий насън видял Теодора в рая, в мястото, приготвено за Василия - светло-пресветло. При това Григорий я попитал как тя се е разделила с тялото и как е достигнала това блажено място? На това блажената Теодора отговаря с разказ за това как тя е умряла и как е преминала митарствата. Ето именно този разказ Ви съветвам да прочетете внимателно. Той е много поучителен. Ще Ви ръководи и за самопознание и ще внедри убеждението в силата на покаянието със сълзи и изповед.

Докато доставите тази книга, аз също ще Ви разкажа нещичко. Св. Теодора е преминала двадесет митарства. *Първото* - на което се изтезават дръзките, буйните, скверни, безчинни човешки думи и приказки - кощунство, смехотворство, безсрамни светски песни, безчинни възклицания, смях и кикотене. *Второто* - митарство на лъжата, на което се изтезва всяка лъжлива дума, а най-много - клетвопрестъпленията, призоваването на Божието име напразно, лъжесвидетелството, изпълняването на обетите, дадени на Бога, неискреното изповядване на греховете и други подобни лъжи. *Третото* - митарството на осъждането и клеветата, очерняне на ближния, насмешки над неговите недостатъци и грехове. *Четвъртото* - митарството на чревоугодничеството, сластолюбието, пресищането, пируването и гуляите, пиянството, нарушенията на постите. *Петото* - на леността, където се изпитват всички дни и часове, прекарани в празност, тунеядците, тези, които са се наели, а не са работили съответно на взетата заплата, ленивите към църковните служби в неделя и празничните дни, скучаещите на утринните и празничните литургии, небрежните към делата, касаещи се до спасението на душата. *Шестото* - разнообразни кражби. *Седмото* - на сребролюбието и скъперничеството. *Осмото* - на лихвите и всякакви мръсни печалби. *Деветото* - на несправедливостта, където се измъчват несправедливите съдии, съдили подкупно, осъдили невинни и оправдали виновни, удържалите от заплатата на тези, които са наели на работа, държащите фалшиви везни и мерки при продажба и покупка. *Десетото* - на завистта, ненавистта, ненавиждащите брата си и необичащите приятелите си. *Единадесетото* - на гордостта, тщеславието, самомнението, надутостта, величаенето,

непочитането на родителите, непослушанието спрямо властите. *Дванадесетото* - на гнева и яростта. *Тринадесетото* - на злопаметството, на затаяването на злоба спрямо ближния в сърцето си, отмъстителността и отвръщането на злото със зло. *Четиринадесетото* - на убийствата, където се изпитва не само разбойничеството, но и всяка рана, ядното удряне по главата или по раменете, плесници по лицето, мушкане с гняв. *Петнадесетото* - на чародейството, баянията, отравянията, шептенето и призоваването на бесовете. *Шестнадесетото, седемнадесетото, осемнадесетото* - на плътските грехове. *Деветнадесетото* - на ересите, неправилното разсъждаване върху вярата, отстъпничеството от православието, хулите срещу Бога и всичко свято. *Двадесетото* - на немилосърдието и жестокосърдечието, както и затваряне на сърцето към нуждите на бедстващите.

Каквото е срещнала св. Теодора, среща и всяка душа. Апостолът е назвал бесовете въздушни власти. Нима тези зли и натрапчиви духове ще пропуснат някоя душа, когато и предстои да се възкачи към Божия престол, без да се опитат, ако не да я хванат, то поне да я сплашат. Какво да се прави? За Ваша велика утеха сълзите на покаянието заедно с подвизите му, особено с едновременно даване на милостиня, изглаждат всички грехове. Колко пъти блажената виждала как бесовете носели свитъците, където били записани греховете ѝ, след като ги разтваряли, за да я изобличат, не намирали там нищо. Когато тя попитала ангелите, които я съпровождали, за причината на това, те ѝ обяснили, че който искрено се разкае за греховете си, пости, моли се и дава милостиня, получава опрощение. Моля Ви, не мъдрувайте напразно, а приемете в сърцето си този разказ, като постъпвате с всички свои неизправности според неговите указания.

Не чувам започнахте ли да постите и постите ли? Е, когато започнете, ще Ви бъде полезно всичко, което Ви писах за поста. А пък между това ще прибавя още за пояснение на някои точки. Въпросът е такъв, че не може да се изчерпи с няколко реда. Така че да предположим, че Вие, след като се поставите в рамките на поста или във външния ред на постенето, започнете при това строго да се разучавате по дадените указания и след като разгледате всичките си нередности, решите да бъдете във всичко изправна.

Тези думи - *да бъдете изправна*, трябва много добре да бъдат определени. В това се състои същността на работата, без познание на която може да се направи голяма грешка, вярвайки между това, че делото се върши правилно.

Да се решите да бъдете изправна. А сега в какво сме лоши? В какво е лошо нашето поведение? Аз мисля, че и Вие сте го изпитвали, когато, пристъпвайки към изповед, не знаете какво да кажете и не виждате в какво сте сгрешили. Защо може да мислите така? Защото не Ви е ясно какъв трябва да бъде нашият живот и насочени ли са към това всичките ни дела и помисли. И тъй като това не е изяснено, когато гледаме на своя живот въобще и виждаме, че той е както и при всички останали, без нищо зло, което да бие на очи, оставаме спокойни в себе си или само тайно чувстваме: та какво повече и да искам?

Всичко досега написано е писано именно за да бъде отстранено това, че и на Вас така може да Ви изглежда. И ако Вие се потрудите според указанието, езикът Ви няма вече да се обърне да кажете: та какво повече да искам? Ще задържа по-дълго върху това Вашето внимание. Работата е ето в какво. Целият ни живот, всецяло във всички негови страни и детайли трябва да бъде посветен на Бога. Общият закон е такъв: всичко, каквото и да правиш, прави съобразно с волята Божия и за да угодиш Богу, за славата на Неговото пресвято име. (Това е подробно развито в брошурата на еп. Теофан “Седем проповеди в седмиците, подготвящи за поста”, М. 1902г.) Така че всяко предстоящо дело трябва да се разглежда според това, съобразно ли е то с волята Божия, и да го вършим едва след като се убедим, че това, че неговият живот тече правилно, макар делата му да не (изгубен текст) ...то наистина е съобразно с нея, като го извършим така, както е угодно Богу. Който постъпва винаги така, с такава предпазливост и с такова ясно съзнание за това, че извършваните от него дела са удобни Богу, не може да не осъзнава едновременно с са блестящи и съвършени, но в тях съзнателно не е допуснато нищо, което би оскърбило Бога и не би Му било угодно. Това съзнание изпълва с тих мир сърцето му поради спокойната му съвест и с онази духовна радост, която се ражда от чувството, че той не е чужд на Бога и че макар да не е велик, нито знатен и виден, но е Негов раб, който се старае всячески да Му угоди, направлява всичките си усилия към това и вярва, че и Бог Сам го вижда такъв.

Нравственият живот би трябвало у всички ни да бъде такъв. Обаче как в действителност става всичко? Живеем, както ни се живее. Това съзнателно и действащо самонасочване на всичките свои дела - на големите, както и на малките, - за да угодим на Бога, липсва в мисълта и намерението. Работите ни текат както се случи и каквото правим, правим го повече по установен ред, защото и останалите правят така, без увереност за пригодността му относно главната цел на живота.

Неотдавна аз Ви споменавах за духа на живота - че той бива или боголюбив, или самолюбив, или светски. И забравих да допиша там и четвъртия: „*нито такъв, нито иначе*“ . (В края на XXVI писмо Не диша ли чрез този дух по-голямата част от хората?) Те, изглежда, нямат против Бога нищо, но и нямат като преднамерена цел да Му угодят . Случило се например, че трябва да отиде на църква - и отива, а ако не отиде, не го е много грижа. И когато се моли вкъщи, постави единдва поклона и - край. Достатъчно е. Така и във всичко, отнасящо се до Бога. Те не са и подчертани егоисти, но за да защитят своите интереси, за да се освободят от някакви самопожертвувания, винаги ще намерят причина да се отклонят. Те не обичат светския живот кой знае колко, но нямат нищо против да си създават удоволствия заедно със света.

Такива хора препълват света. Това са равнодушни към делото на богоугождението и спасението, нито топли, нито студени. Бог се отвращава от тях и ги отхвърля.

Не сте ли принадлежали досега и Вие към този разряд? Мисля, че несъвсем. Обаче по-голямата част от това, което сте правили, се е правило, защото във Вашия кръг всички така правят. Но да оставим това, което сте били. Уверявам Ви, че ако Вие добросъвестно изпълните всичко, което Ви написах, ще престанете вече и най-малко да приличате на такива, а ще започнете да вършите дела, които са изключително добри и най-добри. Не че ще има нещо особено, но същите тези дела ще получат особен колорит, ще станат друго, друга красота, друг добър ред. Благослови, Господи! Желая Ви това от цялата си душа! След като решите да правите всичко според волята Божия и

започнете така да го провеждате, Вие непременно ще бъдете озарена от вътрешен мир, и ще придобиете сърдечно спокойствие - ясно, топло, радостно, - в което се състои душевният рай.

За да стане това, трябва да се придобие решителност за такъв живот. За да дойде решителността, първо трябва да се почувствува недоброто в живота, невниманието към главната цел (нито такъв, нито иначе) и възхитителното достойнство на внимателния живот. Но и само това е недостатъчно. Трябва да се съкрушаваме, че макар и малко време да сме преживели, в него все пак има малка част, преживяна напразно. Сърдечната съкрушеност за своята неизправност пред Бога съставя опората на решителността да бъдем занапред изправни пред Него. Погрижете се още сега за всичко това. Да Ви помогне Господ!

Господ, който устройва спасението на всички спасяващи се по пътища, известни Нему, да Ви научи как да се приспособите така, че животът Ви да не премине даром - нито такъв, нито иначе, но да бъде богоугоден, да Ви донесе спасение и да Ви послужи за път към царството небесно.

38

И още ще прибавя. След като прочетете всичко, което Ви предстои да направите, да не си помислите: Ех, че тежко! Как може всичко това да се направи! Дори и така да би било, няма защо да се инатим, защото това дело е от първа важност. Но тук няма нищо трудно и огромно. Всичко е просто. Започнете по малко и ще успеете да го извършите. Но дори и да не успеете да направите всичко както Ви се иска, направете го както можете. Господ не е взискателен и дребнав. Той ще оцени усърдието и намерението. Вашето усилие да се разгледате и да се преустроите Той ще приеме вече като дело, което вече се е извършило, само че не го захвърляйте, а имайте предвид да продължавате и продължавайте, докато го доведете докрай. Главното пък - т.е. решителното намерение да се посветите цялата на Господа, трябва непременно да възбудите в себе си, да го укрепите и установите веднъж завинаги. В това се състои неперменното условие за получаване на благодатта, дарявана в Тайнствата на покаянието и св. Причастие.

Ще Ви припомня устройството на делото на нашето спасение и Вие ще видите в какво се състои главното, което сега Ви предстои. Ние сме съгрешили в нашите прародители. Божията благост се е смилила над нас и ни е устроила спасение в Господа Исуса Христа, Сина Божий, въплътен се заради нас, човешките, и заради нашето спасение. Той е извършил това спасение чрез кръстната Си смърт и възкресението Си, както и чрез низпосланието на Св. Дух. Тези, които вярват в Него, пристъпвайки към Него с покаяние, получават опрощение на греховете си заради смъртта Му и заради решителността си да Го последват - Него и Неговото учение в живота, приемат в тайнствата благодатта на Св. Дух. Всичко това се извършва в Кръщението и Миропомазването. Получилият благодатта започва нов живот, раждайки се от Духа Святаго. Ние сме получили това ново рождение в детството си. Вместо нас са свидетелствували за вярата родителите и кръстниците. Те са поръчителствали също и за това, че ние ще живеем според заповедите на Господа. Заради това на нас ни е дадено в първоначалните тайнства всичко така, като че ли ние сами съзнателно сме изяви

вярата и сами сме давали обетите, но очевидно с това условие, че когато пораснем и достигнем самопознание, ние доброволно ще поемем върху себе си задълженията, които при кръщението са изречени за нас от другите. Когато някой направи това, Божията благодат, действаща дотогава сама и съкровено, започва да действа вече съвместно със свободата и нерядко започва осезателно да се чувства и явно да помага в устройването на спасението на това лице, което взема такова решение. В повечето случаи това става по време на поста.

И ето какво Ви предстои да пожелаете да направите: Вие по-рано сте постели и сте правили всичко, каквото обикновено се прави през това време. Но сега имате намерение да направите това по-основателно, с разбиране на нещата. Опирайки се на това, аз Ви обяснявам какво Вие предстои - *предстои Ви сама да изречете тези обети, които са дадени заради Вас от другите*. Тогава други заради Вас са се отрекли от сатаната и от всичките му дела и от цялото му служение (светския живот), а сега Вие се отречете от всичко това. Тогава други са уверявали вместо Вас, че сте се съчетали с Христа и ще Му служите и ще Му се покланяте, а сега Вие сама от цялата си душа и от цялото се сърце изречете това.

Навлезте в това с убеждение и ще придобиете нужната решителност. Да Ви бъде помощник Господ, Божията Майка и Вашият ангел пазител!

Да Ви осени благодатта на Всесвятия Дух в тайнствата на изповедта и св. Причастие, към които пристъпвате с такова добро предразположение и решение.

С вашето последно писмо Вие ми създадохте истински празник. Колко просветва Вашата глава и решенията на Вашето сърце приемат вярно и спасително направление!

И тъй, Вие се решавате да направите всичко както трябва. Благослови, Господи! Добри са и всичките Ви проекти за бъдещия ред в живота Ви. Но да не изкривите поради разпадеността си това дело, било то и надясно (Отклоняването може да бъде вдясно или вляво. Първото е ревност не според разума, а второто - леност.) , бързам да Ви кажа нещо за ръководство. Когато преустройвате всичко, гледайте да обръщате повече внимание на вътрешното, отколкото на външното. Засега може да се остави външното както си е, изключвайки това, което по самото си естество действа на сърцето - осуетява, разбива мислите, изпълва с излишни желания и подобни. Преустройването, разбира се, трябва да се докосне и до външния ред, но не толкова в неговата форма, колкото в духа, в който трябва да се направи това. Ако се направи така, то външното остава като че ли същото освен малки изключения, но духът във всичко ще бъде съвсем друг. Ползата от не много рязкото разрушаване на външния ред е, че Вашата промяна няма да се хвърля никому в очите.

Второто, което трябва да се знае, вие вече го знаете, а именно - да не се очаква, че замисленото ще бъде леко изпълнено. Колко пречки Ви очакват и отвън и отвътре! И Вие правите добре, че се готвите не да тръгнете по цветна пътека, а да встъпите в борба! Така, така! Гответе се да се борите и все молете Господа да Ви дарува сили да понасяте всичко неприязнено и пречещо, което ще срещнете. Не се надявайте на себе си. Всичкото си упование възложете на Господа и Неговата помощ винагище бъде с Вас.

Но готвейки се да се борите, не мислете, че винаги ще тържествувате. Често ще се случва, понасяйки тежестта, само да търпите. Ще трябва да видите, че въпреки всичкото си желание да бъдете изправна, се прокрадват и вмъкват несполуки. Знайте предварително, че всичко това е в реда на нещата. Когато го срещнете, не се ужасявайте. А сега, предвиждайки го предварително, не очаквайте занапред друго протичане на живота Ви освен всред всякакви съпротивления, вълнения и неуспехи.

Запасявайте се само с едно - здраво мъжество и постоянство в започнатото дело независимо от всичко. Само че това трябва да бъде решено за цял живот и запечатано с обет и твърда решителност. А как ще тръгне животът, какви успехи и неуспехи ще има, как ще посрещнат това другите - отдайте всичко на Божиата воля.

От опитите, забелязани в житията на светиите, се вижда, че Господ по различен начин води към съвършенство тези, които се привързват към Него с топла любов и Му посвещават живота си. Той допуска и врагът да действа неприязнено, без обаче да отдалечава при това и Своята помагача десница. Всичко е Бог, но пътищата Му са дивни и главното - съкровени. Дори и сам ръководеният ги вижда едва по-късно, поглеждайки назад. Колко е уместна затова постоянната молитва: *имиже веси судьбами, спаси мя!* А с молитвата - предаването ни в Божиите ръце, всецяло и безвъзвратно.

И врагът не дреме. Божиите светии са забелязали, че той действа върху начинаещите двойко: на едни съвсем не пречи, не оказва никакво противодействие. И те, като не срещат никакви пречки нито отвътре, нито отвън и виждат, че всичко върви гладко, започват мислейки високо за себе си, да си въобразяват, че изведнъж са разгонили всички врагове, които не са посмели дори да се покажат. Щом тези мисли се появят, врагът веднага се приближава и започва да развива мечтите на тщеславието, от които се ражда самоувереност и забравяне на Божиата помощ; те престават да я търсят и поради това биват лишавани от нея. Щом работата стигне дотук, врагът започва да действа съвсем като тиранин. Той възбужда недоброто и се съпротивлява силно отвън, а самоувереният нещастник пропада. Тези случаи не са редки. И моля, имайте това предвид още сега, когато мислите как да се устроите в живота, та когато започнете новия живот и всичко потече гладко, да не си въобразявате за себе си, а да видите в това най-опасна вражеска засада и да задълбочите предпазливостта и вниманието към делото. Съвършенството, малко видимо, идва след трудове и трудове, след години и години, а не при първите опити и не от първите дни.

Други пък, напротив, врагът започва да напада със всичката си сила и стремителност още от първите дни, така че начинаещият започва да се обърква. Накъдето и да се обърне, всичко е наопаки: и в мислите, и в чувствата, и отвън се вижда само това, което пречи на добрите намерения и няма нищо благоприятно. Врагът прави това, за да изплаши новака от първия път, да го накара да захвърли своите добри намерения и да се върне обратно към безгрижния и невнимателен живот. Щом обаче забележи, че новакът стои на своето, веднага сам отстъпва. Защото мъжественото противопоставяне на врага спечелва венци на тружениците, а той не иска да им ги доставя. Така че имайте и това предвид, та в случай на силен напор от противодействия изведнъж да не се уплашите, знаейки, че това е уловка на врага, от която той веднага ще се откаже, щом забележи устойчивост.

Вие обаче много добре правите, че не виждате пред себе си цветя. Това е истински поглед върху нещата. И гответе се да устоявате. Обаче се и спасявайте. Предстои ми да Ви кажа още нещичко, но следващия път.

40

Вие се боите, че няма да го доведете докрай, дори усърдно да започнете. Да, от това трябва да се боим, защото ние често пред себе си сме изменчиви и срещу себе си - също. На себе си няма какво да се надяваме. Цялата надежда е на Господа. Не изоставяйте този страх, а го поддържайте ту чрез опасението да оскърбите Господа, нашия възлюбен, ту със страха, че ако отслабнете, няма отново да се възкачите към това въодушевление, а тук ни чака днес или утре смъртта. След това този страх ще премине и ще се замени с вярно упование в спасение, но сега не го оставяйте: той ще разпалва ревността и ще прогонва позивите да се отпуснете, които са много пагубни. Вследствие това в сърцето Ви ще има постоянен зов: О, Господи, спаси ме! О, Господи, побързай! И: *Имиже веси судьбами, спаси мя, недостойную!* Аз назовавам това винаги - падане с болка пред Господа. Враговете са силни: и отвътре, и отвън, не знаеш как ще се повдигнат бури и ще те объркат. Ще паднеш - и ще пропаднеш. Ето защо викай: О, Господи, спаси! Това именно е сърце съкрушено и смирено, за което каещият се пророк Давид говори, че Бог няма да го унижи и презре, а ще го чуе. Забележете това и в мисълта си. Тъй като Вие вече сте видели тази опасност, не Ви коства много да решите винаги да я чувствувате и да викаете към Бога за помощ. Това чувство на призоваване на Господа и падането пред Него с болка поради съзнанието за обкръжаващите ни опасности, които биха могли да прекратят течението на духовния живот и да го заглушат, трябва да бъде постоянно. Който го има, значи, че върви, и то по правия път. Това е най-верният признак!

Вие пишете: “Да даде Бог, щото сегашната готовност за започнатото дело и понататък да не отслабва.” Забележете, че тази готовност, другояче казано - усърдието да се работи за Господа или ревността за Богоугодие, или решимостта да Му се посветиш с точно изпълняване на заповедите Му, което е все едно и също (думите са различни, а делото е едно), съставлява духовния живот. Когато има такава готовност, има духовен живот, а когато я няма, няма и духовен живот. Когато я няма, това е същото, както да престане да бие духовното сърце - духът или умира, или замира. Затова първата грижа на встъпващия на Божия път трябва да бъде за това, щото всячески да поддържа и съгрива тази готовност, ревност и усърдие. Само с това едното може да се ограничат и всички следващи правила, т.е. само пази тази ревност и готовност, а тя сама ще те научи и постоянно ще те учи какво как да направиш и кога как да постъпиш. Забележете това.

Това заедно с предидущото болезнено падане пред Господа, е коренът на духовния живот, неговата охрана и ограждането му. Врагът на това коренно предразположение и следователно най-главният враг, както Вие правилно определите, е *охладняването*. О, горчива и прегорчива участ! Но знайте, че всяко намаляване на жара на ревността е пагубно охладняване. То се случва и вследствие излишното напрежение на душевните сили и вследствие упадъка на телесните сили или на болест. И едното, и другото е нищо - ще премине. Бедствено е онова охладняване, което е

следствие на съзнателно отклоняване от Божията воля и против съвестта, която вразумява и спира, и с пристрастие към каквото и да е небожествено. Това убива духа и пресича духовния живот. И ето, от това най-много се бойте, бойте се като от огън, като от смърт. То се случва, ако се загуби вниманието към себе си и страхът Божи. Тях пазете, за да избегнете това страшно зло. Що се касае до неволни, случайни охлаждания, вследствие изтощаване на силите и болест, за тях има един закон: да се изтърпят, като с нищо не нарушавате приетия благочестив ред, макар че той може да бъде изпълняван без всякакъв жар. Който търпеливо понася това, от него скоро ще се оттегли охлаждането и ще се възвърне топлата сърдечна радост. Моля да вземете и това под внимание и отсега да решите: първо - никак да не допускате доброволно да се охлажда ревността, и второ - при случайни охлаждания да се придържате към установения ред, с увереността, че това сухо изпълнение скоро ще възвърне живостта и топлотата на усърдието.

Всичко, което Ви е написано в последните две писма, ще Ви послужи по-късно, когато на дело започнете новия си живот. Но тъй като и сега, при преустрояването на реда на живота Ви, макар и все още само умствено, трябва да вземете под внимание всички възможни случайности, аз не счетох за излишно да разкажа всичко това по-нашироко, толкова повече, че и Вашите думи ми дадоха такъв повод.

Ето затова се зарадвах, че Вие може би и сама без да забележите, се докоснахте до най-съществените страни на духовния живот. Това значи, че Вашият ум работи правилно. Господ, виждайки готовността Ви да Му служите с цялата си душа, Ви помага и Вие сама не знаете как идват в ума Ви тези или други предположения и опасения. Това Ви се внушава от Вашия ангел пазител по Божие повеление. Да благослови Господ Вашето начинание! От цялата си душа Ви желая успех.

Когато започнете да работите върху себе си, ще видите, че всички външни ръководства са само пособия. Какво точно е нужно за душата или как по-добре да се постъпи в този или онзи случай, това всяка душа трябва да реши сама, при помощта на Божията благодат, която невидимо я ръководи. Искрено желаещият да угоди на Господа и предалият се всецяло Нему винаги попада на истинското дело, но го приема със смирение.

Заклучвам с благопожеланието да Ви помогне Господ да преминете Вашия сегашен пост по най-успешен начин.

Ето че се приближи вече времето да се изповядате, а след него и най-сладкият момент на причастяването със св. Христови Тайни! Да Ви благослови Бог и едното, и другото да извършите както трябва За това са и трудовете на поста и всичко замислено от Вас се запечатва тук с Божия печат.

Но защо, както казвате, се бойте да отидете на изповед? Това се случва с мнозина, но защо го имате Вие? Моля да си изясните работата. Изповядващият е само свидетел, а греховете приема Господ. Той заповядва на духовника също и да дава разрешение на греховете на изповядващия се. А Господ е целият милост. Той само чака

да изповяда някой греховете си и щом ги каже, веднага му прощава. От такъв Господ ли да се боим?!

Отчасти този страх произлиза от това, че не е изяснено какво именно трябва да се каже на духовника. Но когато постъпите според написаното Ви, всичко ще стане ясно. И няма от какво да се боите.

И поради това изпитваме страх, че рядко се изповядваме. Ако бихте се изповядвали по-често, не бихте се бояли така. Дано Бог да даде отсега по-често да пристъпвате към трапезата Господня, а следователно и към изповед.

Ето какво направете все пак! Запишете всичко, което намерите за нужно да откриете на духовника, и след като дойдете при него, разкажете всичко с помощта на записката. Истинската изповед трябва да бъде собствена, т.е. сам изповядващият се трябва да разкаже в какво е съгрешил, а не да чака какво ще попита духовникът. У нас се въведе такъв ред и изповедта рядко става както трябва. Изповядващият по необходимост пита много излишни неща, които не са подходящи за изповядващия се, а това, което е нужно се случва да не пита. Така то си отминава неизповядано. Можете и без записка, ако се надявате да си припомните всичко, само че непременно сама всичко разкажете. Да Ви благослови Бог да изповядате всичко с дух на съкрушение и с твърда решителност да бъдете след това във всичко исправна, на без всякакъв страх. Той е съвсем излишен и пречи на делото.

Откъснаха ме от писмото за известно време и нишката на мислите се прекъсна, така че не мога да Ви предам това, което бях предвидил.

Тъй че ако Ви обхване страх пред изповедта, прогонете го. Благоговеен страх пред Бога е извънредно ценен, но тази детинска страхливост, която имате, е вражеско дело. В действителност нямате никакъв повод за нея, а просто врагът Ви я внушава. Отидете при Господа спокойно, макар и със съкрушено сърце. Идете така, както лошият син в притчата е отишъл при баща си. Бащата не се е скарал на завръщащия се и не го е ругал, а е разтворил обятията си и го е целунал. Те са пригответени и за Вас. Остава Ви да се хвърлите в тях. И направете това с благоговейна любов.

Главното в покаянието е болката на сърцето от своята неизправност пред Господа и твърдото намерение занаяпред да бъдете във всичко исправна, полагайки цялото си старание за това. а Вие вече изявихте своето решение да угаждате на Господа и всичко виждащият, разбира се, вече го е приел. Но има ли сърдечна болка за неизправността? Потрудете се да я възбудите. Колкото и малко грехове да имате и колкото и леки да изглеждат, все пак те са грехове и стоят под Божието неблагоприятие. Колко се срамуваме понякога пред хората за някоя празна, невнимателна дума или за подобно движение. А тук е Господ - и не нещо празно, а грехове! Помъчете се да се съкрушавате и стенете пред Господа. После от това съкрушение ще извират сили да не изпадате отново в нередности.

Вие имахте намерение подробно да разгледате всичко отново и да го промените. Може би не сте успели да направите всичко или не така пълно сте го направили, както бихте искали - не се смущавайте от това. На Господа е скъпо най-главното - Вашето намерение и решение да бъдете във всичко исправна пред Него. Заради него е и опрощаването на греховете. Затова отивайте при Господа с това твърдото си намерение да бъдете исправна, в замяна на всички вече осъзнати, както и предстоящите да бъдат осъзнати, нередности. Носете на Господа твърдото намерение да изпълнявате всичко,

което сега съвестта счита задължително за Вас и което ще реши после, а от всичко останало не се смущавайте.

По-добре е да се изповядвате вечерта преди Причастието, за да посветите изцяло нощта и утрото за размисъл върху приемането на Господа. През това време четете проповедите преди Св. Причастие в книжката, която Ви дадох. Или пък седете и мислете за Господа, молейки Му се в сърцето: Господи, както искаш, така и нареди с мене и в мене, само не ме лишавай от Твоето общение. И все се молете с такава кратка молитва, правейки поклони. Ако отложите изповедта до сутринта, вечерта мисълта ще се раздвоява и ще излезе нещо смутено.

Към св. Тайни пристъпвайте със сърдечна простота, с пълна вяра, че приемате Господа в себе си и със съответното на това благоговение. Предоставете на Самия Господ какво да дойде след това в душата. Мнозина предварително си пожелават да получат от Св. Причастие това или онова, а после, когато не го видят, се смущават и даже се поколебават във вярата и в силата на тайнството. А вината не е в него, а в тези излишни догадки. Нищо не си обещавайте, а предоставяйки всичко на Господа, просете от Него една милост - да укрепи във Вас всичко добро, за да Му угодите. Плодът на Причастието най-често се отзовава в сърцето със сладък мир. Понякога то донася просветление в мислите и въодушевление в предаността към Господа. Понякога почти нищо не се вижда, но по-късно в делата се открива по-голяма здравина и устойчивост в обещаната изправност. Ще забележа, че ние не виждаме плодовете на св. Причастие осезаеми и затова, защото рядко се причастяваме. Решете колкото можете по-често да се причастявате и ще видите плодовете от това тайнство, които много ще Ви утешат.

През цялото време се моля и ще се моля да Ви помогне Господ да пристъпите към тези две тайнства с пълно обновление на Вашия дух. И във всичко добро, което душата Ви желае, Господ да Ви бъде помощник!

Сега навярно Вие вече сте се изповядали и причастили. Поздравявам Ви! Дай, Боже, щото това да окрили духа Ви, да прилепи сърцето Ви към Господа, да Ви даде лекота и радост по пътя на живота в духа и нравствена сила и в делата на Богоугождението.

Най-много Ви желая да почувствате радостта от спасението В Господа. Защото Господ е във Вас, а където е Господ, там е и спасението. Един езически цар, когато бурята го застигнала в морето и моряците от страх не знаели какво да правят, поради собствената му надменност казал: От какво се боите? Вие возите такъв цар! Тава са били празни думи. А Господ, когато веднъж един бурен вятър подхвърлил на опасност кораба, с който Той плувал през Генесаретското езеро с учениците Си, и те не знаели какво да правят, извикали към Него: Господи, спаси ни, загиваме! - най-напред запретил на вятъра и на водната буря и когато вълните улегнали и настъпила тишина, казал: Къде е вашата вяра? /Лук. 8:23-25/. Поради това, само по отношение на Господа може да се каже наистина: от какво се боите?! Господ е с вас. Това казвам и на Вас. Не се бойте нито от вътрешните, нито от външните вълни, защото Господ е с Вас. Не губете живата вяра в това и сърцето Ви ще изповядва: *Да тръгна и по долината на смъртната сянка, няма да се уплаша от злото, защото Ти Си с мене; Твоят жезъл и Твоята палица ме*

успокояват /Пс. 22:4/. На всички причастници подобава да пеят: Господ на силите е с нас, Бог на Иакова е наш застъпник /Пс. 45:8/.

Сега обновена и укрепена от Божията благодат и въодушевена от присъствието на Господа, започнете приетото от Вас дело Божие с такова усърдие, че да го вършите до залеза на живота си. За да Ви помогна, ще спомена за един секрет на живота в Господа такъв, какъвто той трябва да бъде, а именно - *за непрестанната памет за Бога*. В тази памет трябва всячески да се укрепим дотолкова, че тя да бъде непрекъснато свързана с вниманието. Бог е навсякъде и винаги с нас, при нас и в нас. Но ние не винаги сме с Него, защото не помним за Него и поради това, че не помним, си позволяваме много неща, които не бихме си позволили, ако Го помнехме. Поемете труда да навикнете на тази памет. Тук не се изисква нищо особено, само да приемете намерението и да се напрягате да помните, че Господ е във Вас и е близко и гледа към Вас и във Вас също така зорко, както ако някой Ви гледа в очите. Каквото и да правите, помнете, че Господ е близо и вижда. Започнете да се трудите да навиквате на това и ще привикнете, а щом привикнете или щом започнете да привиквате, ще видите какво спасително дело произлиза от това за душата. Само не забравяйте, че трябва да имате памет за Бога не като за всяка друга вещ, а да я съединявате със страх Божи и благоговение. Само от това хората стават благоговейни.

За да навикнат по-лесно към паметта за Бога, у ревностните християни има особен начин, а именно непрестанно да повтарят кратичка, от двестри думи молитва. В повечето случаи това е: Господи, помилуй! Господи Иисусе Христе, помилуй ме, грешния! Ако Вие още не сте чули за това, ето чуйте и ако не сте правили така, започнете да го правите отсега. Ходите ли, седите ли, работите ли, ядете или лягате да спите, все повтаряйте: Господи, помилуй! Господи Иисусе Христе, помилуй ме, грешната! От дългото упражняване думите така ще се прилепят към езика Ви, че сами ще започнат да се повтарят. А това ограничава много разсейването и блуждаенето на мислите. Но отново напомням, не забравяйте да съединявате думите с благоговение.

Какво още би било полезно за Вас, аз вече Ви написах, когато изявихте желание да се заемете с делото както трябва. Моля, отново го прегледайте. А освен това трябва да Ви напомня, че разговорите за това предстоят.

Бъдете благодушна и се радвайте, че встъпвате в пътя на искреното служене на Господа - път верен, който трябва да Ви доведе до наследяване на небесното царство. Да Ви помагат Господ и Пречистата Владичица!

Искам да прибавя още няколко указания относно това, което Ви е нужно сега при встъпването Ви на новия път.

Че нашият дух е паднал, осъзнава чувствително всеки, който реши да постави като правило за себе си по-строго да следи за ставащото вътре в нас, макар и в продължение на един ден. Аз вече съм Ви говорил за това - отдавна, отдавна. Припомнете си, че вътре в нас цари смут, че той е незаконен, дошъл е и затова трябва да бъде пресечен. Та и Вие сама тогава писахте, че не можете да се справите с неударжимата подвижност в себе си. Отново описвам накратко това състояние.

Всичките *мисли* на нашия ум са обърнати към земното и не можем никак да ги повдигнем към небето. Техният предмет е суетното, чувственото, грешното. Виждали ли сте как мъглата се стеле по долината? Ето това е точният образ на нашите мисли. Те всички пълзят и се стелят по земята. Но освен тяхното пълзене те и бушуват непрестанно, не стоят на едно място, гъмжат като облак комари през лятото и при това не остават бездейни.

Не, под тях лежи *сърцето* и в това сърце непрестанно падат удари от тях и предизвикват съответното на себе си въздействие. Каквато е мисълта, такава е и движението му. Оттук иде ту радост, ту досада, ту завист, ту страх, ту надежда, ту самоувереност, ту отчаяние: възникват едно след друго в него. Непрекъснато и в безпорядък, също както и мислите. Сърцето непрестанно *трепери от чувства* като лист на трепетлика.

Но с това работата не се свършва. Мисълта и чувството винаги раждат *желанието*, повече или по-малко силно. Под влиянието на безредно летящите мисли и чувства безредно летят и желанията: да придобием това, онова да захвърлим. На някого да помогнеш, другиму да отмъстиш. Ту да избягаш от всички, ту да излезеш напред и да действаш. В едно отношение да послушаш, а в друго да държиш на своето и пр., и пр. Наблюдавайте например себе си, понякога когато седнете да работите, и ще видите във Вас как всичко това се изпълнява като на сцена.

Тъй че ето какво безредие и смут има в нас. Вследствие на това е и безредието в живота и някакъв мрак наоколо. Не очаквайте подреден живот, докато не унищожите това вътрешно безредие. То и само по себе си причинява много зло, но освен това е особено недоброкачествено, защото към него се приближават бесовете, въртят го и мътят вътре още повече, насочвайки всичко за наше зло и за наша погибел.

Вие имате твърдото намерение да работите за Господа и на Него Единствения да принадлежите занаяпред. Тайнството покаяние Ви е дало опрощение във всичко и Ви е показало чиста пред лицето на Бога. Светото причастие Ви е въвело в най-близко общение или е възобновило Вашето общение с Господа Исуса Христа и Ви е произпълнило с всички благодатни сили. И ето, Вие сте готова за делото.

Ако за поправянето на нашия вътрешен живот би било достатъчно да поискаме и всичко да се яви в най-добър вид или да дадем дума и след думата веднага да се появи и делото, то ние нямаше за какво повече и да се грижим. Всичко в нас би тръгнало така добре, че по-добро не бихме могли и да желаем. Обаче такъв е законът на свободния нравствен живот - въпреки твърдата решителност, пак трябва да се напругаме и да се борим, и то преди всичко със себе си.

Нашето вътрешно състояние никога не идва изведнъж до необходимия ред, а винаги след изразяването на доброто намерение и сподобяването на помагачата благодат чрез тайнствата, се изисква и предстои усилен труд над себе си, над своя вътрешен живот - труд и усилие, обърнати срещу това щото царуваният вътре безпорядък да бъде унищожен и вместо него да се въдвори ред и наредба, след което ще последва вътрешен мир и постоянно изпълнено с радост сърдечно настроение.

Ето какво Ви предстои сега! Не мислете поради това обаче, че на Вас Ви предстои да направите куп неща или да си наложите не знам колко правила. Съвсем не. Две-три правилца, две-три предпазни мерки - и всичко се състои в това.

Вътре е безредие: това Вие и от опит знаете. То трябва да бъде унищожено. Вие искате това, решили сте да го изпълните. Заловете се направо с причината му. А тя е, че нашият дух е загубил сродната нему опорна точка. Неговата опора е в Бога. Духът отново я намира чрез *паметта за Него*. И тъй първото е: *да навикнем към постоянна памет за Бога, със страх и благоговение*. Миналия път аз писах върху това и Вие се съгласихте с него. Знаете какъв похват трябва да се употребява и вече сте започнали. Да Ви благослови Господ! И моля да продължите този труд без да отстъпвате. Все с Господа бъдете, каквото и да правите, и все към Него се обръщайте с ума си, стараяйки се да се държите така, както бихте се държали пред царя. Скоро ще привикнете, само че не захвърляйте и не прекъсвайте. Ако добросъвестно изпълнявате това неголямо правило, вътрешният смут ще бъде стеснен и макар че ще се прокрадва във вид на празни и мръсни помисли или на нередни чувства и желания, Вие веднага ще забележите неканените гости, бързайки всеки път да възстановявате единомислието само за Единия Господ.

Въодушевявам Ви! Заловете се по-ревностно, продължавайте, без да прекъсвате и скоро ще достигнете търсеното. Благоговейното внимание ще се установи единствено само в Бога, а с него ще дойде и вътрешният мир. Казвам скоро, обаче не след ден или два. Ще са необходими може би месеци. О, ако не и години! Молете Господа и Той сам ще ви помогне.

Като помагачо средство прибавете и следното: *да не вършите нищо, което съвестта забранява, както и нищо да не пропускате, което тя Ви заповядва да направите - голямо или малко*. Съвестта е винаги нашият нравствен лост. Че вътре в нас нашите дечица - мислите, чувствата и желанията - се предават на неразрешена буйност, причината за това между другото е и тази, че съвестта е изгубила силата си. Върнете'и я, изявявайки пълната си покорност пред нея. Вие сега я проверихте, след като изяснихте всичко - какво трябва да правите и какво не. Следвайте това неотклонно и така решително, че макар и да умирате, да не си позволите да направите нищо против съвестта си. Колкото по-решително постъпвате при подобни случаи, толкова по-могъща става тя, толкова по-пълно и по-силно ще Ви внушава необходимото и ще Ви отклонява от ненужното - и в делата, и в думите, и в помислите - и вашето вътрешно състояние по-бързо ще постигне умиротворение. Съвестта с благоговейна памет за Бога е бликащият извор на духовния живот. Припомнете си какво се говореше за духа в началото на нашата беседа. (Писма IX, XI - XIII.)

Нищо повече от тези две правила не се изисква. Допълнете ги само с *търпение*. Успехът няма да дойде изведнъж, трябва да се чака, обаче трудейки се неуморно. Трябва да се трудим и главното - в нищо да не отстъпваме на себеугодничеството или на светоугодничеството. Ще има непрестанна съпротива срещу започнатия ред. Трябва да се преодолява, следователно трябва да напрягате силите си и да търпите. Облечете се, прочее, в това всемогъщо оръжие и никога не падайте духом, ако видите несполуки. Всичко ще дойде с времето си. Въодушевявайте се в търпение от тази *надежда*. Че това става така, е оправдано от опита на всички хора, търсеци и извършващи спасение.

Тъй че ето Ви всичко! Помнете с благоговение Бога, следвайте съвестта си и се въоръжете с търпение и надежда. Това макар и малко е семето на всичко. Да Ви благослови Господ така да се настроите и да пребивавате в това настроение!

Миналият път Ви посочих едно-две неголеми правилца. Сега ще Ви посоча две-три малки предпазни мерки.

Първата. Никога не мислете, че сте успели в каквото и да е. Такава е нашата немощ. Щом се покаже нещо малко добричко вътре, веднага викаме: ето го, постигнахме! Прогонвайте такива мисли! Защото доброто никога не се дава изведнъж, а това ни се внушава от врагът. Щом се поддадете на такова внушение, веднага енергията Ви ще отслабне, а тук наблизко е отново безредието. За да не попаднете на тази лоша мисъл, всеки ден когато ставате се настройвайте така, като че ли сега за първи път сте започнали да се трудите по този начин.

Втората. Под никакъв предлог да не си разрешавайте облекчение. Ще мине ден и друг в труда на самонаблюдението и самопринуждаването, врагът ще се доближи и ще започне да жужи в ушите Ви: е, стига! Потруди се достатъчно, разреши си малко облекчение. Това е такова ласкателно внушение, че дори няма да се сетиш, че трябва да му се противиш, а всъщност е злодейство, и само малко да му се поддадеш, всичко вътре ще се разбунтува. Да си разрешим облекчаване е същото, каквото е малката дупчица в бента. Щом тя се получи, не ще смогнеш вече да го удържиш и той непременно ще бъде разрушен от водата. Същото прави вътре в нас облекчението: размеква всичко така, че трябва да се възстановяваме отново. Бойте се от това като от най-зъл, макар и сладкодумен враг.

Има два случая, когато Вие трябва да се опасявате от това. Те са времето на Пасхата и пролетта. През поста у нас всички повече или по-малко се въздържат. Защо след това не всички се въздържат? Затова, защото си разрешават облекчение кой по време на Пасхата, кой през пролетта след нея. На Великден мислят: празнично време, можем малко да се поотпуснем. Щом някой послуша това, веднага се отдава на приятни настроения. Защото, след като си е разрешил свобода, не се връща вече към притеснението и започва да върши по старому волята на плътта и помислите си.

Пролетта е приятно време, но колко злини причинява в нравствено отношение! Виждали ли сте как агънцата, когато ги подгонват вън, за да пасат трева, скачат, бляят и играят? Защо е така? Животът играе. Подобно разиграване на живота чувствуват и всички хора, не само младите, но и старите. Тук няма нищо грешно. Това е невинно чувство, но така, както го използват хората, не е съвсем безгрешно. Радостта от живота! Когато почувствуваме това, трябва да благодарим на Господа, че на земята, изпълнена с мъка поради нашите грехове, е оставил и място за радости, за да не изпаднем в отчаяние. А какво се случва? Не благодарят на Бога, а се впускат в това, щото да продължат тази радост, разсейват се и се връщат към старото. Тази радост или това разиграване на живота е приятно, но то е съвсем чувствено, телесно и от него се появяват също такива чувствени, телесни позиви. Искат ти се да гледаш приятно за очите, да слушаш приятно за слуха, да вдъхваш приятна миризма, да подишаш въздух, да те повее приятен ветрец - въобще да размножиш приятните чувствени впечатления. Който тръгне след тези позиви, няма да издържи да седи вътре в себе си, а непременно ще излезе навън. А след това и вниманието към себе си се прекратява. Мислите,

чувствата и желанията отново започват да се бунтуват и да дохождат в по-раншната безредица. Мисълта за Бога ще си отиде и вътрешният покой пропада. Измъчваната от съвестта душа ще каже: утре няма да постъпвам така. Но утре е пак същото, същото е и в другиден. А след това човек се отпуска. Отново ще започне живот както дойде. Така целият пост за внасяне на ред в душата пропада. И това е само поради една-единствена причина, че не сте се предпазили малко и не сте успели да откажете на чувствата си някои приятни неща, а при допускането на други не сте се погрижили да се държите вътрешно в дължимия страх и увеличайки се от външното, сте оставили без внимание вътрешното.

Господ да Ви пази от това! Вие вече имахте опасната мисъл: Ами ако не устоя?! Ако действително не устоите, ще се върнете ли към такива решителни намерения, Бог знае. Но знайте това, че ако се върнете назад, Вие ще бъдете вече много зле по отношение на това, което сте били, когато сте започнали такъв живот. Спасителят сравнява подобни възвръщания в безредие с възвръщането на беса в оставения дом, но вече не сам, а със седем други. И ще бъде, заключава Той в своята притча, положението на този човек по-окаяно, отколкото предишното.

Господ да Ви избави от това!

След като прочетете това, не казвайте: Ах, защо започнах! Не, не! Не се разколебавайте! Вие се решихте на това, на което трябваше да се решите - на такъв живот, при който единствено ще можете, както отначало пожелахте, да стоите на нивото на човешкото достойнство. Тъй че не унижавайте своето решение и не оскърбявайте Господа, като че Той Ви е оставил сама. Той е във Вас с благодатта Си. Но ако Господ е във Вас със своята благодат, то кой е против Вас? /Римл. 8:31/. *Защото Тоя, Който е във вас, е по-голям от оногова, който е в света* /1 Иоан. 4:4/. При това внимателният към себе си живот не е такъв, че лишавайки от едни утешения, да не дава в замяна на тях нещо. Напротив, този живот, с памет за Бога и следване на своята съвест сам по себе си е неизтощим източник на духовни радости, в сравнение с които всички земни радости са като пелина пред меда. А на Вас няма да Ви се налага да се лишите и от външното много. Всичко трябва да става *вътре*. Може във всичко да участвате и на всичко да бъдете чужда. Външно се върши едно, а вътре произлиза друго.

Ето това е всичко (подразбирам тези правила за предпазване, които написах в двете писма). И то е така леко и лесно изпълнимо. А какъв плод! И тъй, въодушевявайте се и замислете занаят да се държите според написаното Ви. Амин.

Колко е вярно Вашето заключение: “Излиза така, че цялата работа е в молитвата.” Да, в молитвата е. Тя е духовният барометър на самонаблюдението. Барометърът определя колко тежък или лек е въздухът, а молитвата показва колко високо възходящ или ниско ходещ е нашият дух в неговото обръщение към Бога. И се молете, както започнахте. През деня по-често заставайте пред своите икони и правете всеки път по няколко поклона - поясни и земни. Да паднете на колене и да правите поклони е още по-добре. Никой не вижда освен Господ. Молитви сутрин и вечер - по своя ред. В тези часове трябва повече, така както сте решили Вие самата. А при честите

падания пред Господа - по-малко. Не така обаче, както обикновено на познатите при среща - да кимнеш с главата и стига. Усърдието впрочем на всичко ще Ви научи - старайте се всячески да го съгрявате.

Но никога не забравяйте, че *съществуването на молитвата е възнасянето на ума и сърцето към Бога*, защото Бог е навсякъде. И св. Пророк е учил душата си: *На всяко място на Неговото владичество, благославяй, душо моя, Господа!* Повече от всичко може да предразположи към това, както вече Ви писах, паметта за Бога, а Вие още по-добре прибавихте: любов към Бога. Да Ви благослови Господ за това - за изключителна любов към Господа. Но и пътят към възлюбването на Господа е паметта за Него с вглъбяване на мисълта в Неговите божествени свойства и действия. Трябва да се приучаваме към паметта за Бога и средство за това е, както вече писах, кратичката молитва, непрестанно повтаряна в мисълта: Господи Исусе Христе, Сине Божий, помилвай ме, грешната! Ето Вие вече я започнахте. И продължавайте седейки, ходейки и вършейки нещо или говорейки, във всеки случай и всеки момент, всякога дръжте в ума мисълта, че Господ е близо и викайте към Него от сърцето си: Господи, помилуй!

Казвате, че се разсейвате в мислите си. Изведнъж не може. Ще трябва да се потрудите, докато се установи навикът да пребивавате непрекъснато вътре в сърцето си пред Господа. Аз мисля вече Ви говорих за това, че веднага щом забележите, че мислите Ви се разбягват, да ги връщате обратно, свободно и съзнателно, и никога да не им позволявате да блуждаят. Това трябва да се изпълнява не само по време на молитва, а винаги. И поставете си закон: *да бъдете винаги с Господа с ума и със сърцето си и да не позволявате на мислите си никога да блуждаят, а щом си отидат, да ги връщате отново назад и да ги заставяте да седят у дома, в стаичката на сърцето и да беседват със сладчайшия Господ.* След като постановите за себе си такъв закон, принуждавайте се да го изпълнявате - карайте се на себе си, когато го нарушавате, поставяйте си наказания и молете Господа да Ви помогне в това най-важно дело. Ако усърдно се трудите, скоро ще успеете. Условието за успеха са следните: 1) *Непрекъснатостта на такова дело*, постоянството в него. Не така, че да започнете и да захвърлите, а така, че щом започнете, да работите до тогава, докато дойде успехът. Успехът във всяка работа зависи от постоянството на труда. 2) За да го има, трябва да се въоръжим с *търпение и със самопринуждаване*. Ще се появи леност, желание да се поотпуснете, даже съмнение: така ли трябва да се прави? Прогонвайте всичко това и като сте решили, принуждавайте се към това дело. 3) За да имате и това, въодушевявайте се с надеждата и упованието, че Господ, виждайки труда Ви над молитвата и усърдието Ви, с което търсите навика в нея, ще Ви я даде най-сетне - *и тя, след като се утвърди в сърцето Ви, ще извира сама оттам като извор*. Този най-блажен плод е плод на молитвения труд. Очакването му е въодушевявало всички молитвеници и получаването му е било за тях източник на непрестанно духовно блаженство и на сърдечен покой в Бога. О, да Ви дарува Господ този плод! Но без труд няма да го даде, без труд постоянен, самопринудителен, търпелив и уповаващ. Бъдете мъжествена!

Изпращам Ви по този въпрос книжката: *Писма за духовния живот* (Може още да се прибави малко сборниче: За бодърстването и молитвата от св. Отци.), която цялата е насочена към това да способствува за утвърждаването на ума в сърцето чрез внимание към Господа и молитвено разположение. Защото към молитвения труд трябва да се

подберат и да се четат такива книги или статии, в които се говори все за молитвата и за молитвените настроения.

Колкото повече ще се утвърждавате в паметта за Бога или в предстояние с ума си пред Бога в сърцето си, толкова повече и повече ще улегнат мислите, толкова по-малко ще блуждаят. Вътрешното умиротворяване и успеха в молитвата вървят заедно.

Припомнете си, че от самото начало на писмата Ви е говорено за нашия дух.(Писма XX - XXI.2.) Ето това е именно възстановяването му в неговите права. Когато това се възстанови, тогава започва деятелното, жизнено преработване на душата и тялото и на външните отношения - за очистване. И ще станете истински човек.

46

Вие така решително стъпихте на пътя на служението на Господа. Благослови, Господи! Работете за Господа! Преди всичко: 1. Опасявайте се от *самомнение*. То е първият враг. Нашата изправност пред Господа, още само възнамерявана, вече поражда мисълта за някакво наше предимство пред другите и даже пред себе си - предишния, още повече, когато успеем да направим нещо по този път. Щом малко пребъдем в тази изправност, тя ни изглежда като нещо дивно и ние започваме да мечтаем за себе сикато за съвършени лица, извършващи дивни дела. А това ни внушава врагът, за да възбуди самомнението, от което благодатта веднага се отдалечава и го оставя само. Тогава врагът го хваща като безпомощна плячка.

Страхът и опасенията да не Ви напускат. Ние ходим всред капани. Врагът никога не изкушава изведнъж с очевидно лошото, а ни залъгва повече с привидно доброто. Неопитният ще тръгне след примамката и ще попадне в ръцете на врага, както безгрижно ходещият по гората звяр пада в ямата. Но, като се опасявате, не губете мъжество, защото Господ е близо.

3. Страхът от смъртта и след смъртта - от съда и въздаянието, да не се отдалечава от Вас. От заранта едновременно с възобновяването на паметта за Господа в сърцето си, погрижете се да привържете към него и паметта за *последното*. След това пребъдвайте с тази мисъл целия ден, както и с Господа, и отивайки да легнете, казвайте: ето, гроб ми предстои. Ето, смърт ми предстои! Ще видите какви охранители ще намерите в това.

4. Небива да се отстранявате съвсем от обществото, но от Вас зависи да ходите повече там, където има по-малко развлечения. Но дори и там, доколкото това Ви е възможно, не губете своето внимание към Господа, пребиваващ близо и вътре във Вас, и паметта за смъртта, готова всеки миг да Ви вземе. Не позволявайте впечатления, получавани от приятни за очите, слуха и другите сетива неща, да се запечатват в сърцето Ви. Животът в света затова не е добър, защото наблъсква в душата твърде много неща, лица и дела, спомените за които след това размътват душата. Това не позволява да се молим както трябва. Средството против него е само едно: доколкото е възможно да пазим сърцето си от впечатления. Нека всичко минава покрай Вас, без да влиза в сърцето Ви.

5. Не бягайте обаче от хората и не бъдете мрачна. Във вашето положение това е неудобно, а и няма да имате полза от него. Обаче бивайте повече със своите. У Вас

наистина целият ред е добър. Не отстъпвайте от тях, за да не се издадете, че излизате извън реда, и да не бъдете изложена на хорското празнословие.

6. Духовните занятия - молитвата, четенето и размишленията, трябва да вървят, без да пропускате нито един ден. Какво в кое време да правите, определете сама. Ставайте по-рано и преди да отидете при своите, преминете през всички тези занятия, в каквато степен успеете. Молете се обаче по-дълго. Изразявайте своята насъщна нужда пред Господа с детски думи и с детско доверие, като докато четете молитвите от молитвеника, правите поклони с кратки възвания към Бога. След молитвата четете с размишление и всичко, което четете, прилагайте към себе си или размисляйте: би било много плодотворно, ако записвате всяка заран накратко мислите, пораждащи се или придобити чрез размисъл при четенето на Евангелието и Апостола. Заловете се с този труд и го вършете с простота, без всякакво претрупване с думи.

7. Трудейки се с всички сили, цялата Ваша скръб за успеха възложете на Господа. Увереността в Бога е корен на духовния живот. Нищо не се дава отведнъж. Всичко ще дойде с времето си. Кое то потърсите с вяра, ще дойде. А кога? Когато бъде угодно Богу да го даде. Въодушевявайте се от надеждата, че ще дойде ден, когато в сърцето ще възсия светлината на радостта и ще му възвърне свободата от всички окови, ще направи леко движението и възнасянето там, където го водят добрите начертания на духа. Тогава ще се носите в духовната област като птичка, пусната на свобода от клетката.

Благословение Господне да бъде върху Вас! Божията майка да Ви осени със Своя покров! Ангелът пазител да Ви защитава от всички вражески нападения!

Питате за молитвеното правило. Да, трябва да си имаме молитвено правило заради нашата немощ, за да не допускаме от една страна леност, а от друга - да държим ревността в своята мярка. И най-великите молитвеници са имали молитвено правило и са го изпълнявали. Всеки път те са започвали молитвата си с определени молитви и след това вече, ако в това време е идвала самодвижещата молитва, са ги изоставяли и са се молили с нея. Ако те са постъпвали така, толкова повече трябва да правим това ние. Без установените молитви няма да знаем как да се помолим. Ако не бяха те, бихме останали без молитва.

Обаче не бива да събираме много молитви. По-малко, но изпълнявани както трябва, е по-добре, отколкото много, четени набързо, от което трудно можем да се въздържим, когато сме ги натрупали не според мярката, а с жара на молитвеното усърдие.

За Вас аз смятам за съвършено достатъчно изпълняването вечер и сутрин на дадените в молитвениците сутрешни и вечерни молитви. Само че се старайте всеки път да ги изпълнявате с цялото си внимание. Потрудете се в специално отделно време да ги прочетете всички, да ги обмислите и почувствувате, та когато започнете да ги четете на молитвено правило, да Ви бъдат известни светите помисли и чувства, които се съдържат в тях. Не е молитва, когато само четем текста, а когато възпроизведем в себе

си неговото съдържание, и така го произнасяме, като че ли произлиза от нашия ум и сърце.

След това, като обсъдите и почувствувате молитвата, потрудете се да я научите наизуст, за да не се грижите вече за молитвеника и светлината, когато дойде време да я извършвате; и за да не се разсейвате с това което виждат очите, през времето когато я казвате, а и по-лесно да се придържате в мислено общение с Бога. Сама ще видите колко помага. Но и това, че по всяко време и на всяко място молитвеникът е с Вас, има голямо значение.

След като се подготвите така, когато застанете на молитва, грижете се да удържите ума си от разсейване и чувствата Ви да не бъдат студени и равнодушни, напругайки се всячески да запазите това състояние. След всяка прочетена молитва правете поклони колкото искате, със свои молитвени думи за чувстваната нужда или с обичайната кратка молитва. С това тя малко ще се удължи, но силата ѝ ще нараства. Особено към края и по-дълго се помолете сама, искайки прошка за макар и неволното отбягване на ума, предавайки се в Божиите ръце за целия ден.

И през деня трябва да се поддържа молитвеното внимание към Бога. Затова е нужна, както неведнъж вече е говорено, Божията памет, а за нея - кратката молитва. Добре е и много добре дори да се заучат някои псалми наизуст и да се четат след работа или между работата, вместо кратката молитва, с размишление. Това е най-древният християнски обичай, забелязан и въведен в устава още от св. Пахомий и св. Антоний.

След като прекарате така деня, вечерта по-усърдно и по-съсредоточено се помолете, удвоете поклоните и своите обръщения към Бога, отново предавайки се в Божиите ръце, пригответе се за сън с кратка молитва на устата и заспивайте с нея или с прочитането на някой псалом.

Кои псалми да научите наизуст? Заучавайте тези, които Ви допадат на сърцето, когато ги четете. Те действат различно на различните хора. Започнете например с: *Помилуй мя, Боже* /Пс. 50/, по-нататък - *Благослови душе моя, Господа* /Пс. 102/ и антифонните псалми на литургията. Освен това началните псалми към св. Причастие: *Господ е пастир мой, от нищо не ще се нуждая* /Пс. 22/. *Господня е земята и онова, което я изпълня* /Пс. 23/. *Повярвах и затова говорих* /Пс. 115/, псаломът на първото вечерие. *Побързай, Боже, да ме избавиш* /Пс. 69/, псалмите на часовете и подобни. Четете псалтира и избирайте.

След като заучите всичко това, Вие винаги ще бъдете в молитвено въоръжение. Когато Ви дойде някаква съмнителна мисъл, която Ви смущава, побързайте или с кратка молитва да паднете пред Господа, или да прочетете някакъв псалом, особено: *Побързай, Боже, да ме избавиш...* и целият облак ще се разсее.

Ето Ви всичко за молитвеното правило. Но повтарям пак, че това са само помагала, а главното е да застанем чрез ума в сърцето си пред Бога с благоговение и болезнено преклонение пред Него.

Дойде ми на ум да Ви кажа и още нещо. Може цялото молитвено правило да се ограничи само с поклони и кратка молитва със свои молитвени думи. Застанете и правете поклони, казвайки: Господи, помилуй! или някоя друга молитва, изявявайки своите нужди или хвала и благодарност пред Бога. За да не се вмъкне тук леността, трябва да се определи *броят* или *времето*, през което трябва да продължи молитвата или и едното, и другото заедно.

Това е необходимо, защото у нас има някаква непонятна странност. Когато например се занимаваме с нещо външно, часовете минават като че ли са една минута. Когато застанем на молитва, мине една минута, а ни изглежда, че сме се молили дълго и предълго. Тази мисъл не причинява вреда, когато извършваме молитвата според установеното правило, но когато някой се моли, правейки само поклони с кратка молитва, тя представлява голямо изкушение и може да прекрати молитвата, когато тя едва е започнала, оставяйки лъжлива увереност, че е минала както трябва. Ето затова именно добрите молитвеници, за да не изпаднат в самоизмама, са измислили броениците. Те се предлагат за употреба на тези, които са решили да се молят не с молитвите от молитвеника, а сами от себе си. Употребяват ги така: кажат - Господи Иисусе Христе, помилвай ме, грешния или грешната - и прекарват една броеничка между пръстите, кажат така още веднъж и още веднъж прекарват и т.н. При всяка молитва правят поклон - поясен или земен, по желание. Обикновено на малките зърна правят поясен, а на големите - земен. Цялото правило се състои в определеното число на молитвите с поклони, където се прибавят и други молитви, казани със свои думи. За да не се самоизлъжем и тук чрез бързината на казаните молитви и поклоните и за да се отсече бързането и ако има такова, се определя времето за продължителността им, като се компенсира с прибавянето на нови поклони.

Колко поклони следва да се направят след всяко молитвословие, е установено в края на Следования Псалтир и в две пропорции - за усърдните и за ленивите или за заетите. Старците, които и сега живеят у нас в скитовете или в особени килии - например във Валаам и в Соловки - изпълняват всичките служби по този начин. Ако искате, понякога и Вие можете да извършвате своето правило така. Но преди това се потрудете да навикнете да го извършвате както е предписано. Може би няма да стане нужда да се установява ново правило. За всеки случай обаче Ви изпращам броеници. Ще постъпите така: забележете колко време употребявате за утринна и вечерна молитва, след това седнете и повтаряйте своята молитва по броениците в продължение на същото време. Това число нека стане мярка за Вашето правило. Но Вие трябва да го направите не по време на молитвата, а извън нея, макар и със същото внимание. След това извършвайте молитвеното правило по този начин, стоейки и правейки поклони.

След като прочетете това, не мислете, че Ви гоня в манастир. За молитвата по броеници аз сам чух за пръв път не от монах, а от мирянин. И много миряни и мирянки се молят по този начин. И за вас ще е подходящо. Когато се прочете молитвословието по чужди, заучени молитви и не възбужда, може да се помолите няколко дена по този начин, а после отново по заучени молитви. И така - като редувате.

И пак повтарям: съществуването на молитвата е във въздигането на ума и сърцето към Бога: тези правила са средство. Ние, бидейки немощни, не можем да минем без тях. Господ да Ви благослови!

Пишете, че никак не можете да се справите с мислите си, все Ви убягват и молитвата върви съвсем не така, както би Ви се искало; а денем след занятия и срещи с други почти не си спомняте за Бога.

Изведнъж не може. Трябва да се потрудим, за да може поне що годе да установим мислите си. А така, както Вие сте очаквали, само да почнеш и всичко е готово - не се случва никога. Вече е успех, че сте започнали да забелязвате това и да го считате за нередно. И по-рано е било същото, но не Ви е било грижа, а сега не само че забелязвате разбърканите си мисли, но се безпокоите и изявявате желание някак си да се справите с тях. И моля Ви, продължавайте да разгаряте това безпокойство и да напрягате усилията си за отстраняване на тази нередност.

Аз вече Ви писах, че постоянството и непрекъснатият труд над себе си са необходимо условие за успех в духовния живот. Останалото умиротворяване на мислите е дар Божий, но този дар не се дава без усилените собствени трудове. И само със своите ръце Вие нищо няма да постигнете и Бог нищо няма да Ви даде, ако не се потрудите с всичките си сили. Такъв е неотменимият закон. При Вас е книгата на св. Макарий Египетски. Моля, прочетете 19-ата беседа за това, как християнинът трябва да се принуждава към всяко добро сам. Там пише, че “трябва да се принуждаваме и да се молим, даже ако нямаме духовна молитва” и че “в такъв случай Бог, виждайки че човек усилено се подвизава и против волята си се обуздава (т.е. мислите си), му дава истинска молитва”, т.е. неразсеяна, съсредоточена, вгълбена, когато умът, без да бъде отвличан, застава пред Бога. А щом по време на молитвата умът започне без да се отвлича да предстои пред Бога, той няма да иска повече да се отдалечава от Него, защото с това едновременно се дава и сладост, която вкусилият я не ще поиска да замени с нищо друго.

А какъв труд трябва да се употреби именно тук, аз вече неведнъж споменавах: да не позволяваме на мислите си свободно да блуждаят, а когато неволно се отдалечат, веднага да ги връщаме, укорявайки се, съжالياйки и страдайки за това неустройство. Свети Лествичник говори за това, че “трябва с усилие да заключваме своя ум в думите на молитвата”.

Ето, щом научите наизуст молитвите, както Ви писах миналия път, може би работата ще тръгне по-добре. Най-добре от всичко е да се ходи на църква, където скоро би се разкрил молитвеният дух, защото там всичко е настроено към това. Но за Вас това е неудобна работа. Така че трудете се да навикнете да се молите неразсеяно вкъщи, а и останалото време да пребивавате с Бога, доколкото можете. Заучавайки молитвите, не забравяйте да вникнете във всяка дума и всяка дума да почувствувате, тогава и по време на молитвата те ще приковават Вашето внимание и ще съгриват молитвеното чувство.

Правете и ето какво още. Не заставайте на молитва направо след домашната си работа, разговори и суета, а се подгответе малко за нея, като се стараете най-напред да съберете мислите си и да ги отправите към необходимото заставане пред Бога. Възбудете в себе си чувството на необходимост за молитва именно сега, защото друга възможност, може би, не ще има. Не забравяйте също да възстановявате съзнанието за своите духовни нужди и най-вече за Вашата настояща нужда - подреждането на мислите в молитва с желание да намерите удовлетворяване на тях, и то и именно в Бога. Когато в сърцето има съзнание и чувство за такава нужда, то само няма да Ви даде да бягате с мислите си другаде, а ще Ви застава да се молите на Господа за тях. Най-важно от всичко е да почувствувате Вашата всестранна безпомощност все по-силно и че ако не е Бог, Вие съвсем ще пропаднете. Ако някой е заплашен от беда и има пред себе си лице, което може в един миг да го избави от нея, ще започне ли да се озърта насам и

натам? Не, а ще падне пред него в молитва и ще го умолява. Така ще бъде и с Вас, ако пристъпите към молитвата с чувство за Вашата всестранна беда и със съзнанието, че няма кой да Ви избави, освен Един Бог.

Всички ние имаме един немалък грях, че докато към всички други работи пристъпваме с известна подготовка, колкото и да е малка, за молитвата се залавяме като че ли подгонени от вятъра и бързаем да я довършим колкото може по-бързо, като че ли това е някакво мимиходно, а не най-главното дело. Откъде тогава ще имаме съсредоточени мисли и чувства при нея? Ето че тя върви някак си нередно. Не, Вие се постарайте да се откажете от този грях и под никакъв предлог не си разрешавайте да сте вятърничава когато се молите. Доведете се до убеждението, че такова отношение към молитвата е престъпление, и то най-тежко престъпление - углавно. Считайте я за най-първата Ваша работа в живота Ви и като такава я имайте в сърцето си.

Трудете се и Бог да Ви бъде помощник. Но гледайте да изпълнявате това, което Ви се предписва. Ако започнете да го изпълнявате, скоро, много скоро ще видите плода. Стремете се да почувствате сладостта на истинската молитва. Когато я почувствате, тя ще Ви привлича и въодушевява за много трудна и внимателна молитва. Господ да Ви благослови!

49

Продължавам да говоря върху Вашето оплакване за наплива на мисли, породени от житейски занятия.

Как може да стоим без работа? Ще бъде грешна празност. Трябва нещо да се работи, а и някои къщни работи да се вършат. Това е Ваш дълг. И външните отношения не бива да се прекъсват. Трябва да се поддържат, и то както трябва. Това е дълг на човешкото общежитие. Но всички занятия от този род могат и трябва да бъдат изпълнявани така, щото да не отдалечават мислите от Бога. Как така? У нас съществува едва ли не всеобщо поверие, че щом се заловиш с нещо в дома или извън него, вече излизаш от онези Божии дела, които са Му угодни. Поради това, когато се породи желание да живеем богоугодно или при разговор стане дума за това, обикновено то се съпровожда от мисълта, че ако е наистина така, тогава бягай от обществото, бягай от къщи в пустинята или в гората. Междувременно и едното, и другото не е правилно. Житейските и обществените работи, от които зависи съществуването на семейството и обществото, са определени от Бога дела и изпълняването им не е бягство в небогоугодна област, а движение в Божии дела.

Следвайки такова неправилно поверие, всички правят така, че при наличието на житейски и обществени работи нямат никаква грижа за Бога. Виждам, че това поверие владее и Вас. Моля, прочее, да го отхвърлите и да възприемете убеждението, че всичко, каквото правите в дома си и извън него във връзка с обществото като дъщеря, като сестра, сега и като московчанка, е богоугодно дело. Защото за всичко, което се отнася към това, има особени Божии заповеди. Как може да бъде негодно Нему изпълняването на заповедите Му? Със своето поверие Вие наистина ги правите негодни Богу, защото ги изпълнявате не с това разположение, с каквото иска Бог. Божиите дела при Вас не са извършвани по Божему. Така че и те пропадат напразно. Освен това те отстраняват ума от Бога.

Моля, поправете това и отсега започвайте всички такива работи със съзнанието, че да вършите това е заповед и ги вършете като че ли изпълнявате Божия заповед. Когато се настроите така, нито едно житейско дело не ще отдалечи мисълта Ви от Бога, а напротив - ще Ви приближи към Него. Всички ние сме раби Божии. На всекиго Той е назначил свое място и дело и гледа кой как го изпълнява. Той е навсякъде. И Вас също гледа. Дръжте това в мисълта си и вършете всяка работа като че ли Ви е поръчана направо от Бога, каквато и да е тя.

Така вършете и работата си вкъщи. А когато някой идва отвън или сами излизате, дръжте в мисълта си, че в първия случай Бог Ви изпраща това лице и гледа по Божему ли Вие ще го приемете и ще се отнесете към него, а във втория - че Бог Ви е възложил дело извън къщи и гледа дали ще го извършите така, както Той желае.

Ако се настроите така, нито домашната работа, нито извън домашната - нищо няма да отвлича ума Ви от Бога, а напротив, ще го държи при Него чрез съображението как да го постъпите така, че да Му бъдете приятна. Всичко ще вършите със страх Божи и този страх ще държи вниманието Ви приковано към Бога.

А това, какви работи във връзка със семейството и извън него са угодни на Бога, моля добре да си изясните, като вземете за ръководство книгите, в които се излагат делата, които сме длъжни да извършваме тук. Добре си ги изяснете, за да отделите от тукашния житейски и обществен ред всичко онова, което сме длъжни да извършваме. Да отделите всичко, което е внесено от суетността, страстите, човекоугодничеството и светоугодничеството. Но след изявената решимост да живеете богоугодно, Вие, разбира се, без особени напомнания ще се отстраните от всичко това.

Освен споменатото поверие към нашите дела се присъединява и една - ще я нарека така - известна *слабост*. Това е грижата. Че всяка работа, осъзната като задължителна, трябва да се извършва с всичкото ни усърдие, това е дълг, ограден със страшна заплаха: *проклет е всеки, който върши Божието дело с небрежност*. Но грижата или многото загриженост, измъчваща сърцето и не даваща му покой, е болест на падналия, който се е заел сам да устрои своята съдба и се мятва на всички страни. Тя разпръсва мислите и не им дава да се съсредоточат дори и върху тази работа, която сега се върши. Така че, моля, потрудете се да я прогоните и да не и позволявате да се раздвижва. Имайте усърдие към делата и извършвайки ги със старание, очаквайте успех от Бога, посвещавайки Му и самото дело, колкото и малко да е то, а грижата потискайте.

Направете така и Вашите житейски дела и занятия няма да Ви отвличат от Бога. Господ да Ви помогне!

Още няколко думи като допълнение към казаното.

Трябва да помним Бога. Трябва да стигнем дотам, че мисълта за Него да се сроди и слее с ума, сърцето и със съзнанието ни. За да се утвърди такава памет и такава мисъл, трябва да се потрудим над нея, без да се леним. Потрудете се - Бог ще Ви даде да я достигнете. Ако не се потрудите, няма да я достигнете. А ако не достигнете това, от Вас няма да излезе нищо: няма да придобиете никакъв успех в духовния си живот. Та той

въобще няма и да съществува, защото това е именно духовен живот. Ето колко съществено и важно това!

Напрягайки се да държите мисълта за Бога, не я дръжте сама - гола, а съединявайте с нея всички известни Вам Божии качества, Божиите свойства и действия, задълбочавайки мисълта си ту в едно, ту в друго. Размишлявайте повече за Божието творение и промисъл, за въплъщението на Бога Слово и извършеното от Него дело на спасението ни, за Неговата смърт, възкресение и възнесение на небето, за ниспосланието на Святия Дух, за устройването на св. Църква, пазителката на истината и благодатта и за пригответните небесни обители на всички вярващи в небесното царство и за самата Вас. Прибавете размисъл и за Божиите свойства - неизречена благодост, премъдрост, всемогъщество, правда, всездесъщност, вседържителство, всезнание, всеблаженство и величие. Моля всичко това да обсъждате и по време на молитва, но по-добре отделно, при четене. Когато обсъдите всичко и съзерцавате ясно, то при мисълта за Бога няма да имате само гола мисъл, а тя ще бъде съпроводвана и ще привлича множество спасителни мисли, действащи в сърцето и възбуждащи енергията на духа. Кажете си някоя кратичка богохвалебна молитва, в която да се съдържа всичко това. Например дори и в този вид: Слава Тебе Боже, на Когото се покланяме в Св. Троица, Отче, Сине и Душе Свети! Слава на Тебе, Който си създал всичко! Слава на Тебе, Който си ни почел със Своя образ! Слава на Тебе, Който не си ни оставил в нашето падение! Слава на Тебе, Господи Иисусе Христе, дошъл, въплътен се, пострадал заради нас, умрял заради нас, възкръснал, възнесъл се на небесата и изпратил ни Пресветия Дух, Който е устроил Твоята Църква за нашето спасение и ни е обещал и устроил за нас царството небесно! Слава Тебе, Господи, по дивен начин устройващ спасението на всяко лице и на цели народи. Слава Тебе, Господи, притеглящ и мене към спасение!

Постарайте се да си изясните особено тази последна точка, осъзнайте великите Божи милости именно към Вас и след това винаги благодарете за тях на Бога. Благодарете Му за това, че Той Ви е дал да се родите на света, да се родите сред християнски народ от благочестиви родители и след това да получите такова добро възпитание. Благодарете и за това, че Той влага във Вас такива свети решения, каквито взехте неотдавна, и че сте укрепили тези решения. Премислете целия си живот от началото, откакто се помните, и забележете всички случаи на неочаквано избавяне от беда или неочаквано получаване на радости. Много нещастия ние и не забелязваме, защото те ни отминават незабелязано дори за нас. Но след като се обърнем назад, не можем да не видим, че там и там е имало беда и ни е отминала: а как ни е отминала, не можем да кажем. Вижте за такива случаи във Вашия живот и изповядайте, че това е било милостта на Бога, Който Ви е възлюбил. Вярвайте, че тайно от нас към всекиго има неизброимо число Божи милости, защото всичко е от Него. Изповядайте тези милости и Му благодарете от цялото си сърце. Но ако вникнете добре в хода на Вашия живот, ще намерите немалко и явна Божия милост към Вас. Можело е да се случи нещо лошо, но то е отминало, без да знаете как. Бог Ви е избавил. Изповядайте това и благодарете на Бога, Който Ви обича.

И познаването на милостите към всички съгръва сърцето, но толкова повече то ще се съгрее, когато види милостите именно към Вас. Любовта запалва любов. След като почувствувате как Господ Ви обича, нече можете да останете хладна и сърцето Ви само ще се устреми към Него с благодарност и любов. Дръжте го под влиянието на това

убеждение за Божията любов към Вас и сърдечната топлина скоро ще прерасне в пламък на любов към Господа. Когато това стане, няма да бъдат нужни никакви напомняния, за да мислите за Бога, никакви наставления как да успеете в това. Любовта не дава и за минута да се забрави любимият Господ. Това е пределът. Моля да запомните това и да го запомните с убеждение. И впоследствие към това именно да насочите целия труд, предприеман за утвърждаване в ума и в сърцето на мисълта за Бога.

Сама да размислите за Божите свойства и действия може би ще Ви бъде трудничко. Но при Вас, струва ми се, има творения на светителя Тихон. В неговите килийни писма Вие ще намерите за себе си средство, най-подходящо за целта. Светителят ясно съзерцава всяко Божие свойство и действие и го изобразява с топлота и убеждение, които, ако четете внимателно, ще се прелеят и във Вашето сърце.

Още една точка трябва да Ви разясня, но това друг път.

51

Светителят Тихон ме наведе на следното полезно за Вас указание, а именно как да превръщаме всяко нещо в проповедник на Божите истини, напомнящи ни за Него.

Вие ми писахте, че занятията къщи отвличат мисълта Ви от Бога. Аз Ви посочих как да направите така, че те да не Ви отвличат. Но Вие не споменахте за още едно нещо, можещо да отвлича и действително отвличащо ума от Бога. Това е, че всичко, което действа на сетивата ни, обръща върху себе си вниманието и се опитва да го откъсне от Бога. Но и тук съществува начин, при който видимите неща не отвличат, а привличат към Бога. Кой е той?

Трябва всички предмети, които са пред очите Ви, да претълкувате в духовен смисъл и така да утвърдите това претълкуване в ума си, че когато гледате някоя вещ, окото да вижда материалната вещ, а умът да съзерцава духовната истина. Например виждате петна на бялата рокля и чувствате колко жалко и неприятно е да ги гледате. Претълкувайте това така: колко жалко и неприятно трябва да е на Господа, Ангелите и Светиите, когато виждат духовните петна на греха върху нашата душа, избелена чрез създаването и по образ Божи, чрез възраждането и в купела на кръщението или измиването чрез сълзите на покаянието. Чувате, че малките деца, останали сами, започват да тичат, вдигат шум и врява. Претълкувайте го: какъв шум и врява настъпва в нашата душа, когато от нея се оттеглят вниманието към Бога и страхът Божи! Чувствувате аромата на роза и на Вас Ви е приятно, но ако усетите лош мирис, Вие се отвращавате и затискате носа си. Претълкувайте го така: всяка душа има своя мирис (Апостолът казва: ние сме благоухание Христово /2Кор. 2:15/), добрата - приятен, страстната - лош. Божиите Ангели и Светиите а нерядко и земните праведници чувствуват този мирис и на добрата се радват, а за лошата - скърбят.

Аз Ви казвам това само като пример, а всеки предмет може да поражда различни духовни мисли, у одного - едни, у другото - други. Както намерите по-подходящо за Вас, така и претълкувайте всичко, което Ви обкръжава и може би срещате. Започнете от къщи и претълкувайте всичко в нея: самата къща, стените, покрива, фундамента, прозорците, печките, масите, огледалата, столовете и останалите вещи. Преминете към жителите и и претълкувайте родителите, децата, братята и сестрите, слугите, гостите и пр. Претълкувайте и обичайното течение на живота - ставането, поздравяването, обеди,

работата, излизанията, връщанията, пиенето на чай, угощенията, пеенето, нощта, съня и пр. и пр.

За помощ си вземете отново светителя Тихон. Той е написал цели четири книги върху това претълкуване, издадени под името *Духовно съкровище, събрано от света*. Вземете и четете. След като прочетете и видете как той прави това, навикнете и сама да правите същото. А и направо си присвоявайте неговите претълкувания. Ако прочитането на тези книги Ви се види много продължителна работа, то има и съкратено претълкуване на всичко под заглавие *Случаят и духовното съждение вследствие него /Том. 2/*. Тук той е претълкувал накратко 176 случая. За Вас няма да бъде голям труд да ги прегледате с внимание, защото те обхващат всичко, което трябва да претълкувате. Впрочем, както искате, само че непременно прочетете едно от двете.

Когато направите това, всяка вещь ще бъде за Вас като свята книга или като глава от книга. Тогава всеки предмет ще Ви довежда към мисълта за Бога, както и всяко занятие и дело. И ще се движите сред вещественния свят като в духовна област. Всичко ще Ви говори за Бога и ще поддържа Вашето внимание към Него. Ако всеки път Вие прибавяте към това и страха Божи и благоговението към Неговото величие, какви учители и вразумяващи са Ви необходими още?

Но, разбира се, необходим е труд и напрежение, както умствено, така и сърдечно. И не се жалете. Щом се пожалите, ще се погубите. Ако не се пожалите, ще се спасите. Отхвърлете това неправилно поведение, което често завладява едва ли не всички ни - че за всяка работа ние не жалим труда си, а за делото на спасението го жалим. Смятаме, че само да помислим и пожелаем и всичко е готово. А на дело не става така. Делото на спасението е най-първото дело, следователно и най-трудното. Според важността му е и трудът. Трудете се прочее заради Господа! И ще видите плода. А ако не се трудите, ще си останете без нищо и за нищо негодна. Да Ви избави Господ от това!

Вие се учудвате, че толкова време разговаряме за едно и също. Казвате, че за Вас и много друго е нужно.

Та сега вече свърших. Вие трябва само да изпълнявате. А толкова много говорих за Божията памет затова, защото в нея е всичката сила. Когато се утвърдите в нея - не гола, а с благоговение и други чувства към Господа, тогава тя ще Ви застави да бъдете изправна и във всичко останало, и то така изправна, че изправността ще има у Вас някакво дивно благообразие, защото има и чепата, недодялана изправност. Тази памет ще бъде при Вас господар, распоредител и строител на всичките Ви работи, а най-много на Вашия вътрешен бит. Във Вас тогава ще се изпълни това, което молитвено е пожелал апостолът на ефесяните, а в тяхното лице и на всички християни, казвайки: *Да ви даде по богатството на славата Си крепко да се утвърдите чрез Духа Му във вътрешния човек и чрез вярата да се всели Христос в сърцата ви /Еф. 3:16-17/*. Това е същото, за което все говоря. Апостолът го е считал за толкова важно, че се е молил за него с особена жар: *прекланям* - казва той - *колена пред Ощеца на нашия Господ Иисус Христос*. Как пък ние с Вас да не разговаряме за това?! Когато се утвърдите във

вътрешния човек и в паметта за Бога, тогава и Господ Иисус Христос ще се всели във Вас. Едното и другото вървят заедно.

Ето Ви знак, по който можете да се уверите, че това предивно дело е започнало да се извършва и във Вас, а именно - някакво топло чувство към Господа. Ако изпълнявате всичко предписано, такова чувство скоро ще започне да се появява все по-често и по-често, а по-късно ще стане и непрекъснато. То е чувство сладостно и блажено и още с първото си появяване възбужда желание за себе си и търсенето му, за да не изчезне от сърцето, защото в него е раят.

Искате ли по-скоро да встъпите в този рай? Ето какво трябва да правите: когато се молите, не се отделяйте от молитвата, без да сте възбудили в сърцето си каквото и да е чувство към Бога: или благоговение, или преданост или чувство на благодарност, или на възвеличаване, или на смирение и съкрушение или на благонадеждност и упование. Също така, когато след молитва започнете да четете, не се откъсвайте от четенето, без да сте довели прочетената истина до сърцето си. Тези действия, съгръвайки се взаимно и ако внимавате върху себе си, могат цял ден да Ви държат под влиянието си. Потрудете се точно да изпълнявате тези две предписания и сами ще видите какво ще стане.

Когато някой предмет лежи дълго под слънчевите лъчи, той силно се нагрива - така ще бъде и с Вас. Държейки се под лъчите на Божията памет, Вие все повече и повече ще се нагривате от неземна топлина, после ще станете съвсем гореща и не само гореща, но и горяща. И ще се изпълни върху Вас: *Огън дойдох да туря на земята*, на сърцата на хората и нищо не желая толкова много, както това, той да се разгори по-скоро у всички /Лук.

12:49/. Прибавете към това и следното сравнение: когато искрата падне в горящо вещество, това вещество започва да тлее, после пламва, а най-накрая цялото се обзема от пламъка и бидейки по естество тъмно, става съвсем светло и светещо поради пребиваващия в него огън - така ще бъде и с Вас. Съгръвайки се по малко, ще се затоплите, ще избухне духовното огънче и прониквайки частично във Вас, цялата ще Ви обхване и ще Ви направи светла, макар сама по себе си да сте мрак. Припомнете си при това, че в началото се говореше за някаква обвивка на душата, а след това за лъчезарността на облагодатствуваната душа (Писма XIII - XIV, XXVII.). Ето какво ще бъде с Вас и във Вас! Наистина е така. Но най-напред трябва труд и пот, а колко време - само на единия Бог е известно, защото всичко е от Него. Знайте само, че Бог не е обидчив, за да забрави труда на Вашата любов.

Когато сърцето Ви се затопли от Божията топлина, ще започне Вашето вътрешно преработване. Това огънче ще прегори и ще разтопи всичко във Вас, другояче казано - ще започне всичко да одухотворява, докато Ви одухотвори. Докато не дойде това огънче, няма да има одухотворяване, колкото и да се напрягаме към духовното. Значи цялата работа се състои сега да достигнем огънчето. И моля да насочите към него целия си труд.

Но знайте и това, че огънчето няма да се покаже, докато страстите са в силата си, макар и да не им угаждат. Страстите са същото, каквото е влагата за дървата. Влажни

дърва не горят. Трябва да се донесат и сухи и тогава да ги запалим. Те, горейки, ще започнат да изсушават влагата и според степента на изсушаването ще запалват влажните дърва. Така огънят прогонвайки по малко влагата и разпространявайки се, ще обземе с пламъка си всичките дърва.

Нашите дърва са всичките сили на душата ни и всичките функции на тялото. Всички те, докато човек не внимава върху себе си, са пропити с влага, и докато страстите не са изгонени, упорито се противят на духовния огън. Спомнете ли си, описвайки какво има в нас, аз Ви писах за една безпорядъчна, бурна област, в която без всякакъв ред се мятат насам-натам мислите, желанията и чувствата, подхвърляни като прах от страстите. Аз помествам тази област между душата и тялото, обозначавайки с това, че страстите не принадлежат към естеството ни, а са придошли. Но те не остават тук в промеждутъците, а преминават и в душата и тялото, захващат в своята власт и самия дух - съзнанието и свободата, като господстват по този начин над целия човек. И понеже те имат тайна уговорка с бесовете, чрез тях и те господстват над човека, въобразяващ си, че сам е господар на себе си.

Преди всичко от тези вериги се откъсва духът. Божията благодат го изтръгва. Духът, преизпълвайки се със страх Божи под въздействието си, разкъсва всички връзки със страстите и разкайвайки се за миналото, решава през останалото време да угажда само на Единия Бог и да живее само за Него, движейки се в заповедите Му. Пребъдвайки в тази решимост, духът с помощта на Божията благодат изгонва от душата и тялото страстите и одухотворява всичко в себе си. Ето и у Вас духът се изтръгна от държащите го окови. Със съзнанието си и желанието си Вие стоите на страната на Бога. Искате да Му принадлежите да угаждате единствено на Него. Това е опорната точка на дейността Ви в духа. Но докато Вашият дух е възстановен в своите права, душата и тялото все още остават под въздействието на страстите и търпят насилие от тях. На Вас сега Ви остава да се въоръжите против тях и да ги победите, да ги изгоните от душата и тялото. Борбата с тях е неизбежна. Те няма да отстъпят сами своите, макар и незаконни владения.

Преди това аз все Ви говорех за Божията памет, за пребиваване с Бога и движение пред Него, а Вие се учудихте защо все за едно и също Ви говоря. Паметта за Бога е животът на духа. Тя разпалва и ревността за богоугождение и прави Вашата решителност да бъде Божия, непоколебима. Ето, повтарям Ви отново, това е опорната точка за живота в духа и ще прибавя - основата за стратегическите Ви операции против страстите.

Ще попитате: но защо това е така? Щом съм се обърнал към Бога както с желанието си, така и с вниманието си, какво място имат тук страстите? Защо ли да се пита? Погледнете, та те са още във Вас, нали?! Наскоро ми писахте, че здраво сте се разсърдили. Това не е ли страст? Но тя не се среща сама, тук е и гордостта, и своята воля, и надменността. А преди това споменахте, че сте отказали нещо на просещ. Това какво е? Не е ли скъперничество? Още: Вие споменахте, че не можете да търпите едно лице. Това не е ли страст? А че обичате да спите - това не е ли страстта на любов към тялото? И това все мимоходом се разкри, а поровите ли се по-добре в себе си, какво ли не ще откриете.

Тъй че няма какво да се пита. Знаете сигурно, че страстите са все още във вас и че трябва да ги изгоните, защото тяхното пребиваване, тъй като пречат на по-

нататъшното преуспяване в духовния живот, е незаконно и вредно. Въръжете се против тях. Не се страхувайте. Това е много проста работа: два-три похвата - и всичко се състои в това. Но по този въпрос - другия път.

54

Продължавам. *Страстите* са в нас, но не са самостоятелни. Разумът например е съществена част на душата и той не може да бъде отнет, без тя да се унищожи. А страстите не са такива. Те са се вмъкнали в нашето естество и бидейки изгонени, оставят човека като истински човек, докато със своето присъствие го развалят и го поставят в много случаи по-ниско от животните. Когато го владеят и той ги обича, те така се сродяват с естеството му, че когато действа според тях, изглежда като че ли действа според естеството си. Изглежда така, защото след като им се подчини, човек действа според тях доброволно и даже е убеден, че не може иначе: природа.

Всички те (страстите) изхождат от себеугодничеството, себичността, самолюбието. Щом човек се отрече от себе си и се въодушеви от решителността да угажда на Единия Бог, всички страсти загубват своята опора поради този духовен акт, и застават извън съзнанието и волята, които по-рано са владеели. След като загубят опората си, те се лишават от предишната си определяща сила, поради която човек ги е следвал като магаренце на въженце след стопанина си. По-рано, щом се появяла страстна подбуда, човек със всичките си сили се устремявал да я удовлетвори, а сега вече не е така. Че се показват, те и сега се показват, но вместо да се хвърли по-скоро да им угоди, той им дава отпор и ги прогонва от очите си.

Ето какво има във Вас сега, след като решихте да служите на Господа с такъв жар и без да се жалите. Страстите наистина все още не са успели да се разпространят и да укрепнат във Вас, но все пак те са съществували и Вие сте действали според тях, без да съзнавате, че вървите против себе си, и даже понякога величайки се например със своето благородно негодувание или със своята благородна гордост, докато те и в благородния си вид са също така неблагородни, както и във всеки друг вид. Имали сте ги и по-рано и понякога са Ви овладявали и без Ваше знание. И сега ще се показват, но не бива да Ви завладяват. Аз бих казал: няма да Ви завладяват, защото поради тази Ваша решителност всяка тяхна власт е пресечена. Пресечена е, когато Вие решихте *да не се жалите* заради Бога. Но не зная как това дело ще тръгне при Вас, защото трябва не само да се решава, но и да се изпълнява, да се изпълнява постоянно, без отстъпка. Самосъжалението е така угодническо, страстите понякога са така благовидни, че съвсем няма да е чудно, ако Вие отново, и по старому им се поддадете, макар и не така ясно да съзнавате това.

Виждате от казаното, че независимо от това, че сте се решили да угаждате само на Единия Бог и вече достатъчно сте си изяснили какво изисква от Вас Божията свята и съвършена воля, Ви предстои строго да спазвате следните правила. И тъй, гледайте колко внимателно трябва да постъпвате: *не като неразумни, а като мъдри, като скъпите времето, защото дните са лукави* /Еф. 5:15/. Тези лукави дни са лукавото време, лукавото състояние и положение, в което се намираме поради лукавстващите в нас страсти. *Бъдете трезвени, бъдете бодри* /1 Петр. 5:8/. *Внимавайте, бъдете будни и се молете* /Марк. 13:33/

Над какво да бдим и от какво да се пазим? Зорко гледайте да не се вмъкне някаква страст и внимавайте тя да не Ви излъже и да не Ви застави да направите нещо, угодно на нея - голямо или малко. Макар и незабелязано, ще тръгнете подир страстното и ще направите нещо според него, но все пак това ще бъде лошо дело, направено в угода на врага, а не на Бога. Трябва така да се устроим, че врагът нищо да не спечели от Вас, даже и най-малкото. А заради това трябва да бдим, да бодърстваме и да се пазим.

Всички тези действия означават едно: да гледаме да не се прокрадне врагът. Да бдим и да бодърстваме значи да не спим, да не се предаваме на леност, а да държим душата и тялото в напрежение. Да сме трезви значи да не привързваме сърцето си към нищо, освен към Бога. Такова прилепване прави душата пияна и тя не знае какво върши. Да се пазим - значи строго да гледаме в сърцето ни да не се покаже нищо недобро. Ако Вие, непривързвайки се към нищо, държите силите си в напрежение и следите зорко със сърцето си всичко, което произлиза вътре, ще изпълнявате истински и приведените по-горе Господни и Апостолски предписания, както и ще стоите на стража.

Това е първото в борбата със страстите. Щом не сте забелязали и сте пропуснали врага, очаквайте или рани, или пълно поражение. Забелязаният враг обаче не е страшен. Само го сплаши, и ще побегне. Такава е хитрината на нашите духовни врагове, но щом само видят, че са открити, веднага бягат, макар че това, разбира се, невинаги се случва. И тук има такива нахалници, които независимо от всичко все напират и напират. Ние още ще говорим по този въпрос. А засега - спасявайте се!

Да допуснем, че Вие ще следите Вашето сърце. Ще го опазите ли?

Най-напред ще Ви кажа, че Вие имате възможност да го сторите. Когато е тъмно, няма да забележиш и голям предмет, но когато е светло, и малкият се вижда добре. Докато не се обърне към Бога, в душата е тъмно, и живее в самоугодничество. Когато се обърне към Него, в нея навлиза светлина и мисълта за Бога осветява като слънце всичко. Който живее в самоугода, няма и за какво да му се говори: гледай да не би да се промъкне каквато и да е страст, защото самоугодничеството е свърталище на всички страсти - то ги и приема, и прикрива, и оправдава, и върши угодното им без противоречие. А който се е обърнал към Бога и след като се е отказал от себе си, е решил да угажда на Нему, вече ясно вижда какво не Му е угодно. А негодно Му е всичко страстно, защото страстите са несъвместими с Божиите заповеди, които, като изразяващи Неговата воля, са Му единствено удобни. Ето Вие решихте без да се жалите да угаждате на Бога и чрез това сте разпръснали душевната тъмнина и сте придобили освещение на духа. Ако изпълнявате това, което Ви е написано за Божията памет, то във Вас ще свети и духовното слънце. Вие вече много лесно ще забелязвате, ако до Вас се доближи нещо страстно.

Второ ще кажа, че Вие сте се приготвили за това. Когато преди изповедта се разглеждахте и си изснявахте необходимия за Вас начин на действие в бъдещето. В него Вие си отбелязахте какво трябва да избягвате. А това, което трябва да избягваме, е именно областта на страстите, които винаги се противят на това, което трябва да се направи. Трябва да бъдем смирени, а страстта ни учи на гордост и тщеславие. Трябва да бъдем кротки, а страстта ни заставя да се сърдим и гневим. Трябва да се радваме на

благополучието на другите, а страстта възбужда завист. Трябва да прощаваме обидата, а страстта възбужда отмъщение. Така на всичко, което е необходимо да правим, се противи особено страстно чувство и движение. Вие сте си изяснили всичко това за себе си и разбирате, че то е свързано с решителността и обета да вършите само това, което трябва, а онова, което не трябва, т.е. страстното, винаги да отхвърляте. Аз казвам, че именно поради това Вие сте готова не само да се пазите, но и да се опазите, а именно, да забележите всяка прокрадваща се страст.

Вашето пазене може да не бъде сполучливо само затова, защото страстта невинаги се приближава в своя груб вид, а често се представя толкова благовидно, че не можеш да се сетиш, че е страст, а я мислиш за нещо добро. Когато се възпламени гневът, за всеки е ясно, че това е страст. Но и той невинаги се явява в своя груб вид, а често се появява във вид на благородно негодувание. Така всяка страст често се облича в благовидност и се разкроява, като че ли е благородна. Вие сте благородна и много лесно можете да бъдете улавяна на тази въдичка. Пазете се! Трябва да се отхвърля всичко страстно и в най-малките му прояви и в най-тънките му черти. Да се отхвърля?! Значи да се забелязва и да не се пуска вътре.

Но какво да се прави? Ами тя ще се прокрадне под прикритието на такава благовидност. Първо, ако Вие с цялата си душа сте се обърнали към Бога и всецяло сте Му се предали, Той никога няма да Ви остави без да Ви вразуми. Неговият ангел - Вашият пазиител винаги ще Ви вложи предпазваща мисъл. Внимавайте върху себе си и се вслушвайте в гласа, който изобличава това, което не трябва да правите. Второ, когато започват борбата със страстите - а Вие вече сте я започнали, - ще си създадете или вече сте си създали духовна опитност, умение изведнъж да различавате правилното от неправилното. Решете се никак да не пропускате да се явява нищо, осъзнато като страстно, в какъвто и да е малък и предразполагащ към снизхождение вид. Ако постъпвате така без жалост, опитността Ви скоро ще порасне. Св. Павел споменава на едно място *за чувства, обучени да различават добро и зло* /Евр. 5:14/. Ето това се създава у Вас. Както вкусът различава храната, така и сърцето, обучено от своето чувство, ще казва какво е добро и какво - не.

Ще кажете: докато се обучиш, страстното все ще се провира и провира. Наистина това се случва - и с Вас ще се случва. Но все пак Вие вече няма да допуснете никаква страст в нейния най-груб вид. За това се дръжте здраво. А ако се прокрадне като крадец нещо страстно, Бог не ще Ви вмени това за отговорност. Той държи под отговорност само за това, което съзнателно се пропуска, а за онова, което незабелязано се промъква, за него не държи. Ако нещо страстно се е промъкнало незабелязано, а след това сте осъзнали, че не е трябвало да стане, очиствайте го с покаяние пред Господа и едновременно разгледайте как се е промъкнало, за да вземате мерки за в бъдеще. По този начин ще се научите как да се справяте със страстите и с всичко страстно.

Но има един начин, който ако се прилага с цялото внимание, рядко ще допусне да се промъкне нещо незабелязано. Той е: да обсъждаме накъде клонят нашите мисли и чувства - към угаждане на Бога ли или към самоугода. Съвсем не е трудно да се определи това. Само се вслушайте в себе си. Знайте, че щом правите нещо против самоугодието, няма да сгрешите. Един старец казал на своя ученик: Внимавай, не дръж в себе си изменника. Кой е изменникът? - попитал ученикът. Самоугодието - отговорил старецът. И наистина. Това е причината за всички беди. Ако се замислите, ще видите, че

всичко лошо, което е допуснато, е произлязло от него. Следователно, ако тръгнете срещу му с решителна неотстъпчивост, навярно не ще допуснете нищо нередно. И аз с най-голямо усърдие Ви пожелавам: не дръжте у себе си този зъл изменник.

След всичко казано аз заключавам, че Вие лесно ще се опазите, ако не станете ленива, не отпуснете вниманието си и не намалите ревността си (помните ли Вашата фраза?) - да се държите на нивото на човешкото достойнство. Да Ви благослови Господ!

56

Искам да Ви похваля - или не - искам да Ви представя изгодите на Вашето положение по отношение на страстите.

Вие малко сте живели и не сте успели още дълбоко да навлезете в тях. Макар да имате всички страсти, те все още са като малолетни деца, слаби и може би само досаждащи. В това се крие голяма изгода за Вас, защото в много случаи е достатъчно само да забележите страстното, за да се отдалечите от него или да го прогоните. Не е така, както при тези, които са живели дълго и много са удовлетворявали страстите си. При тях те реват като лъвове и се нахвърлят към въставащия срещу тях с ожесточение. Но тук има и немалка загуба: поради лекотата на страстните помисли, чувства и движения Вие можете равнодушно да се отнасяте към тях, мислейки си: не е голяма работа, ще мине само по себе си, след всяка дреболия не може да се тича! Тази толкова естествена мисъл е опасна. Да се действа така, значи да се оставят страстните помисли и движения да растат и да стават по-силни, според волята си. Те ще укрепват и от малки ще станат големи. Тогава неще ги обърнете в бягство само с един неблагоприятен Ваш поглед.

Оттук моля да си извадите такова заключение, че в какъвто и малък вид да би Ви се показало страстното, към него трябва да се отнасяме като към огромно и силно. Когато пиете вода, изваждате и най-малката попаднала там мухичка. Когато нараните пръста си, дори и едва да се вижда раничката от трънчето, Вие бързате да се избавите от безпокойството, причинено от него. Когато в окото Ви попадне и най-малката пращинка и го дразни, Вие полагате големи грижи, за да го почистите от нея. Същото поставете за себе си като закон и по отношение на страстите: в колкото и малък вид да биха се проявили, бързайте да ги изгоните, и то така безжалостно, че да не остане и следа от тях.

Как да ги изгоним? Чрез неприязненото, гневно раздвижване или разсърдване срещу тях. Щом забележите в себе си нещо страстно, постарайте се по-скоро да възбудите в себе си възмущение срещу него. Това възмущение е решителното отхвърляне на страстното. То не може да съществува иначе, освен ако не му съчувстваме. А със сърденето се унищожава всяко съчувствие към него. То се отдалечава и отпада още при първото си появяване. И ето къде само е позволен и потребен гневът. При всичките свети Отци намирам, че гневът е даден именно за това, щото да се въоръжим с него срещу страстните и греховни движения на сърцето и да ги прогонваме с него. Тук също се отнасят думите на Пророк Давид: *Гневете се, но не съгрешавайте* /Пс .4: 5/, повторени след това и от Свети Апостол Павел /Еф. 4:26/.

Гневете се срещу страстите и няма да съгрешавате, защото когато те са прогонени от гнева, чрез това се пресича всеки повод за грях.

Така се въоръжете срещу страстите. Гневът срещу тях трябва да се вкорени у Вас от минутата, в която сте решили с цялото си усърдие да работите за Господа, вършейки благоугодното пред Него. Вие сте влезли в съюз с Бога за вечни векове. Същността на този съюза е такава: твоите приятели са и мои приятели, твоите врагове са и мои врагове. А какво са страстите за Бога? Врагове. Бог се противи на гордите; сребролюбието е идолослужение; Бог е разрушил костите на човекоугодниците и пр., и пр. Затова Апостолът е предписал на християните за страстите: *и да не се споменуват между вас* /Еф. 5:3/. Тъй че ето, според нареденото, щом се появят, трябва да се гневите срещу тях. Но поради това, че ние сме повредени, невинаги бива така. Затова гневът срещу страстите изисква съзнателно отправено срещу тях действие, усилие и напрежение.

За да се успеем в това, трябва, след като забележим в себе си страстното, да побързаме да го съзнаем и признаем в него враг на себе си и на Бога. Защо трябва да се побърза? Защото появяването на страстното отначало винаги изисква съчувствие към себе си. Защото дори и след като ние явно сме се отрекли от себе си и сме се предали на Бога, самоугодното дълго още живее скрито в нас, въпреки че ние не искаме нито на йота да нарушим решението си. Това скрито самоугодие или от себичност винаги благосклонно посреща страстното. Тази благосклонност се изразява в по-голямо или по-малко съчувствие към него. Тъй че именно това съчувствие трябва да бъде отстранено и да се възбуди гневът. И едното, и другото става, като признаем врага в появилия се страстен помисъл или движение, колкото и лъстиви да са те. Щом враждебността на страстите е осъзната, вече никак не е трудно да се разгневим срещу нея. Това разгневяване възниква вече само по себе си.

За да осъзнаем врага в страстното, не се изисква голяма, и главоломна работа. Достатъчно е да възстановим убеждението, че Бог не благоволи към него. Поради това той не благоволи и към всички, които приемат и галят в себе си страстите. Следователно те правят така, че Бог да въстава против нас, а и нас отдалечава от Него. А в това е крайно пагубно за нас. Тези помисли и убеждения в един миг възсияват във внимаващото съзнание и веднага се отзовават в сърцето чрез неприязън към страстното, гняв и възмущение. А да се боричкате, измисляйки разни обвинения против него, не се боричкайте. Успехът от това е много съмнителен. Докато Вие преминете всички обвинителни точки, подсъдимият - страстта - седи също тук, макар и на скамейката на подсъдимите, и все още държи своя адвокат - съчувствието. А това значи доброволно да държиш в себе си нечистота, което е опасно. Не, моля Ви, решете без всякакви разсъждения, щом забележите в себе си нещо страстно, веднага да осъзнаете в него врага и да се разгневите срещу му.

Че страстното се показва в нас, все още не е най-голямата беда. Това значи, че ние сме нечисти, но не ни прави виновни. Нашата виновност започва от момента, в който започнем благосклонно да се отнасяме към забелязаната страст, т.е. когато не побързаме да съзнаем в нея врага и не се въоръжим против него с гняв, а напротив,

приемем го радушно и започнем да му се любиме, услаждайки се от това движение, в което той се е появил. Това вече ще показва, че ние нямаме нищо против да бъдем приятели на страстното и следователно - неприятели на Бога. Защото всяко *плътско мъдруване* - страстно - *е вражда против Бога* /Римл. 8:7/.

Където започва свободата, там започва и виновността, която и расте според мярката на вглъбяването в страстното. Ще Ви опиша как става всичко това. Нашето обикновено състояние е това: мислите блуждаят насам и натам, чувствата и желанията се колебаят, но без определена посока. Обикновено става така. Понякога цели дни минават по този начин. Тези мисли в по-голямата си част биват суетни, прикрепени към текущи житейски дела и привични занимания. Между тях често се вмъкват празни мисли или мечти. Такива мисли и мечти в по-голямата си част се блъскат и на повърхността на душата. Как да се укротява и подрежда тази суматоха на мислите, бъркаща и пречеща да помним Бога и Божите дела, неведнъж вече Ви е говорено.

Но ето, погледнете, един предмет е започнал да изисква особено внимание измежду другите предмети. Забележете този момент: появява се и изисква внимание. И никога не го пропускайте без внимание. Веднага направете разпитване: кой е той, откъде е и какво иска? Отговори на това Вие сама веднага ще намерите, след като само погледнете на това, което се е появило. Да допуснем, че това е човек, който някога Ви е оскърбил. Очевидно е, че някой иска, заемайки Вашето внимание с това лице и с неговата работа, да Ви доведе до негодувание, възмущение и даже до желанието да си отмъстите. Така и ще стане, ако не вземете мерки. Какви мерки трябва да вземете, за да прогоните тази представа? Това, към което иска да Ви доведе, е лошо състояние. Следователно, той е Ваш враг. Отнесете се и Вие към него вражески, т.е. изпратете го не с почит, а по този начин, за който бе говорено миналия път, а именно с гневно отхвърляне.

Ако Вие постъпите така, с това съвсем ще разстроите примката или мрежата на врага. Но ако спрете вниманието си на представилото Ви се лице, отначало голо и единично, то ще се обкръжи от множество образи, които ще нарисуват във вашето въображение много ярка картина как това лице Ви е оскърбило със всички подробности на случая. Страстният предмет или помисълът за него е породил страстно чувство. Страстното е навлязло по-дълбоко. Ако се опомните и осъзнаете, че правите лошо, като си позволявате да се разгневявате от страст, разбира се и в това ще видите врага и ще се отнесете към него вражески, изгонвайки лошото чувство от сърцето и самия предмет, който го е породил от мисълта си. Смутът ще премине и душевният мир ще се възстанови.

Но ако Вие не направите това, към възстаналото вече страстно чувство ще се приближат и други и ще го подлютят. Ще започнат да Ви говорят: той как посмя?! И що за велика личност е?! Аз да не съм по-малко от него. Не, това не може така да се остави. И не зная как тогава го допуснах. Ако отстъпвам така на всички, няма да може да се живее. Трябва непременно да му се докаже, че той не може да постъпва така незаконно. И така желанието Ви да се отмъсти - с голямо или малко отмъщение, ще е готово. Страстното е влязло още по-дълбоко. Това вече е третият стадий. Ако се опомните, и сега не е късно да пропъдите желанието. Защото желанието не значи още решение. То е дошло в една минута, а в друга може да си отиде. Ако постъпите така, ще

бъде добре. Ако не постъпите обаче, Вашето вглъбяване в страстите ще отиде още по-нататък.

Забележете: мисълта е породила чувство, мисълта и чувството са породили желание. Душата е изпълнена със страст. Но всичко това са все още мисловни нечистотии и грехове и до делото е още далеко. Между желанието и него винаги стои решението за действие с обмисляне как да го изпълним. Невинаги се вижда как се стига до решимост. В слаб вид тя е още в желанието. След това расте заедно с обмислянето на делото, т.е. подбирането на средствата и установяването на начините и на обстоятелствата. Когато всичко е обмислено, завършва се и решимостта. Тогава делото е вече извършено вътрешно. Пред Божието лице и пред съвестта грехът е вече извършен: заповедите са презряни, съвестта е потъпкана. От пожеланието до решението с обмисляне на делото понякога преминава немалко време. Идва страхът Божи, припомнят се и заповедите и съвестта не мълчи. Но всичките им спасителни решения биват отхвърляни от надменността. Затова в решението има вече престъпление и грях. Мисълта, чувството и желанието, макар че са завзели вече цялата душа, но като че ли всичко още произлиза на повърхността на душата. Склоняване към грях още няма, а има само позив към него. Склоняването започва от онзи момент, когато душата започва да обмисля може ли и какво да направи, за да удовлетвори страстта. Тук тя вече стъпва в пътя на греха.

Когато се е появила решимост, свободата е вече свързана, душата чувства като необходимост непременно да извърши замисленото. Но няма никаква необходимост. Получава се някаква вътрешна измама. Решението може да остане и неизпълнено поради внезапно срещнати препятствия. Може да бъде и оставено, защото човек сам го изоставя, по някакви съображения или поради съвестта и страха Божи, ако те бъдат заставени да въстанат във всеоръжието на цялата си сила.

Най-сетне всичко е нагласено и делото е извършено. Вие сте си отмъстили, както сте си намислили. Страстта е удовлетворена, грехът е извършен. Какво се е прибавило към съзрялото по-рано решение? Като че ли нищо, защото тук само се изпълнява обмисленият вече план. Така изглежда, но по съществото тук престъпността нараства до последна степен. *Първо*. Страхът Божи и съвестта са били досега само отклонявани и неуважавани, а сега са потъпкани. Доскоро работата е приличала на това, когато майката уговаря сина си да не върши нещо лошо, а той я отстранява с ръка и сам бяга от нея, а сега прилича на това, когато синът отговаря на уговорките на майка си, като я бие в гърдите или по лицето. *Второ*. Сега вътрешното дело е навлязло във външните събития и трябва да се съпровожда от своите външни последствия - битови. Него не можем вече да го зачеркнем с перо или с отрицателна дума от кръга на събитията. То ще остане тук завинаги и ще бъде винаги отнесено към извършилото го лице, заставяйки го да вкухва от своите плодове. *Трето*. Благодатта Божия се отдалечава и човек излиза от Божията област и навлиза в областта на своя и Божия враг. Той е посърнал, обременен е, чувствава се потиснат от някаква тежест. Над него се изпълнява притчата: връща се бесът със седем други. И това е чудно! Докато страстта не е удовлетворена на дело, от нейното удовлетворение се очаква раят! Но щом се удовлетвори, измамата пада от очите, призракът с разсейва и остава само една пустота, притеснение, разстройство и тегоба - той вижда, че е гол. Отмъстил е на врага си: би трябвало да се радва, както е очаквал, а излиза съвсем друго.

Виждате ли какъв е пътят на встрастяването в каквато и да е било страст и попадането вследствие на това в грях. Да се обърнем сега към вас. Какво е възможно във Вас от всичко казано? Ако Вашата решителност да работите за Господа е искрена, ако след като сте взели такова решение, следвате посочените Ви съвети да помните винаги за Бога със страх и благоговение, и ако строго следите себе си, за Вас няма да бъде възможно да се склоните към удовлетворяване на страстното пожелание и на всичко това, което следва от него. И това са предмети на Вашата вътрешна борба.

Страстни мисли, чувства и пожелания понякога в един миг се втурват в душата, без да'и дадат да се опомни. В този случай те не ще ни направят виновни, ако веднага след като се опомним, макар и при пожеланието, ги прогоним с неприязнено възмущение срещу тях. Нашата виновност и в чувството и в пожеланието зависи от нашето забавяне след като ги забележим и не ги прогоним, а останем в тях. Прогони мисълта - чувството и съчувствието няма да дойдат. Прогони желанието - няма да има и опасност да се склониш към страстното. Ако след като забележите страстен помисъл и спрете доброволно вниманието си върху него, Вие сте виновна, защото сте се заловили за този, за когото знаете, че е Ваш и Божи враг. Но ако вниманието Ви неволно се прикове към помисъла, Вие не сте виновна, стига веднага да го отклоните от него, а помисъла да прогоните. Ако вследствие на Вашето доброволно внимание към страстния помисъл във Вас се породи страстно чувство, Вашата виновност малко се увеличава. Но ако след като забележите това чувство, Вие продължавате да се занимавате с него и следователно доброволно продължавате да го раздухвате, Вашата вина се увеличава двойно в сравнение с предишната. Ако след като забележите страстното чувство, Вие се опомните и го прогоните заедно с помисъла, ще бъдете виновна само в това, че сте се занимавали доброволно със страстен помисъл, за чувството обаче не сте виновна, защото то се поражда под въздействие на помисъла. Ако под въздействието на страстния помисъл и на чувството, допуснати доброволно, у Вас се породи желание за страстно дело (например да си отмъстите), с това Вашата виновност малко се увеличава, защото мислите и чувствата неволно пораждат пожелание. Във Вас остава предишната вина, защото сте се занимавали със страстен предмет и когато се е породило страстно чувство, сте позволили да пребивава във Вас чрез чувството и породилия го помисъл, т.е. вината е двойна. Но ако Вие, след като забележите страстното пожелание, му позволите да се бави във Вас, а не се въоръжите веднага против него, Вашата вина нараства с още една степен - и ще бъде тройна.

Аз не отивам по-нататък, защото предполагам за възможно само дотук да Ви завладее една страст.

Сама виждате, че ако изведнъж прогоните страстния помисъл, ще сложите край и на цялата борба. Няма вече да има нито чувство, още по-малко - пожелание. И решете така да действате. От къде на къде ще си навличате излишен труд в борбата, а понякога и опасност, когато вече сте решили да не допускате нищо страстно, защото е богопротивно. Ако неволно, заедно с помисъла се размърда и чувството, прогонете ги веднага и двете. Ако към тях неволно се прилепи и желанието, гонете веднага и желанието заедно с тях. Установете като закон: да не бъдете доброволно снизходителна нито към помисъл, нито към чувство, нито към страстни пожелания, а да ги гоните с пълна ненавист веднага, щом ги забележите. Така ще бъдете винаги невинна пред Бога и пред съвестта си. Във Вас ще бъде нечистотата на страстите, но и невинността. Вие

ще изпълнявате перачната работа, усърдно трудейки се над избелването на своята душа. Бог да Ви благослови!

58

Миналия път аз Ви показах пътя, по който от прост помисъл се стига до страстното пожелание и от него - до дело. На практика невинаги действията са така проточени, както е изобразено на книга. Често, ако не и повечето пъти, всички стадии биват пробягвани много бързо, така че едва успее да се покаже мисълта, вече следва и делото, и особено - думата. Няма никаква нужда да се разглеждат и различават всичките тези случаи. Това няма да ни даде никаква помощ в борбата със страстите. Дръжте се за едно: щом забележите страстното, веднага се въоръжавайте срещу него с гняв и неприязнено отношение. Това разгневяване има в мисловната борба също такова значение, каквото при нападение от страна на зъл човек да го блъснеш в гърдите. Но както при подобно нападение ударът в гърдите невинаги обръща в бягство злия човек, така и в мисловната борба разгневяването срещу помисъла, чувството и пожеланието невинаги изгонва страстните чувства, помисли и пожелания от душата и невинаги завършва борбата с тях. По естествения ред би следвало да бъде така - и така бива, но невинаги. Това е, защото във възбуждането на помислите често участвуват и бесове, а те са безсрамни. Колкото и да им се сърдим, те все присъстват със своя помисъл. Очевидно е, че след разгневяването трябва да се прибегва и към друго средство. Кое е то?

Какво прави нападнатият от зъл човек? Удряйки го в гърдите, вика за помощ. На неговия вик се притичва стражата и го избавя от бедата. Същото трябва да се прави и в мисловната борба със страстите - разгневявайки им се, трябва да зовем за помощ: *Господи, помогни ми! Господи Иисусе Христе, Сине Божии, спаси ме! Боже, помогни ми! Господи, побързай да ми помогнеш!* Обръщайки се така към Господа, вече не се отделяйте от Него, като насочвате вниманието си към това, което произтича във Вас, а стойте все пред Господа, умолявайки Го за помощ. Врагът ще побегне незабавно от това, изгарян като от огън. Някой от светиите е казал: С името на Господа Иисуса Христа бий воюващите. Срещу Господа не може да устои никой. А той е близо: *Близо е Господ към всички, които го призовават, към всички, които го в истина призовават. Той изпълнява желанието на ония, които Му се боят, чува техните вопли и ги спасява /Пс. 144:18-19/.* Той Сам е дал такова обещание на тези, които в упование Го зоват в час на нужда: *Задето той Ме възлюби, ще го избавя; ще го защитя, защото позна името Ми. Ще повика към Мене, и ще го чуя; с него съм в скърби; ще го избавя и ще го прославя, ще го наситя с дълги дни и ще му явя Моето спасение /Пс. 90:14-15/.* Не забравяйте да постъпвате така и винаги с успех ще поразявате и ще прогонвате всичко страстно, което възниква във Вас.

Някои са правили, а може би и сега правят така: когато забележат страстното и възнегодуват срещу него, започват да избличават неговата непотребност. Например дошъл е помисъл на гордостта и те започват да четат: гордостта е противна Богу, ти, земя и пепел, как не се срамиш да се превъзнасяш в помислите си, спомни си греховете си и подобно. Всички подбират мисли против гордостта, смятайки че с това ще прогонят горделивия помисъл. Случва се и да го прогонят. Но въобще този начин е

неправилен. Изобличавайки страстния помисъл, все пак ние го държим в ума си и той между другото раздвижва чувството и пробужда желанието, т.е. продължава да осквернява душата. Пък и само присъствието му в мисълта вече е нечистота. Когато пък, без да встъпваме в тази словесна препирня със страстите, направо се обърнем към Господа със страх, с благоговение, упование и преданост към Неговото вседействие, страстното веднага се отстранява от очите и ума ни, който се визира в Него. Бидейки отрязано от душата чрез такова внимание, то само по себе си се отдалечава, ако естествено така се възбужда. А ако тук е намесен и врагът, него го поразява лъчът на умствената светлина, изхождащ от съзерцанието на Господа. Случва се така, че щом се обърне към Бога и Го призове, душата веднага се успокоява от страстните нападения.

За да Ви представя по-ясно тона, ще Ви разкажа едно предание. Живял старец в безмълвната пустиня. Нападнали го бесове и започнали да го теглят извън килията му, за да го изгонят съвсем от пустинята. Старецът започнал сам да им се съпротивлява, но те му надвили и го домъкнали съвсем до вратата на килията. Още малко и щели да го изхвърлят навън. Виждайки страшната беда, старецът извикал: “Господи Иисусе Христе! Защо Си ме оставил! Помогни ми, Господи!” Щом само извикал, веднага се явил Господ и разгонил бесовете, а на стареца казал: “Аз не съм те оставил, но тъй като ти не ме призоваваше, а сам мислеше да се справиш, не се приближавах да ти помогна. Ти сам си виновен, защото се надяваше на себе си. Призовавай Ме, и винаги ще получиш помощ.” Като казал това, Господ станал невидим. Както е вразумил стареца, този случай и на всички нас дава урок, та да не се боричкаме със страстните помисли чрез мислени препирни, а веднага да се обръщаме към Господа с молитва против тях.

Всички, които разумно водят мисловната борба със страстите, така и постъпват. Св. Иоан Колов казал за себе си: Аз съм като човек, който седи под някое дърво и внимателно се озърта наоколо. Щом види зверове, приближаващи се да го разкъсат, веднага се качва на дървото и зверовете, след като се приближат и пообиколят малко наоколо, отново си отиват. А аз, щом забележа приближаващи се към мен страстни помисли, веднага изтичам с ума си при Господа и тези мисловни зверове не успяват дори да се доближат до мене, защото биват принудени да обикалят напрасно.

Припомнете си какво Ви писах по-рано, че трябва да утвърдите чрез вниманието ума в сърцето си и там да се взирате непрестанно в Господа и да Го призовавате. Това е същото, за което говорим сега - че трябва да се обръщаме с молитва към Господа тогава, когато се събуждат страстни мисли, чувства и пожелания. Към Него трябва да се обръщаме, слизайки с вниманието на ума в сърцето си и там да Го призоваваме. Ако ние неотклонно изпълнявахме това неголямо правило: след като се утвърдим чрез ума в сърцето да стоим пред Господа със страх, благоговение и преданост, в нас не само че нямаше да възникват страстни пожелания и чувства, но и голи помисли. В това обаче е наша беда, че ние се отдалечаваме с ума и сърцето си от Господа и блуждаем с мислите си настрана, и далече от Него. Именно в това време се вмъкват страстните помисли и ако веднага не се опомниш, виждаш - дошли са вече и страстните чувства, а са се размърдали и същите желаня. Ето че трябва да се бориш. А кой е виновен? Ако не позволявахме на мислите си да блуждаят, не би имало и борба. Но нека сме сбъркали, като сме се отдалечили в сърцето си от Господа и с това сме навлекли беда: ала сега, когато бедата е вече забелязана, да побързаем отново да се скрием там - в сърцето - пред Господа, за да викаме към Него за помощ.

По този повод, същият този Иоан Колов разказвал следната притча: “Имало някъде красавица с лошо поведение. Управителят на тази страна съжалил, че такава красота загива, и като избрал подходящо време`и казал: “Остави лудориите, аз ще те взема в дома си и ще бъдеш моя жена и господарка на моите съкровища. Само че гледай, бъди вярна, защото в противен случай ще ти се случи такава беда, каквато не можеш да си представиш.” Тя се съгласила и била взета в дома на управителя. Предишните`и приятели, виждайки, че тя изчезнала някъде си, започнали да я търсят и да разпитват и разбрали, че тя е при управителя. Макар че се страхували от него, те не се отказали от мисълта да привлекат към себе си красавицата, знаейки нейната слабост. Стига само да минем отзад на къщата и да свирнем, тя ще разбере какво става и веднага ще изтича при нас. Така и направили. Приблизили се отзад на къщата и свирнали. Красавицата, като чула изсвирването, трепнала. Размърдало се в нея нещо предишно. Но тя вече се вразумила и вместо да избяга от дома, се устремила в най-вътрешните покои и пред лицето на самия управител веднага се успокоила. Там нищо не се чувало. Приятелите`и свиркали, свиркали и си отишли.” Смесът на тази притча е ясен. Тази красавица е нашата паднала душа, която се е обърнала към Господа с покаяние и се е съчетала с Него, за да принадлежи само на Него Единия и само на Него Единия да служи. Предишните и приятели са страстите. Тяхното свиркане - това е движението на техните помисли, чувства и пожелания. Избягването във вътрешните покои е скриването в дълбочината на сърцето, за да застане там пред Господа. Когато това се извърши, страстното, което е безпокояло душата, каквото и да е било, си отива и тя се успокоява.

Моля да запомните това сказание и да действувате винаги според неговия смисъл. Ще видите колко бързо ще се възстановява у Вас вътрешният покой, смущаван от появяването на страстите.

Божията милост да бъде с Вас! Спасявайте се!

59

За мисловната борба въобще вече всичко Ви е казано. Страстите са много. Но колкото и да са, всички те се приближават по описания начин и всичките биват прогонвани и побеждавани, както е показано. Всяка страст, разбира се, има свои особености, чрез които се и възбужда. Има също премного случайност в появата им. Това обаче не изменя общите начини на борба с тях. Правете както Ви казах и ще ги прогонвате успешно, с каквато и сила да въстават срещу Вас.

За да можете по-добре да запомните всичко това и да се убедите, че така, а не другояче трябва да се действа, Ви преписвам нещо от преп. Исихий, Йерусалимски презвитер, чиято книжка, помня, аз Ви изпратих.

Ето какво казва той:

“Подвизаващият се вътрешно трябва всяка минута да има следните четири неща: смирение, крайно внимание, противоречие (спрямо помислите) и молитва. Смирение - тъй като неговите противници в борбата са гордите демони - за да удържи Христовата помощ с ръката на сърцето си, защото Господ ненавижда гордите. Внимание - за да не допуска сърцето да има каквото и да е помисъл, макар и той да изглежда добър. Противоречие - щом види дошлия помисъл, веднага да отблъсне с гняв лукавия.

Молитва - след противоречието веднага да извика Господа Исуса Христа с неизказани въздишки. И тогава този подвижник ще види врага свързан и гонен от достойното за поклонение име на Исуса, като праха от вятъра или като дима, изчезващ със своите мечти” /точка 20/.

Ето и още едно подобно място:

“При мисловната борба трябва да се действа така, както се действа и при обикновената война. Първо е необходимо внимание. Второ, когато забележим, че врагът е приближил помисъл, трябва да го поразим с проклетие и с гняв в сърцето. Трето, трябва да се помолим против него, призовавайки в сърцето си Исуса Христа, за да изчезне веднага демонският призрак, и за да не се полже по неговите мечтания като дете, измамвано от някой фокусник, умът /точка 105/”.

“Ако ти винаги се обръщаш в сърцето си със смиреномъдрие, с памет за смъртта, със самоосъждане, с противоречие спрямо помислите и с призоваване името на Исуса Христа, а умът едновременно с тези оръжия приближава бодро тесния, творещ радост и приятен мисловен път, то ти ще навлезеш в светите съзерцания на Светиите и ще бъдеш просветен в дълбоките тайни от Христа, в когото са скрити всичките съкровища на премъдростта и на познанието, в Когото телесно обитава всичката пълнота на Божеството /Кол. 2:3-9/. Защото ти ще почувствуващ в Исуса, че над твоята душа е слязъл Дух Святий, Който свети на ума, за да може той да гледа с открито лице. Никой, казва Апостолът, не може да назове Исуса Господ освен само чрез Духа Святий /1 Кор. 12:3/. Разбира се, с това той утвърждава тайнствено търсещия” /точка 29/.

В тези и в други подобни места преподобният Исихий говори за мисловна война въобще. В неговата книга се говори повече и поотделно за всеки начин на борбата и особено за вниманието към сърцето, пребиваването там и мисленото обръщение от там към Господа с молитва. Моля да прегледате сега цялата книга. А аз ще Ви препиша няколко точки по този въпрос.

“Великият законодател Моисей или по-добре Дух Святий чрез неговите уста говори: “Внимавай върху себе си, да не влезе в сърцето ти беззаконна мисъл.” /Втор. 15:9/. Тайна мисъл той назовава само мисловната представа за нещо лошо (страстно), ненавиждано от Бога, което Отците назовават примка, отправена от дявола към сърцето, след която веднага щом се появи в ума, веднага се втурват всички наши мисли и страстно общуват с нея.” /точка 2/.

“Вниманието е непрестанно сърдечно безмълвие, освободено от всякакъв помисъл, в което душата само чрез Единия Исуса Христа, Синът Божий и Бога, винаги, непрестанно диша и Го призовава, мъжествено се опълчва заедно с Него срещу враговете; на Него, имащия властта да прощава греховете, се изповядва, често с тайно призоваване обгръща Христа, Единствения познаващ сърцата.” /точка 5/.

“Бодърстването е твърдо, здраво внедряване на съзнанието и неговото заставане пред вратата на сърцето, така че то винаги да вижда прокрадващите се помисли и да разбира какъв образ се опитват да нарисуват в ума демоните, за да измамят чрез него въображението” /точка 6/.

“Мисълта, която стои в сърцето и призовава Христа срещу враговете, като прибягва към Него, е подобна на някой звяр, обкръжен от множество псета, докато той се защитава сам в една крепост. Тя отдалече вижда умствените засади на невидимите

врагове и непрестанно молейки против тях миротвореца Иисуса, пребивава невредима.” /точка 8/.

“Този, който няма чиста от помисли молитва, няма оръжие за борбата. Аз подразбирам непрестанно твореща се вътре в душата молитва, за да бъде воюващият скрит от врага, поразяван и изгарян чрез призоваването на Христа. Защото ти трябва да гледаш с остър и напрегнат умствен поглед, за да познаеш влизашите, а след като ги познаеш, веднага с противоречие да съкрушиш главата на змията и в същото време със стенание да призоваваш Христа, а тогава ясно ще видиш истинското състояние на сърцето.” /точки 21, 22/.

“И тъй, да дерзае душата в Христа, да го призовава и да не се бои никак: тя не воюва сама, но заедно със страшния Цар, Иисуса Христа, Твореца на всичко съществуващо - телесно и безтелесно, видимо и невидимо” /точка 40/.

Ще се огранича с тези извадки, защото, ако извадя всичко, което се отнася тук, би трябвало да препиша половината от книжката. Аз ги направих, за да обнова във Вашата памет това, за което вече отдавна Ви говоря - паметта за Бога и вътрешната борба със страстите. Знайте, че в това се състои целият смисъл на труда за извършване на спасението.

След като прочетете това, не казвайте на себе си: ами че аз какво, да не съм пустинница, че да съблюдавам такива правила?! Не само Вие, мнозина други казват същото, само че не тези, които са се заловили както трябва за труда на своето спасение. Заловилите се с този труд не могат да говорят така. И Вие, ако искате да живеете в духа, в който се състои извършването на спасението, трябва непременно да постъпвате така, както Ви е написано. А ако искате да живеете как да е, разбира се, това не подхожда за Вас. Аз започнах да Ви пиша за това, след като повярвах, че Вашето решение да принадлежите на Господа беше искрено. Защото този, у когото това решение е искрено, не може да отмени предписания път. Той може много да се труди и да прави разни обиколки, но докато не попадне на тази пътека, няма да има полза. Аз Ви я показвам направо, за да не се лутате натам-насам. Захванете се по-усърдно и скоро ще видите успех. Но все пак труд е необходим: без труд нищо не става.

Не допускайте прочее, такова суетно мъдруване. Дали някой живее в пустинята, или пък в манастира или извършва в света своето спасение, за всекиго има неминуем закон да очисти сърцето си от страсти. А не може да го очисти другояче освен по описания начин. Не се отказвайте, не се инатете. Господ да Ви благослови!

Милостта Божия да е с Вас!

Предполагам, че Ви сте се заловили за делото както трябва и усърдно се напрягате винаги да помните Господа, и да слушате сърцето си, като преследвате всяко негово недобро движение с неприязнено отхвърляне, обръщайки се в същото време с молитва към Господа, за да Ви помогне. Но едновременно с това никак не мога да допусна, че веднага щом сте се заловили и ето че имате пълен успех - всичките Ви мисли са чисти, а чувствата и желанията - святи. Защото у никого не е така. Помислите ще започват да се умиротворяват, ще стават все по-редки и страстните движения на

чувствата и пожеланията. Но все пак те ще се прокрадват, а понякога и с по-голяма сила.

Ако са се прокраднали, изгонете ги; пак ще се прокраднат, пак ги изгонете. Но това вече е установено. Сега само искам да Ви кажа как трябва да се отнасяте към тези прокрадвания според съда на съвестта. Да се отнесете ли към това равнодушно или да поскърбите, че се случва, и да се каете за последното пред Господа? Не може да се отнасяме равнодушно към тези прокрадвания, а след като ги прогоним, трябва да се стараем да се каем пред Господа, че е станало така. Даже и тогава, когато мислите, чувствата и страстните желаниа се прокрадват отведнъж, без всякакво участие на нашата воля, все пак те означават, че сърцето е нечисто и от него излизат зли помисли /Мат. 15:19/. А Вие сте задължена да имате чисто сърце. Ето за това съжалявайте, че сърцето Ви е нечисто, и се кайте пред Господа за тази нечистота, обещавайки да се трудите над очистването си и молейки Го за помощ в това. Но на дело нерядко се примесва и желанието. Вие по невнимание сте дали място на страстния помисъл и той е успял да породи страстното чувство: виновна сте, защото не сте внимавали! Поради същото невнимание, а също и поради усладата от чувството, Вие не сте побързали да се въоръжите против него и да го прогоните и то е успяло да породи страстното пожелание. Виновна сте, защото веднага не сте се въоръжили, а сте допуснали да се усладите от греховното и страстното. Аз не предполагам че ще допуснете пожеланието да породи склоняване към дело, но все пак Вие можете да допуснете продължителност на пожеланието и не веднага да се въоръжите против него. А това Ви прави още повече виновна. Лошият помисъл е допуснат - вина. Допуснато е от него да се породи лошо чувство - друга. От лошото чувство е допуснато да се породи лошо пожелание - трета вина. Позволено е на лошото пожелание да се задържи по-дълго - четвърта. Ето колко много виновност!

И моля Ви, не се замаскирайте, прикривайки се със смокиново листо и криейки се в храстите от Господа, приближаващ се към Вас и изобличаващ Ви в съвестта. Обвинявайте се по-бързо във всичко и молете за прошка, без да прехвърляте вината на никого. Разсърдили сте се например на камериерката и още повече ако сте и наговорили остри думи - не прехвърляйте вината върху нея. Нека камериерката да е сгрешила, но тук работата не е в нея, а в това защо сте се разсърдили? Нима е било невъзможно, без да се сърдите, да поправите грешката? Та дори и да не е могла да бъде поправена - всичко въобще може да се уреди без сръдня. Тук се е промъкнало ядосване, там - осъждане, другаде - тщеславие. За всичко това, разбира се, е имало повод отвън. Но не поводите са виновни, а Вие, защото сте допуснали такива лоши чувства. И моля Ви, без да се прикривате, направо да се обвинявате пред Господа и да молите за прошка. Това правете всеки път, когато сте забелязали нещо лошо и сте го прогонили. Чрез това покаяние и съкрушение ще се примирите и с Господа и със съвестта си и отново ще гледате спокойно към Него. А ако не се покаете, не ще можете да гледате така, а това за Вас ще бъде и тежко, и опасно.

Не оставяйте до вечерта неочистени чрез покаяние такива втурвания на страстите, а ги очиствайте веднага, щом ги прогоните с името на Господа. Целият Ви ден ще премине в покаяние, защото тези прокрадвания отначало ще бъдат чести. А вечерта, преди да се помолите, на свой ред отново прегледайте всички страстни прокрадвания, отново пожалете за това със съкрушение и се покайте. В това се състои

ежедневното покаяние. Ето Ви урок върху това, отново на преподобния Исихий: “Ние сме длъжни да претегляме с внимание нашите ежедневни дела и ежечасно, доколкото е възможно, да облекчаваме вечер тяхната тежест чрез покаяние, ако искаме да преодолеем страстите с помощта на Исуса . Трябва също да прегледаме дали по Божията воля, пред Бога ли и само за Него ли извършваме всичките наши видими дела, за да не ни крадат страстните чувства като неразумни.” /точка 124/.

Ако действувате с безжалостна решителност срещу себе си според написаното, Вие скоро ще видите плод: сърцето Ви ще се умиротвори и в него ще възсия радостта в Господа. Защо сърцето е неспокойно? Защото го глождат страстите. Победете страстите, и то ще придобие покой. Един от Отците сравнява сърцето с дупка, в която живеят змии. Тези змии са страстите. Когато нещо страстно се показва от сърцето, все едно че змия показва главата си от дупката. Бий я по главата с името на Господа и тя ще се скрие. Друга ще се покаже - бий и нея. И всяка бий! Десетина пъти ще трябва да се нанесе удар на такава змия-страст и тя ще забрави да се показва. Ако затрупаме дупката и не даваме храна на змиите, те ще измрат. Така и страстите ще замрат, ако не им даваме храна чрез съчувствие към техните внушения, а напротив, с гняв ги отблъскваме веднага щом се появят.

Ето Ви най-краткия път за очистването на сърцето от страстите. Ако възлюбите тази чистота, тичайте към нея по този път, защото друг няма. Ако не се съгласите да действате така, страстите ще останат в сърцето Ви. Вие можете и без това да поправите своето поведение и да го направите безупречно. Но сърцето Ви ще си остане страстно и няма да Ви позволи да видите Господа. Не забравяйте неразумните девици!

Бог да Ви е на помощ! Спасявайте се!

Миналия път Ви писах върху поводите за страстните възбуждения на мислите, чувствата и пожеланията, че не трябва да се стоварва вината върху им. Сега ще Ви кажа няколко думи за тях.

Страстните мисли, а след тях и чувствата и пожеланията понякога възникват в душата, без сами да знаем как. При по-голямата част това е под въздействието на външни впечатления. Срещаните предмети, лица и събития, според съответния им род, възбуждат и мисли в човека, който ги среща. От добрите се раждат добри мисли, а от лошите - лоши. Но може да се случи и обратното: при добрите да се породят лоши, а при лошите - добри. Всичко зависи от постоянното или случайното настроение на срещащия ги. Следователно и целият отговор лежи в него. Какво да се прави?

Първо. Да не се дава свобода на сетивата, особено на очите и на ушите. Не си позволявайте безразборно всичко да виждате, да чувате или всичко да докосвате. Нашите сетива приличат на прозорци или на врати, а още повече на черпак. Който отваря прозорците и пуска лош въздух, прави лошо. Който отваря вратата на своето жилище и позволява на всяко животно да влезе, не може да не бъде укорен. Но какво бихте казали Вие за този, който, като вземе черпака, започне да ходи по мръсни и нечисти локви, да гребе от тях и да се полива? Може ли да се помисли нещо по-безумно? Но не върши ли същото този, който с любопитство се спира пред недоброто и

слуша лоши приказки? Той със сигурност ще се изпълни с недобри помисли. Чрез тях ще стигне до недобри чувства и пожелания и ще се движи като в мъгла, изпълнен целият със страсти. И тъй благоразумието и дългът за самосъхранение (на вътрешния мир) изисква да не се гледа всичко, да не се слуша всичко и да не се докосва всичко, което би могло да размърда страстите, трябва да отвърщаме от него очите си и да запушваме ушите си или гледайки, да не виждаме и слушайки да не чуваме.

Второ. Случва се, че от нещо произлезе лошо впечатление, и то породило лоши мисли. Трябва веднага да се решите да изгладите лошото впечатление и да пресечете мислите по начина, посочен по-горе, разбира се след като прекратим занапред притока на впечатления. Да се остава под лошо впечатление или да се отлага за друго време изглаждането му и възстановяването на душевния мир е неразумно; оставайки под впечатлението, ние доброволно ще способваме за утвърждаването на лошите мисли и чувства; а като оставяме за дълго в себе си това зло, ние му даваме възможност по-дълбоко да навлезе в нас и после по-дълго да се съпротивлява на прогонването и очистването му, ако не е завладяло съвсем душата ни.

Трето. След като изпитахме веднъж лошо впечатление от нещо, не трябва доброволно да си позволяваме да се срещаме отново с предметите, които са го създали. Това ще означава, че постъпващият така обича да се усажда от лошото и следователно е нечист дълбоко в сърцето си. Ако ли пък някаква необходимост Ви принуждава да се срещате с него, трябва предварително да се въоръжите и да подготвите сърцето си да устои против лошото впечатление и да не го допуснете до себе си. Вниманието, усиленото съпротивление и молитвата ще дадат възможност за това.

Четвърто. Аз вече Ви писах за това, че всичко, което може да срещнете, трябва да претълкувате в духовен смисъл. Необходимо е това да се направи и по отношение на предметите, които имат недобро значение. След това, когато ги срещнете, Вие ще ги свържете не с лоши, а с добри мисли подобно на това, както св. Ефрем Сирий, когато срещнал наконтена красавица - съвсем нескромна, - е казал на учениците си: "Виждате ли как тя се грижи да украсява тялото си, което скоро ще бъде прах, как ние да не се грижим за украсяването на безсмъртната си душа?"

Тези правила са достатъчни. Би трябвало да се посочат и онези случайности, които са неблагоприятни за Вашия вътрешен живот, но мисля, че те не съществуват във Вашето семейство, нито при роднините Ви. Тях можете да срещнете само извън дома си, например в такова общество, в каквото Ви се случи да бъдете неотдавна, както писахте. Относно такива *случайности* моля да се държите така, както е казано в точка трета. Според нея привеждайте и всички подобни случаи, каквито ще срещате по-късно. И въобще - поставете си за закон да измервате позволеното с въздействието, което произвежда вътре. Това, което е съзидателно, него си разрешавайте, а което Ви разстройва, под никакъв предлог не си разрешавайте. Кой, бидейки в ума си, ще протегне ръка към чашата с пиене, в която е разтворена отрова, ако това му е известно?

Аз нямам предвид Вие да се стесните така, че да заприличате на затворница. Искам само да Ви доведе до решимостта да не загребвате вредното за своя дух, след като сте се уверили, че само живот в духа е истински живот и не само сте се уверили, но сте го и изпитали.

Бог да ви благослови!

Божията милост да бъде с Вас!

Като ръководство за очистване на страстите, когато те са във Вас в някаква малка степен, е казано достатъчно. Но тъй като вече стана дума за това, ще добавя още нещо, което все пак може да Ви бъде полезно още сега, а не за в бъдеще.

Описаната борба със страстите е мисловна, но е действителна, защото не им позволява да се хранят с каквото и да е и те умират. Има обаче и действена борба с тях, която се състои в преднамерено предприемани и извършвани дела, точно противоположни на страстните. Например, за да потиснеш скъперничеството, трябва да станеш щедър. Против гордостта трябва да избереш унижаващи занимания. Против страстта да се веселиш - да си стоиш вкъщи и т.н. Истина е, че само този начин на действие не довежда направо до целта, защото, търпейки притеснение отвън, страстта може да се вмъкне вътре или сама, или отстъпвайки място на друга. Но когато с тази действена борба се съединява и другата - вътрешната, мисловната, двете заедно бързо побеждават всяка страст, против която се насочват.

И ето какъв съвет прибавям. Потрудете се да намерите главната си страст и против нея насочете не само мисловната, но и действена борба. Аз не мога да определя кое у Вас е главното. Може би то още не се е определило, но все пак ако започнете внимателно да следите движенията на сърцето си, то ще се покаже пред Вашето внимание. Тогава, ако желаете, доверете ми се и заедно ще решим как по-скоро да се справим с Вашата главна слабост.

Ще напомня още, че има сурови начини за действена борба със страстите. У нас обичаен е отречението от света живот, когато оставяйки всичко и възлагайки цялото си упование на Господа, встъпват в обител, за да живеят в безропотно послушание, в строг пост, в трудолюбива молитва и трезво бодърстване. Тук непритежаването на нищо, отсичането на собствената воля и нежаленето на себе си овършават извън душата всичко страстно. Скоро след това се въдворява умиротворяване и чистота на сърцето - последната цел на отречения от света живот. Аз не Ви прогонвам от света. И там ще се спасите, ако се държите така, като че ли не сте в него. Само Ви напомням за това като ред на живот, най-приспособен за делото на очистване на сърцето от страсти.

Ще прибавя още, че един от законите на Божествения промисъл за нас е така да устройва живота на всеки и стечението на случайностите в него, че той, ползувайки се разумно от тях, да може по най-бърз и най-лесен начин да се очисти от страстите. Затова Ви напомням, че когато ме питахте защо са различни съдбите на хората и защо са изменчиви, аз, струва ми се, не Ви отговорих. Та ето, отговарям Ви сега. Защото така, както Господ ги устройва, е по-лесно на хората да се очистват от страстите или затова, защото Той иска да стрие на прах нашата мръсна себичност, нашият упорит егоизъм, за които се държат погубващите човека страсти.

И още нещо ще прибавя. Бийте страстите и отвън, и отвътре, а добрите си страни възпитавайте, давайки им простор и упражнения. Главното тук е молитвата. За нея вече стана дума. След нея следва труда на добротворството. И за това стана дума, когато Вие се замисляхте за някакви по-високи цели в живота. А едновременно с това трябва да вървят и душеспасителните книги и беседи, и изпълняването на задълженията към църквата, и подвизите на самоумъртвяването - да се отказваме, когато е нужно, по

малко от храната, от съня, от удоволствията и от всяко самоугаждане, като се държим в постоянно самосъпротивление и самопринуждение. И за това е говорено.

Ето Ви целия път за очистване от страстите. Всичко това е вече в ход при Вас. Да Ви помогне Господ!

63

Бързах да довърша по-скоро изясняването на борбата със страстите, макар че тук никога не може да се достигне докрая и оставях почти без отговор много от това, което Вие ми писахте през това време. На нещо ще намерите отговор в написаното, а на друго ще Ви отговоря сега.

Пишете, че имате много грижи въщи. Вършете с усърдие всичко, което Ви заповядат: това е Ваш дълг. Но за грижите - не си създавайте грижи. Грижите се съпровождат от възбуждането на всичко вътрешно, а това не трябва да става. Нима не може всичко, което са Ви възложили, да обсъдите спокойно, а след това да го извършите без ни най-малко да се плашите, със съсредоточена мисъл. Ако има нещо в бита, което да пречи на духовния живот, това съвсем не са работата и заниманията, а тази напразна, и голяма загриженост, измъчваща сърцето, която обаче нито на косъм не може да придвижи работата, а само разпилява като вихър мислите. От това винаги произлиза блъсканица, а работата не узрява ни най-малко. Моля да направите разлика между необходимото усърдие и ненужната загриженост и вълнения, и навиквайте да извършвате всичките си работи трезво, без да се отклонявате от мисълта си за Господа, а напротив като държите убеждението, че Нему е угодно всичко това.

Питате: “Какво да правя с пеенето и свиренето на пиано и на хармониум? Аз по-рано свирех и пеех, без да обръщам внимание на съдържанието на песните, а сега ми се натрапват в главата. Известно е, че съдържанието не на всички песни е добро, макар и да са написани много хармонично.” Какво да се прави? Не можете изведнъж всичко да промените. Това веднага ще бие на очи. Пейте и свирете това, което сте свирили по-рано, като се стараете да не обръщате внимание на съдържанието. А между това малко по малко изберете пиесите само с добро или дори само със сносно съдържание и повече пейте и свирете тях, за да забравят за другите най-сетне и тези, които Ви заставят да пеете и да свирите. Хармониумът е много пригоден да изразява църковното пеене. Намерете съчиненията на Турчанинов и разучете от там това, което най-много Ви харесва. Разучете “Боже, Царя ни пази”, “Колко е славен нашият Господ в Сион” и др. Ако с пълно чувство изпеете нещо от тези пиеси, уверявам Ви, че това ще се хареса повече, отколкото каквото и да е друго. И тогава вече ще Ви молят да изпеете или изсвирите не някакви празни пиески, а именно тези величествени творения. Вие споменавахте отдавна, че хвалят Вашия глас и пеенето Ви. Нека те вършат своята работа, а Вие правете своята. Когато е добро и едното, и другото - как да не Ви хвалят? Но Вие не трябва да се гордеете с това, а да се смирявате. Гласът и вкусът Ви за пеене откъде идват? Бог ги е дал. За какво ги е дал? Да чешете слуха на другите или за нещо друго?! За нищо друго освен да ги обръщате в слава Божия. А така ли сте правили? Не. Вие сама на себе си и на другите сте доставяли удоволствие, а за Бога и през ум не Ви е минавало. Следователно Вие сте злоупотребявали с Божия дар, прахосвайки го напразно. Сега мислите Ви са обърнати към Богоугождение, обърнете нататък и Вашия

дар. Ако трябва да ядем и да пием за слава Божия, толкова повече трябва да пеем и да свирим. Ако изсвирите и изпеете нещо такова, което затрогва душата на слушащите и ги кара да въздъхнат по Господа или да се въздигнат към Него със славословие и благодарност, Вие ще направите същото, което и добрият проповедник прави в църквата. И ето Ви спасителен плод от дара. Моля да насочите неговата употреба към тази страна. Изберете назидателни светски и духовни пиеси и само тях пейте и свирете. Това за другите, а за себе си никога не пейте нищо светско, а само духовно. Но отново повтарям: не се нахвърляйте изведнъж, а полека.

И въобще в нищо не изразявайте особености. Бъдете с всички така приветлива, мила и весела, както винаги. Само се въздържайте от смях, смехории и всякакво пустословие. И без тях можете да бъдете приветлива, весела и приятна. Когато Спасителят е казал на постещите да се измиват, да намажат главата си и да се срещат, Той е подразбирал именно това - да не бъдат мрачни.

Господ да Ви даде мъдрост!

64

Божията милост да бъде с Вас!

Пишете: “Останах сама и скучая.” Това е естествено чувство. Но мен ми се струва, че можеше и да липсва у Вас след Вашите решения и това, което Ви се предлагаше да правите вследствие на тях. Ако последното беше присадено у Вас, макар и в малка степен, Вие нямаше да се чувствувате самотна, макар и да сте сама, защото щяхте да съзнавате, че Господ е близо, близо е и Ангелът пазител, и то не мислено, а действително. И тогава би било неуместно да чувствате самота, а следователно и да скучаете. Но аз допускам, че това нападение на скуката е било само моментно и че скоро се е разсеяло.

Обаче винаги за в бъдеще, когато Ви се случи да бъдете сама, възстановявайте по-скоро убеждението, че Господ и Ангелът Хранител са с Вас и бързайте да използвате подарените Ви минути на уединение за неразсеяно пребиваване с Господа и сладостна беседа с Него. Уединение в този дух е услаждащо. Желая Ви да вкусите някога тази сладост, за да я желаете като рай на земята.

Тези дни, прелиствайки една книга, срещнах съветите на един баща (Гр. Сперански) към дъщеря си. Тук между другото се говори и за това, как да се избегне скуката. Ето какво съветва той. Всеки има свои ежедневни занимания, които извършва като някакъв оброк. Но има хора, при които тези занимания са лесни и кратки. Извън тях остава много време, което, ако не бъде запълнено, навява скука. Ето ти най-сигурното средство да я избегнеш: устрой се така, че да нямаш нито една празна минута и всичкото ти време да бъде запълнено със съответни занимания така, че свършвайки една работа и оставайки свободна, да ти предстои друга, за която да се залавовиш. Какви да са тези работи? 1. Естетически занятия: музика, пеене, живопис. Но това не е насъщният хляб, а бонбони. 2. Някакво ръкоделие: плетене, бродирание и др. 3. Но най-доброто средство против скуката е да придобием вкус към сериозното четене, както и изучаването на предмети, още непознати. И не толкова четенето прогонва скуката, колкото изучаването.

Още тогава аз набелязах в мисълта си да Ви предам тази рецепта за всеки случай. Ето че сега има нужда от нея. Потрудете се да приемете това и да се устроите така. Аз знам един човек, който винаги е сам - никъде не излиза и други не приема при себе си. Питат го: как не ти е скучно? Той отговаря, че няма кога да скучае, толкова много работа има, че щом отвори очи след сън, прави, прави и все не успява да направи всичко, докато затвори очите си.

За Вас ще забележа, че под изучаването, за което говори бащата на дъщеря си, се разбира или изучаване на цели науки или на някакви области от тях, които не са изучени напълно. С това очевидно се отстранява всяко напразно четене на празни книги. Струва ми се, че Вие нямате слабост към това. И добре правите. Четете повече духовни книги. Това е област на най-сериозни предмети и главното - най-нужни. В нея всичко е ново и никога не остарява. Колкото повече узнавате, толкова повече ще виждате непознати досега предмети. Но желанието да научаваш за тези предмети и да се стремиш към тяхното познание идва само тогава, когато встъпим на дело в пътя на духовния живот. Моля, прочее, да четете повече върху това и да се умъдрявате. Бог да Ви благослови!

65

Кой Ви насочи към св. Пимен, че искате да узнаете за него? Но който и да е, аз много се радвам на това. Кой е св. Пимен и как е живял, ще намерите в житията на светиите под дата 27 август и освен това в книгата “Достопаветни сказания за подвижничеството на светите и блажени Отци”. И на едното, а и на другото място ще намерите множество негови наставления. Той е бил прост и неук, но опитите на духовния живот и Божията благодат така са просветили ума му, че поради тънкото и точно познаване на законите на възходението към съвършенство в духа следва да го поставим в числото на най-първите богомъдри Отци и учители.

Докато Вие стигнете дотам, че да прочетете за него сама, аз ще Ви препиша най-важните точки от неговото учение и наставленията, полезни за това, за което отдавна Ви говоря.

Началото на Божия път е покаянието и плачът за греховете. Ето какво срещаме за това у св. Пимен.

Той видял жена, която седяла на един гроб и горчиво плачела, и казал: Ако тук и да биха и предложили всички удоволствия на света, не биха освободили душата и от скръб. Така трябва да плачем винаги и ние /точка 26/. (Точки от “Достопаветни сказания”) В точка 27 същото обстоятелство е разказано по-подробно и думите на св. Пимен са предадени в такъв вид: Уверявам те, че ако човек не умъртви всички възжелания на плътта и не плаче така, не ще може да влезе в единение с Бога. Цялата душа и живот на тази жена са потопени в скръб.

Покаяният се и плачещият за греховете си естествено се отдалечава от злото и твори добро. Докато е такъв, той няма да твори зло на дело, но от лоши помисли не може да е свободен. Затова отдалечаването му от злото се състои почти изключително в борбата с помислите. Ето какво намираме у св. Пимен:

Един брат дошъл при Авва Пимен и му казал: Авва! аз имам много помисли и съм в опасност от тях. Старецът го извел навън и му казал: Разтвори пазухата си и не пускай вятъра! - Не мога да направя това, казал братът. - Ако не можеш да направиш това, казал старецът, то не можеш да спреш и прилива на помислите. Но твоята работа е да им се съпротивляваш /т. 28/.

Да се съпротивляваш, но как? Първо, внимавай върху себе си и бодърствай. Така един брат, който казал за себе си, че срещайки се с други, се отвлича и се връща вече не такъв, какъвто е излязъл, попитал какво да прави. Старецът му отговорил: Искаш ли, връщайки се при себе си, да се намираш такъв, какъвто си излязъл? Дръж стража над себе си и вкъщи, и извън къщи /т. 137/. И въобще Авва Пимен казал, че за нас най-нужен е бодърстващия ум /т.135/.

Щом, самонаблюдавайки се, забележиш нещо страстно, веднага се помоли, и то ще премине. Един брат питал Авва Пимен за борбата с въставащите помисли и старецът му отговорил: Тази работа прилича на това, когато у човек, от една страна, има огън, а от друга - чаша с вода. Когато огънят го пари, той го полива с чашата с вода. Огънят - това е внушението на врага (страстите), а водата - усърдна молитва към Бога /т. 146/

За да страдаме по-малко от страстни помисли, трябва да избягваме поводите за тяхното възбуждане. Трябва да се отдалечаваме от всичко страстно, казва Авва Пимен. Човек, който стои близо до това, което може да породи страст, прилича на такъв, който стои над дълбока пропаст, така че човешкият враг може лесно да го хвърли в бездната. Но отдалечаващият се от можещото да възбуди страст прилича на стоящия далеко от пропастта. Нека врагът го повлече, за да го хвърли в бездната, но докато го влачи с принуда, той ще извика към Бога и Бог ще му помогне /т. 59/.

Главното е - всячески се старай да не отстъпваш на помислите. За поощрение на това, в сказанията на св. Пимен четем следното: Един брат го попитал дали човек може винаги да удържа своите помисли и в нито един да не отстъпва на врага. Старецът отговорил: Има човек, който десет удържа, а в един отстъпва. Същият брат попитал за същото Авва Сисой и той казал: Действително има човек, който в нищо не отстъпва на врага /т. 88, 89/.

И още: Авва Анувий попитал Авва Пимен за нечистите помисли, раждащи се в човешкото сърце и за суетните пожелания. Авва Пимен му отговорил: *Големее ли се брадвата пред оногова, който сече с нея ?* /Ис.10; 15/. Не им подавай, ръка и те няма да направят нищо.

Какво ще излезе от такава неотстъпчивост? Страстите ще замрат. Това е отговорил Авва Пимен на Авва Исая, когато онзи го попитал за нечистите помисли, казвайки: Ако сандъкът с дрехите бъде оставен без грижа, дрехите с течение на времето ще изгният. Така и мислите, ако не ги изпълняваме на дело, с течение на времето ще изчезнат и като че ли ще изгният.

Авва Йосиф попитал Авва Пимен за същото и той казал: Ако някой постави в делва змия и скорпион и я затвори, животните, разбира се, ще издъхнат след известно време. Така и лошите помисли, произхождащи от демоните, ще замрат, ако с търпение им се противопоставяме и не им даваме храна /т.21/

Но отдалечавайки се с такова безжалостно съпротивляване на страстните помисли и пожелания от злото, трябва в същото време да творим добро, насаждайки в себе си всяка добродетел. А с това и с другото сърцето скоро се очисти.

У св. Пимен има и много уроци за насаждането на добродетелите. Ето най-главните.

Той посочва Авва Иоан Колов, който е казал: Аз бих искал, макар и в малка степен, но да имам всички добродетели /т. 46/. А по-нататък предлага и своя урок върху това, казвайки: Когато човек има намерение да построи дом, той събира множество материали и различни неща, за да може да го построи. Така и ние сме длъжни да придобием, макар и в известна степен, всички добродетели. /т. 130/

Но има изворни и ръководещи добродетели, към които трябва да устремим цялото си старание. Тях св. Пимен често сочи. Например:

Себеохраняване, внимание към самия себе си и разсъдителност - ето ти добродетели, които ръководят душата /т. 35/.

Да се хвърляме пред Бога, да се смиряваме и да се отречаме от своята воля, ето оръжията, с които работи душата! /т. 36/

В писанието е казано: *И ако се намереха в нея тия трима мъже: Ной, Даниил и Йов, то те със своята праведност биха спасили само своите души, казва Господ Бог /Иез. 14:14-20/.* Ной изобразява чрез себе си некористолюбието, Йов - търпението, Даниил - разсъдителността. Ако тези три добродетели се намират в човека, то и Господ обитава в него.

Страхът Божий, молитвата и стореното добро на ближния - ето трите основни на съвършенството.

Авва Пимен кара мирянина да каже следното: Не умея да говоря от Писанието, а ще ви кажа притча. Един човек казал на другия: Аз искам да вида царя, ела с мене. Приятелят му отговорил: Ще дойда с тебе до половината на пътя. Той казал и на другия: Ела, изпрати ме до царя. Той казал: Ще те заведа до царския дворец. Казал на трети: Ела с мене при царя. Ела - казал третият приятел, - аз ще те заведа до двореца, ще те въведа в него, ще кажа за теб на царя и ще те представя. Попитали го: Какво значи тази притча? Той отговорил: Първият приятел е подвижничеството, което довежда до истинския път. Вторият е чистотата, която достига до небесата. Третият - милостинята, която с дръзновение довежда до самия цар - Бог /т. 109/.

Когато по този начин, от една страна, не се отстъпва на страстите, а от друга, се насаждат добродетелите, сърцето малко по малко се смекчава /т. 182/, съгрява се и приема в себе си Божествения огън, който трябва само да пазим и ще сме в безопасност. Авва Пимен говори за това: Когато един съд отдолу бива сгриван от огън, то нито муха, нито влечуго може да се докосне до него. Когато обаче започне да изстива, всички го наобикалят. Същото става и с душата, докато пребивава в духовния подвиг (горенето на духа към Бога), врагът не може да я порази /т.111/.

Стига Ви и това, което Ви писах. Сама ще намерите и у св. Авва и друго, което Ви е необходимо и ценно. Аз само исках с тези извадки да възобновя във Вашата памет всичко, което съм Ви говорил и по-рано. Тук е целият път, на който стъпихте. Който и Отец да започнете да четете, у всекиго ще намерите същото, макар да е изобразено и изяснено по различен начин.

Бъдете мъдра! Господ да Ви благослови!

Та ето кой Ви е посочил св. Пимен?! Някой, който с увлечение говори за Божествените неща. Сещам се. Навярно това е същият, който беше при мен с Вас. Радвам се много на това обстоятелство - радвам се, че около Вас има някой, който може така да говори. Използвайте го и всеки път, когато идва у Вас, го насочвайте към такива предмети, измъквайте всичко от него и го усвоявайте.

Готвите се за Сергиевата лавра! Добре! Бог да благослови! И при това пеша! Два и три пъти по-хубаво! За да не Ви одумват другите, може някак си да се прикрие. А ако не може, нека говорят. Но Вие напразно предполагате, че това ще е приятна разходка. Може би около петдесет версти (Верста - руска мярка за дължина около 1070 м - *бел. прев.*) ще преминете с удоволствие, а после ще започнете да чувствате не това, което очаквате. За два дни ще пристигнете. При първата почивка през нощта ще разберете какво значи пешеходство, ако не сте го познавали по-рано. Не забравяйте да си вземете шишенце водка със сол, за да натриете през нощта краката си. Привечер няма да ги усещате. Ако ги натриете малко, ще се оправят до сутринта. На сутринта вече няма да тръгнете така, както от Москва, но после ще се пораздвижите. На връщане може и с влака, защото едва ли ще имате сили за още два дена ходене. Но правете така, както Ви подсказва сърцето. Трудът е за Господа, Той ще Ви даде и сила. И след това ще Ви се даде нещо - забележимо или незабележимо. И преподобният Сергей ще Ви даде нещо. Бог дава на светиите способност да виждат какво правят за тях вярващите и да чуват за какво се молят. Стига всичко да излиза от сърцето. Както телеграфът в един миг дава да се знае от Москва в Санкт-Петербург и по-далеч, така и това, което се заражда в сърцето, в един миг дава да знае за него на този, към когото е обърнато. Преподобният Сергей, веднага щом само сте решили да отидете при него, е започнал да поглежда към Вас. Когато започнете пътя си, повече ще гледа, а най-вече когато отидете при него в обителта, след като сте понесли със смирение и радост трудовете на пътешествието. Благослови, Господи! Само че не чакайте удоволствия, а умора, мазоли и болки в костите. Гответе се да принесете жертва, а не да намерите удоволствие.

Вървейки по пътя, повтаряйте непрестанно кратичката молитва, за която Ви писах, защото иначе мислите Ви кой знае къде ще се разнесат и разпилеят и в простора. Те могат да Ви отнесат и към това, за което въобще не трябва да се мисли, а още повече от шестуващите богомолци. Когато се уморите да повтаряте тази молитва, вземете някакъв псалом и го четете наизуст, с размишление. Четете: *Помилуй мя, Боже*, или *Боже, побързай да ми помогнеш*, или друг какъвто знаете. Не се грижете непременно да го прочетете от началото до края, а да го обмисляте и почувствувате. Вниквайте във всяка дума, обкръжавайки я с въпроси: защо е казано и към какво Ви води. Вгълбявайки се така, Вие няма и да забележите как преминавате пътя. Да се четат псалми по време на път е правило на първите велики Отци Антоний и Пахомий. При тях е било закон, който постъпва при тях като ученик, да изучи няколко псалми наизуст. Който не знаел да чете, преди да се научи, заучавал псалмите от думите на другиго. След като е изучил няколко псалми, той бил длъжен след това да ги чете, седейки над работата и особено когато отивал някъде. Моля да направите опит за подражание на древните.

Не забравяйте в обителта да се изповядате и да се причастите с Христовите Тайни. Трудът на пътешествието ще бъде вместо труда на поста. Сега след миналата,

така основно направена изповед не Ви е трудно да се изповядате. Не скривайте нищо, което съвестта Ви не одобрява - нито малко, нито голямо. Но не пропускайте главното - сълзичата на съкрушението. Една сълзица - и ще бъдете като окъпана в баня.

За такава сълзица аз и по-рано исках да Ви напиша нещо, но забравих. Ще го напиша сега. Вие взимате от библиотеката книги за четене. Вземете Жуковски и прочетете статията “Пери и Ангелът”. Тя е струва ми се в пети том. Препоучителна е. Тя е голяма. Ще Ви разкажа накратко нейното съдържание. Пери е дух, един от увлечените да отпадне от Бога. Опомнил се и се върнал в рая. Но след като долетял до неговите порти, ги намерил затворени. Ангелът, техният страж, му казал: Има надежда да влезеш, но принеси достоен дар. Пери полетял към земята. Видял един воин. Доблестният воин умираше и в предсмъртни сълзи молел Бога за отечеството. Тази сълза Пери хванал и донесъл. Донесъл я, но дверите не се отворили. Ангелът казал: Добър е дарът, но не е толкова силен, за да ти отвори дверите на рая. Това изразява, че всички граждански добродетели са добри, но сами не водят в рая. Полетял Пери отново към земята. Видял мор. Умирал красавец. Годеницата му се грижела самоотвержено за него, но се заразила и самата тя. И едва успяла да затвори очите му, и самата тя пада мъртва на гърдите му. Имало и тук сълзи. Пери хванал една и я понесъл, но дверите на рая и с нея не се отворили. Ангелът му казал: Добър е дарът ти, но самичък не е достатъчно силен, за да ти отвори небето. Това значи, че само семейните добродетели не довеждат в рая. Търси! Има надежда. Пери полетял отново към земята. Намерил някого, който се каел. Взел неговата сълза и я донесъл. И преди още да се доближи до рая, всичките му врати били вече отворени за него. Та ето каква сълзица моля да принесете на Господа. Радост бива на небето, когато някой плаче и се съкрушава, чувствайки себе си грешен. И ето най-благонадеждният път за нас: *Покайте се и вярвайте в Евангелието* /Марк. 1:15/.

Господ да Ви благослови!

Извършихте Вашето пътешествие! Слава Богу! Ето виждате, че се изпълни моето предсказание към Вас относно умората и болките. Изпълни се и това, което е било обещано на Вашата душа. Господ Ви е утешил с радостта на св. Причастие, а св. Сергей е прогонил Вашия смут.

Пишете: “Повдигна се в душата ми силен и тревожен смут. Аз се обърнах към св. Сергей и смущението мигновено изчезна - то се смени с тих и приятен мир.” Тъй че, виждате ли, викът на сърцето се чува на небето, а оттам веднага снизхожда мирен отговор. Учете се от това, къде трябва да се търси успокоение и вразумяване.

Но че на изповедта не сте казали никакъв грях, не е добре. Голямо или малко, дело или дума, щом съвестта говори, че това е грях, трябва да се очисти с изповед и покаяние. Същността на тайнството покаяние се състои в разрешаване на казания грях. Неизповядан той няма да се прости, остава върху душата и ще тръгне с нея за онзи свят. Като черно петно на бялата рокля, още по-видимо. Хитростта там няма да помогне. Трябва да се направи това, което е казано не от хората, а от самия Господ. Той казва: *Говори ми, за да се оправдаеш.* /Ис. 43:26/. А за да ни утеши и облекчи в често нелекото

дело, Той е поставил закон: *Каквото свържете на земята, ще бъде свързано и на небето; и каквото развържете на земята, ще бъде развързано на небето* /Мат. 18; 18/. Утвърдете го в сърцето си и не забравяйте, че всичко, което не е простено на земята, остава неразрешено и на небето. Побързайте да попълните този пропуск. Сега Вие трябва, каейки се за онзи грях, който сте пропуснали да изповядате, да се каете и за това, че сте го пропуснали.

Добре сте направили, че почти през целия път не сте изоставяли кратичката молитва. Учете се винаги да бъдете неразделна с нея. Тя и вниманието Ви ще събира, и празните и суетни мисли ще отблъсква, а и ще Ви държи в състояние да получавате чрез Ангела Хранител вразумление от Господа в нужния час. Малката молитвичка е велико съкровище. Няма нищо в духовните подвизи, което да е равно на нея. Старайте се при това да внимавате в сърцето си и не само непрестанно да произнасяте думи, но и да държите паметта за Господа, съединявайки с нея благоговееен страх. Бог е навсякъде. Мислим или не мислим за Него, Той е тук, където сме ние и вижда всичко. Съдейки по човешки колко Му е скръбно, когато не Му обръщат внимание, макар че Той държи всичко, грижи се за всички и ни дарява с добро. Изключете себе си от числото на тези невнимателни и не забравяйте да отправяте очите на ума си към Него или поне само в чувството си дръжте, че Той е близко подобно на това, както чувстваме, че слънцето е над нас и ни грее, макар че не го гледаме. Обръщането ни с благоговейна мисъл към Бога с ума и сърцето, е вече молитва. Правете това щом само имате възможност. А за това, че не можете през деня да застанете пред иконите и да правите поклони, не се безпокойте много. Затова пък отдавайте всички сутрешни и вечерни часове на Господа. Тогава почетете, помислете, а и се помолете по-дълго. Уж спите, а междувременно, като се пробудите по-рано, ставайте по-скоро и водете с Господа сладка беседа. Пригответе ли сте се сутринта добре, целият ден ще върви добре. Паметта Божия, четенето на Евангелието и Апостола, а и на други душеполезни книги ще разкриват и утвърждават във Вас понятията за това, което трябва да се прави. Съвестта ще вземе тези понятия под своята опека и ще започне да ги провежда в живота, като не Ви позволява да се отклонявате от делата, които те сочат. И ще започне светъл живот. Само имайте за закон - никога нищо, нито голямо, нито малко да не правите против съвестта си, ако нещо се прокрадне, веднага да я удовлетворявате чрез покаяние - свое вътрешно, домашно. Пред духовника ще се изповядайте после. Съвестта е велико нещо. Тя е глас на вездесъщия Бог в душата. Който е в мир с нея, той е в мир и с Бога.

Господ да Ви благослови!

Божията милост да бъде с Вас!

Колко болезнено се отзова в сърцето ми Вашият израз: “Тръгна мълва!” О, колко е страшен и лют огънят на думите и подозрителните човешки очи! И понятно е защо в псалмите си св. Пророк Давид често със сърдечна болка се обръща към Бога с молитва да го избави от човешкия език.

Къде да намерите утеха и опора? В свидетелството на Вашата съвест. Това съзнание за нравствено достойнство на Вашите постъпки пред Бога и пред всички здравомислещи хора дръжте в паметта си и сърцето си. Ако го имате, мъжествено ще

посрещате всяка мълга, каквато и да е тя. Междувременно с всички се дръжте така, като че ли не знаете нищо.

В житейския бит не може съвсем да се пренебрегва това, какво говорят или какво ще кажат. Впрочем, благоразумието тук трябва да се простира само до следното: да се държите така, че да не предизвиквате приказки и да не се хвърляте в очите на хората. А по-далече от това не трябва да отивате, като например да оставяте настрана неща, които се считат задължителни.

Та с какво сте проявили някаква особеност досега?! Нима с това, че отидохте при преп. Сергей?! Но нали това е направено негласно и тук Вие се скрихте зад своите. Или с това, че Вие всички недели и празнични дни ходите на църква за всенощно бдение и на литургия?! Но това е дълг, който вярно се изпълнява от всички християни. От неговото изпълнение може да освобождава само крайната необходимост, без да навлича укор в леност и в забравяне на своето християнство. Не гледайте на лошите обичаи на московските госпожици и не слушайте празните им приказки. Сега или утре - смъртта идва. Тя не гледа на красавиците: и тях покосява. А след смъртта - веднага отчет. Умуванията на госпожиците там ни най-малко ще се вземат под внимание.

Така че не се бойте от приказките. От Ваша страна правете всичко, за да не ги дразните. Ако въпреки това приказките са тръгнали, то нека. За утеха и укрепване на Вашето мъжество е достатъчно свидетелството на Вашата съвест пред Бога. Нека всички Ви осъждат, но ако Бог оправдава в съвестта, всичките тези осъждания са нищо. Един наблюдателен човек ми казваше, че човешките приказки, щом не се отнасят за нещо действително лошо, ще покръжат около човека като безводен облак и ще отминат. Следата им ще изчезне и вече никой няма да си спомня за тях. Същото, мисля, ще бъде и по отношение на Вас. От цялата си душа Ви желая това. Дръжте се спокойно както винаги, така, като че ли не забелязвате нищо.

Вместо подвижническата строгост, неприложима във Вашия бит, придобийте страх Божий и памет за смъртта, и те ще Ви научат на всичко.

Пишете за всичко. Прикритостта в житейския бит не е лошо нещо, но в духовния живот тя е най-опасна. Непременно трябва да имате някого, с когото да можете да се съветвате за всичко, което Ви се случва, както външно, така и вътрешно. Тъй като при нас стана вече дума за това, то и пишете. Има около нас и в нас някаква зла сила, която с различни привидни добрини ни вкарва в измама и бърка нашите работи, въвеждайки ни ту в празност, ту даже в лоши дела. Врагът стои отстрани и все ни подбутва ръката. Против него много помага и собственото разсъждение: не бива веднага да правим това, което отначало ни се струва добро, а най-напред да го обсъдим от всички страни. Когато започнете да обсъждате, тогава призрачните добрини, с които врагът облича своите внушения, веднага се разсейват. Но собственото разсъждение невинаги успява да направи това, защото врагът нерядко обърква и него със своите подсказвания (нашите старци са го нарекли насаждения). Така че пишете и всичко разказвайте. А ако там намерите някого, говорете по-често с него върху всичко.

Да Ви спаси Господ и да Ви помилва! Трябва да се учим да живеем. Наблюдавайте се. Грешките ще Ви покажат как следващия път да постъпите правилно.

Божията милост да бъде с Вас!

Вашата мъка и страхът Ви са нещо непонятно. Какво Ви е? Всичко у вас е наред и вкъщи, и относно Вашата душа. Потърпете: какво да се прави?! Молете се на Бога и предавайте Нему своята участ и участта на всички близки. Това е най-надеждният път към покой! Имайте грижа само за едно - да не правите нищо, което прогневява Бога. От това ще имате здраво упование и траен мир.

Че има някои приятни семейни развлечения - нека. Само не се увличайте. Не забравяйте Бога и за всяко утешение Му благодарете, приемайки го като че ли от Неговите ръце. Затова пък, уединявайки се, по-усърдно падайте пред Господа, просейки от Него вразумяване и указание за пътищата на живота. Но случва се и приятните развлечения да пораждаат тъга, защото, макар и да не са грешни, не са това, което може да задоволи сърцето. Впрочем променливостта на чувствата ни е така присъща. Нея трябва да понасяме и да претърпяваме, грижейки се само за едно: да не се променя и винаги да остава в сила главното решение - целта на живота, който сте избрали.

Може би ето какво! Бог окончателно иска Вашето сърце, а сърцето иска Бога. Защото без Бога то никога не може да бъде сито, а все скучае. Разгледайте се от тази страна. Може би така ще намерите дверите за Божиите покои.

Че Вие сте се разделили с една от своите приятелки, която със своя симпатичен и общителен характер Ви е оказала влияние, неблагоприятно за целта на живота, който сте си предначертали, е много добре. Вие споменавахте отдавна за това влияние, но аз пропуснах да Ви кажа: Пазете се! Е, слава Богу! Сега работата сама по себе си взе добър обрат. Все пак не следва да допускате в сърцето си неприязън. Ограничете се с това да не и се доверявате повече и да не приемате в сърцето си нейните сладки думи. Дръжте се равномерно и не разстройвайте мирните отношения.

Питате ме какво да мислите за някакъв английски апостол (Редсток.). Но във Вашите думи има вече и решението как да мислите за него. Той казва, че Господ му се явява и му заповядва какво да прави и какво да говори. Нима не виждате или у Вас не виждат, че това е измамник? Ако Господ му се явява, то не би го изпратил при нас, а при турците например или при други безверници. Сам Господ многократно е потвърждавал и потвърждава нашата вяра с чудесата, Светите мощи и със Своите и на Своите Светии явления. Нас няма защо да ни учи. Напротив, той трябва да се поучи от нас. Този апостол не е на общата английска вяра, а на някаква нова, скоро появила се. Неотдавна там се е появила сектата на духоносците (Петдесетниците. Бел. прев.). На някого си дошло на ум, че в Христовата църква трябва да се повтори същото, което е станало с Апостолите, т.е. че Дух Свети видимо трябва да слиза и видимо да действа във вярващите. Няколко лица му повярвали, повечето - красавици. Започнали да мислят как да постигнат това. Измислили няколко тъмни чудеса и започнали да ги разгласяват навсякъде. Така около тях се насъбрали доста лекомислени. Те се отделили от останалите и въвели свои духовни порядки. И ето ти сега - секта!

Именно от тяхната среда е и Вашият апостол. Той все говори за Светия Дух, че всеки трябва да бъде изпълнен непременно с Неговата благодат, за да се спаси. Тази мисъл е съвършено вярна. Аз Ви я разкривах в първите си писма. Но само това е

истината в неговите думи. По-нататък всичко е лъжа! Той крещи: Вярвай и Дух Светий ще дойде. Това е главната му лъжа! Вярата наистина е необходимото условие за получаване на дара на Светия Дух, но самото получаване на дара става не само поради вярата, а поради вярата чрез Богоучредените тайнства. Така е било и през времето на Апостолите. Ето случай! Св. Павел дошъл в Ефес и срещайки там няколко вярващи, ги попитал: приехте ли Духа Свети? Онези му отговорили, че те не са и чули даже има ли Дух Свети. Оказало се, че те били кръстени само с Иоановото кръщение. Тогава св. Павел ги кръстил и с Христовото кръщение, след което възложил върху им ръцете си и те се изпълнили с Дух Свети. Чрез кръщението те били обновени, но не чрез него получили дара на Духа. Той им бил преподаден чрез Апостолското ръководстване, а кръщението ги е направило само способни и достойни за това. Както е станало с тези вярващи, така е ставало с всички и през Апостолските времена, а и след тях. То и сега става така в Божията църква чрез Светото миропомазване, което Апостолите въвели наместо ръководстването.

Ние всички - кръстените и миропомазаните - имаме дара на Св. Дух. Той е във всички, но не у всички е действен. Как да се достигне това, че той да стане действен, е изложено в моите първи писма. Потрудете се отново да ги прегледате. Тук ще прибавя само, че друг път за това не съществува.

Обърнете сега към английския апостол и се питайте има ли той сам дара на Св. Дух? Няма, защото англичаните нямат тайнството на миропомазването, без което, както без възлагането на Апостолските ръце, Дух Свети никога не е снизхождал и не снизхожда. Англичаните имат само две тайнства: кръщение и причастяване, а тайнството на миропомазването нямат. Нямат следователно и дара на Св. Дух. Няма го и този апостол. Следователно той говори за това, което не знае и проповядва получаването на това, което сам няма. В неговите думи Вие няма да забележите и следа от това как се приема Дух Свети. Той говори само за необходимостта да го имаме, а след това вика: Вярвай! Прилича на това: Отвори устата си и Дух Свети ще влети.

Как подхождат на този апостол Господните слова: Лекарю, изцери се сам!

Моля да се съгласите с това и да предадете моите мисли и на други, собствено на този, който говори с увлечение при Вас по въпросите на вярата. Чрез него този възглед би могъл да се разпространи по-широко.

Господ да Ви благослови! Спасявайте се!

По Ваше желание Ви изпращам Св. Антоний с неговите писания. Четете и се вглъбявайте. И се чудете. Той не е бил учен и учени книги не е чел: само пеел псалтира и четял Евангелието с Апостола. Божията благодат е разкривала съзercания в ума му и вижте каква премъдрост има в думите му. Има свидетелства на очевидци, че когато той започвал да говори, думите му течали като поток и изхождайки от сърцето му, изпълвали сърцата на слушателите. Понякога цели нощи протичали в такива беседи и нито той, нито слушателите не знаели умора и не чувствали необходимост за сън. Ето и у нас отец Серафим Саровски също не е бил учен, но опитите на духовния живот, вглъбяването в словото Божие и отеческите писания го направиха мъдър измежду мъдрите. В духовния живот книгите са само ръководство. Самото познание се добива в

опита. Даже това, което е познато от четенето, като че ли несъмнено и ясно, когато се изпитва на дело, се представя в съвсем друга светлина. Духовният живот е особен свят, в който не прониква човешката мъдрост. Вие сама вече изпитвате или ще изпитате това. Трудете се и внимавайте върху себе си. Малко по малко и Вие ще достигнете дотам, чеше започнете да говорите премъдри неща, които направо да седнеш и да записваш. Да Ви благослови Господ!

Пишете: “Много чета, не е ли това лошо?” Бива и лошо, и добро, според това какво четете и как четете. Четете с разсъждение и проверявайте прочетеното с истината на нашето изповедание. Каквото е съгласно с него - приемайте, а каквото не е - като богопротивна мисъл веднага отхвърляйте, а и книгата, в която се излагат такива мисли, изхвърлете. Вие се заехте да изучавате духовния живот. Това е въпрос много възвишен и сладостен за сърцето, което не може да не вижда в него своето последно благо. Заловили сте се с това - изучавайте го от книгите, но още повече на дело. Вече знаете какви книги да четете, а и как да се нагласите за съответен живот също знаете. Ако сериозно искате да вървите по този път, то Вие нямате време да изучавате други въпроси. Учили сте се, имате общи понятия за всичко - стига Ви.

Ще кажете: Ами че така ще изостана! Що за беда! Изостанала сте в едно, а сте преуспяла в друго, и то много по-висше. Ако Вие, изоставайки в човешката мъдрост, не преуспявате в Божията премъдрост, би било ущърб. Но тъй като Вие без съмнение, ако се заловите за делото както трябва, ще преуспявате в последната, то няма да претърпите ущърб, а напротив, ще придобиете преимущество. Защото човешката мъдрост не може да бъде сравнена с духовната.

Говорейки така, аз не искам да кажа, че нищо друго не може дори да прочетете, а само това, че и без него можете да минете, и не ще претърпите ущърб. Скланяйки се към друго четиво, Ви е можете да накърните най-главното. Ще тичате след двете и в нито едно няма да успеете.

Все още неразрешен остава въпросът: и все пак, може ли да се чете и нещо друго - не духовно? През зъби ще кажа едва чуто: може, само че не много и не безразборно. Поставете си такъв знак: когато, намирайки се в добро духовно настроение, започнете да четете книга, изпълнена с човешка мъдрост, и доброто духовно настроение започва да се губи, захвърляйте книгата. Това да е всеобщ закон за Вас.

Но и книги на човешката мъдрост могат да хранят духа. Това са книгите, които ни показват и в природата, и в историята следите на премъдростта, благостта, правдата и изпълнения с многостранна грижа за нас Божи промисъл. Такива книги четете. Бог откликва в природата и в историята също така, както и в Словото Си. За тези, които умеят да ги четат и те са Божии книги.

Да се каже: четете такива книги, е лесно, но откъде да ги вземем? Това не мога да Ви посоча. Сега излизат книги най-вече по въпросите на естествознанието. Но те почти всички са с лоша насока, защото дръзват да обясняват света без Бога, и без всички други нравствено-религиозни прояви на духовния живот в нас, без духа и душата. Дори не ги вземайте в ръце. Има книги по въпросите на естествознанието и без такива разсъждения. Тях можете да четете. Добре е да си изясните строежа на растенията, на животните и особено на човека и законите на живота, които се проявяват в тях. Във всичко това има велика Божия премъдрост! Незиследима! Какви книги има от този род, попитайте този, който увлекателно говори по въпроси на вярата.

А повести и романи? И между тях има добри. Но за да се разбере добри ли са, трябва да ги прочетете, а след като ги прочетете, ще се изпълните с такива образи и истории, че Боже опази! Ще измърсите Вашата чистичка главица. След това иди та я чисти. Защо Ви е да си навличате такъв труд? Затова по-добре не ги четете. Когато някой от благонравните хора Ви препоръча някоя повед, тогава я прочетете.

Има добри географски описания на земята. И тях можете да прочетете. Но всичко по малко и само за разнообразие. Дръжте своята работа и не отвличайте вниманието си от нея.

Бог да Ви благослови!

71

Божията милост да бъде с Вас!

Пишете: “Нещо не върви моята молитва.” Че молитвата върви зле, не е виновна самата тя, а молещият се. Старайте се да се молите както трябва и молитвата ще върви добре. Който пише лошо, ще получи упреци и заплахи и ще почне да пише правилно. Моля, заплашете се със съда Божи, упрекнете се и започнете да се молите както трябва. Ние извършваме човешките дела старателно, защото хората ще видят и ще ни укорят, а Божието дело правим как да е, защото Господ мълчи, не укорява веднага, предоставяйки служението Нему на усърдието на Своите деца, толкова облагодетелствувани от Него. О, колко горчиво ще бъде, когато трябва да се съзнаем виновни за това пред Самия Господ.

Та къде се е дянала Вашата Молитва?! Ами че тя тръгна добре и Вие вече чувствувахте нейното благо дело в сърцето. Аз ще Ви кажа къде е отишла. След като се помолихте веднъж и два пъти усърдно на св. Сергей и изпитахте такава бърза помощ вследствие на топлата си молитва, Вие помислихте, че тя вече е установена и няма защо да се грижите много за нея, че и сама ще върви добре. След като допуснахте такава мисъл, Вие, заставайки на молитва, започнахте да четете небрежно и бързо и престанахте да следите мислите си. Вследствие на това вниманието се е разсейвало, мислите са се разбягвали на разни посоки и молитвата не е била молитва. Един - два пъти сте постъпили така и тя съвсем се е изгубила. Започнете отново да я придобивате и да я измолвате от Господа за себе си.

От това се научете, че никога не трябва да смятаме никой духовен подвиг за вече установен, а най-вече - молитвата, и винаги да се смятаме за начинаещи - като че ли сега за първи път започваме да я творим. Това, което се прави за първи път, се върши и с първото усърдие. Ако когато пристъпвате към молитвата, се чувствувате така, сякаш никога още не сте се молили както трябва и сега за първи път искате да направите това, винаги ще извършвате молитвата с първото усърдие. И тя ще върви добре.

Допускам, че Вие сте започнали бързо да извършвате своето молитвено правило - как да е, само за да свършите. Поставете си отсега закон никога да не се молите как да е. Нищо толкова не оскърбява Господа, както това. По-добре е да прочитате само някои от определените молитви, но със страх Божи и благоговение, отколкото всичките, но как да е. По-добре една молитва да се прочете или дори падайки на колена да се помолим със свои думи, отколкото да постъпваме така. Започнахте, и ето че плодът вече го няма. Моля добре да се упрекнете за тази небрежност. Знайте, че никой от

внимателно и усърдно молещите се не си отива, преди да е почувствувал действието на молитвата. О, от какво благо се лишаваме ние, позволявайки си да се молим небрежно!

Защо има бързина в молитвата? Непонятно е. За други работи отделяме часове и не изглеждат дълги, а само да застанем за молитва и мислим, че кой знае колко дълго стоим. Започваме да се напругаме и да бързаме, та да свършим по-скоро. Няма никакъв смисъл от такава молитва, а и как може да има? Ето какво правят някои, за да не се поддават на такава самоизмама: определят си четвърт час или час за молитва, толкова, колкото им е удобно, и така се подготвят за своето стоене, че ударът на часовника - за половин час или за един час - да им дава знак за края на молитвата им. След това, заставайки за молитва, не се грижат за прочитането на толкова и толкова молитви, а само за това, да се възнесат в определеното време молитвено към Господа. Други пък правят така: определят си време за молитва и уточняват колко броеници могат да преминат в него, прехвърляйки ги, без да бързат. След това, заставайки на молитва, придвижват броениците определеното число пъти, а с ума си през предстоят пред Господа или беседват с Него със свои думи, или пък прочитат някакви молитви, или без едното и без другото благоговейно се покланят на Неговото безмерно величие. И тези, и онези, навикват така да се молят, че тези минути биват сладостни за тях. И все по-рядко им се случва да пребивават в молитвата само за определеното време, а го удвояват и утрояват. Моля, изберете си някой от тези начини. И се придържайте постоянно към него. Ние с Вас не можем да минем без точни правила. За усърдните молитвеници никакви правила не са нужни.

Аз Ви писах вече да заучавате молитвите наизуст и заставайки за молитва, да ги казвате, без да взимате молитвеника в ръцете си. Това е толкова хубаво! Заставайки за молитва, четете заучената молитва или псалом, а всяка дума на псалома, или на молитвата обхващайте не само с мисълта си, но и с чувството. Ако при това от някоя дума се породят собствени молитвени възвания, не ги пресичайте, нека си вървят. Вие няма да се грижите да прочетете толкова и толкова, а само да стоите в молитвата определеното време, което само ще се покаже - или с броениците, или с часовника. Няма защо да се бърза при четенето. Нека само една молитва или един псалом да прочетете за цялото време. Някой разказваше, че при него често се случвало, за всичкото определено от него за молитва време да прочете само едно - *Отче наш*. Защото при него всяка дума се обръщала в цяла молитва. Друг казваше, че когато някой му обяснил, че може така да се моли, той цяла утренья престоял в благоговейна молитва, четейки *Помилуй мя, Боже*, и не успял да довърши псалома.

Моля да навикнете и Вие така да се молите и Бог ще Ви даде да възпитате скоро в себе си молитвата. А след това няма да има нужда от никакви правила. Трудете се, иначе нищо няма да излезе от Вас. Ако не успеете в молитвата, не очаквайте успех в нищо друго. Тя е коренът на всичко.

Господ да Ви благослови!

Божията милост да бъде с Вас.

Вашето последно писмо ми донесе неизказана радост. И тъй, Вие окончателно решавате да посветите живота си в служение на Господа, без да се обвързвате със

светския бит. Да приеме милостиво Господ тази жертва и да благослови доброто Ви решение! Изrekli сте го пред Бога, дръжте го и от сега нататък така устройте мислите си, като че ли вече сте отрязана от света. Аз и по-рано съм чувал от Вас, че светският живот не Ви е по душа ту поради слабото Ви здраве, ту поради страха от неуспехите, които Ви се е случило да забележите в други семейства. Но онова бяха едни думи, а сега са други. Работата си е същата, но душата в нея е друга. Онова беше неразположение към светския бит по светски съображения, а сега се отричате от светското, за да принадлежите всецяло на Господа. Малко ли хора и без семейство живеят както и семейните, със същите грижи и положение. Вашето решение не е в този дух. То иде от съвсем друг източник и принадлежи на друг начин на живот, за който Ви определя. Съгривайте прочее този дух, в който е изречено решението Ви.

Решението е произнесено: но кога и как да го изпълните - за това е необходима да се почака, и то търпеливо. Не може да се откъснете изведнъж при Вашата обстановка, когато всичко, както очаквате, ще бъде против. Родителското благословение е първото условие. То трябва да се изчака. Господ, който е вложил във Вас такова благо желание, Сам ще го приведе в изпълнение по незабелязан начин така, както шейните се спускат от хълма. Да казвате - не казвайте, а държейки в душата си тази мисъл, все се молете на Господа, щото Той да приведе в изпълнение Вашето намерение така, както неговата премъдра воля знае.

В това време се нагаждайте сама в себе си към онзи род живот, но не чрез изменяне на външния ред, а на вътрешния си строй. Под това аз разбирам не нещо особено, а същото, за което по-рано бе писано толкова и което започнахте да правите. Заловете се сега по-решително за всичко посочено. Основата е положена, създайте зданието.

Обърнахте гръб на света, не обръщайте повече лицето си към него.

Сега Вие трябва съвсем да се откажете от всички развличащи Ви утешения и да стоите повече вкъщи в уединение, с някаква работа, а между нея и със занятия според духа на Вашето настроение. Сега можете да действувате по-решително в това отношение.

Ще спомена главното. Отричайки се от всичко светско, трябва повече да се доближавате към Бога. Това знаете, но блажени ще бъдете, ако започнете да го творите. Мислете прочее повече за Бога и за Божиите дела. Натрапвайте на Вашия ум паметта за това, че Бог е навсякъде и с Вас и във Вас, и се движете неразделно от нея - работите ли, седите ли, спите ли или бодърствате. Съчетайте с тази памет и друга - паметта за смъртта и за това, че след нея ни чака съд и предрешаване на вечната участ. Тези два вида памет са два мощни стража на всичко добро. Те сами ще Ви научат на всичко, разгаряйки във Вас спасителния страх Божи - източника на божествената премъдрост.

Това всичко вече знаете. Споменах го мимоходом, за да се заловите по-решително за него. Особено нужното сега за Вас слово е: Благослови, Господи! Но очаквайте изпълнението с търпение.

Бързам още нещо да прибавя за същото.

Св. Апостол Павел, който е насадил Христовата вяра в Коринт, опасявайки се да не би коринтяните да се отклонят по някакъв неправилен път, им писал: *Защото аз ви ревнувам с Божия ревност: сгодих ви за единичък мъж, за да ви представя на Христа като чиста девица. Ала се боя да не би както змията с хитрост прелъсти Ева, тъй и вашите мисли да се повредят, поради простотата ви в Христа* /2 Кор. 11: 2-3/. Ревнувам Ви и аз с Божия ревност от самото начало на нашите беседи. Ето Вие предстоите пред Господа Христа - чиста дева, която Му се предава! Но съчетаването Ви с Него не е извършено от мен. То стана независимо от моите усилия и даже намерения. Пишейки Ви, аз нямах нищо предвид, освен как да устроя по истински християнски начин живота Ви, да е на здрави основи, където като в безопасна лодка бихте могла да преплувате коварното море на временния живот. Излезе обаче нещо по-голямо. И слава Богу! Предразположение към това имахте по природа: Бог Ви го е дал. Повея на него Божията благодат. И ето, решение.

Решение! Но работата е още далеко! С колко случайности, които да преобърнат всичко с дъното нагоре може да се сблъскате. Затова не може да не се боя да не би и Вашият разум да изтлее поради простотата, да не прелъсти и Вас врагът със своето лукавство, както някога змията Ева. Господ да Ви избави от такива случайности. Обаче ако винаги е необходимо за Христовите раби да бъдат внимателни и да бодърствуват, да бдят и да се молят, толкова повече е необходимо това за Вас сега след приемането на това намерение. Нищо определено не мога да Ви кажа, освен - бъдете нащрек. Врагът може мигновено да нападне. Тогава пишете по-скоро. А през това време - стойте здраво.

По-дълбоко вкоренете убеждението, че начинът на живот, който е избран от Вас, е благословен от Бога. Него го е благословил Спасителят чрез словото за скопците заради царството небесно. На него е отдал предпочитание, казвайки на Мария, седяща в нозете Му, че тя е избрала добрата част, избрала е това, което единствено е нужно. Вие виждате Неговите светли примери в лицето на мнозина пророци и Апостоли, св. Предтеча Господен, а най-много в пречистата Владичица Богородица - приятелка и източник на чистотата. Нейният матерински покров да Ви осенява Винаги. Девствениците са особен предмет на нейната грижа.

Девствениците от двата пола са се установили в Христовата църква още от времето на Апостолите и оттогава постоянно пребивават в нея и ще пребъдват, докато стои св. Църква, т.е. до свършека на света. Защото този род живот не е чужд на нашето естество и се благоприятствува от духа на Христовата вяра. В Коринт много девици не са искали да се омъжват, възлюбвайки всецяло Господа Исуса Христа с цялата си душа като единствен мъж. Бащите им се обърнали към св. Павел с въпроса как да постъпят? Св. Павел ги посъветвал да дадат на дъщерите си свобода да работят за Господа, без да ги принуждават да се омъжват. Бащите послушали неговия съвет и девиците си останали девици. Примерът на коринтяните последвали и други църкви и девството зацъфтяло навсякъде. В известни места девиците се събрали в един дом, където работели и се молели на Бога, без да влизат в общение с останалите. Мнозина от тях се увенчали и с мъченически венци, както свидетелствуват техните жития.

Виждате ли в какъв сонм встъпвате Вие, чии стъпки следвате, от чий покров се осенявате и в чие слово се вслушвате. Гледайте прочее, заловили сте се за ралото, не се обръщайте назад. Затвърдете думите на Апостола за отказалите се от брака и по-често го дръжте в ума си: *Неомъжената се грижи за Господни работи - как да угоди Господу, за да стане свята и телом и духом.* /1 Кор. 7:34/. За святостта на духа не може да не се говори много и да не се грижим много. Тя може мигновено да се загуби. *И тъй, гледайте, колко внимателно трябва да постъпвате* /Еф. 5:15/.

Какво трябва да се пази? Сърцето, за да не се привързва към нищо - не само към лице: за това няма защо да се говори, но и към никаква вещ. Всяко такова привързване ще бъде нарушение на нашето обричане на Господа - неверност към Него. А Той е ревнив. И изисква строго от сърцата, които са Му неверни. За святостта на тялото няма защо да се говори.

Пиша Ви това не за да Ви плаша. Каква сила имат заплахите! Но Ви го напомням за случай, когато на Вас самата може да Ви стане нужно да се вразумявате със страх, ако другите вразумявания не постигнат целта си. Не може да се надяваме на нашата ревност и постоянство. Сега е така, а утре - кой знае какво може да стане? Тъй че знайте колко лошо ще бъде, ако отстъпите от предназначаното.

Господ да Ви благослови!

74

Божията милост да бъде с Вас!

Пишете: “О, да бъдеше по-скоро! Веднага бих полетяла някъде в пустинята, за да не виждам и да не чувам нищо!” Не, не! Да се бърза никак не може. Където има бързина и такава стремителност - по-бързо, само по-бързо, там няма Божие дело. Желанията в смут, дори и добрите, не са добри и не водят към добро. Божието върви тихичко, незабелязано, но здраво.

Молете се и с търпение чакайте, наблюдавайте, няма ли да се отвори вратата към изхода. Господ така устройва, че и сама няма да се усетите как всичко ще се устрои. Да се обещае на Господа, обещавайте се сега - сама в себе си и пред Него Едния. А кога да постъпите в хора на Неговите невести, това предоставете да реши Той. Предайте се всецяло в Неговите ръце.

Вие избирате манастир, но манастирът не е единственото място за тези, които не искат да се свързват със семейни връзки. Дори отначало съвсем не е имало манастири. Тези, които са се решавали да работят за Господа, без да се свързват с житейски грижи, и в собствения си дом са си устройвали уединена килийка и са живели в нея, отчуждени от всичко, в пост, в молитва и в поучения на Божественото писание. След това вече, когато е станало неудобно да се живее в домовете, едни започнали да живеят извън градовете и селата и живеели ту в естествени пещери, някои в гробници, някои в нарочно приготвени килии - като колиби. След тях вече са се създали и манастири, за да живеят заедно и с общи усилия да се издържат и да водят делото на спасението в специални подвизи. Но и при тях някои, решавайки се да се посветят в безбрачен живот на Господа, не са постъпвали в манастир, а са се обричали на служение на братята и сестрите в болниците, приютите и странноприемниците. Всичките тези видове живот, създали се в самото начало на Христовата църква, вече не са се прекъсвали, а са

съществували винаги и досега съществуват. И сега някои от безбрачните пребивават вкъщи и там се спасяват, а други отиват в манастир, трети се грижат за болни като милосърдни сестри.

И Вие можете да си изберете който искате от този род живот. А какъв именно - трябва да се почака и да се види какво ще посочи Бог. Вие правилно казвате, че в манастира по-лесно се спасява. Там по-скоро може да се достигне очистване на сърцето и това състояние, което е радост в Духа Свети. Всичко там е приспособено за това. Аз мисля, че и според състоянието на Вашето здраве манастирът е най-подходящото място за Вас. Затова и не захвърляйте мисълта някога да попаднете там. Времето Господ ще покаже. А дотогава трябва да се потърпи. Дотогава се подвизавайте по първия начин, т.е. живеейки вкъщи. Имайте си своя стаичка, имайте я като манастирска килия и водете там живот, като че ли сте в манастира. Нека баща Ви и майка Ви бъдат за Вас вместо игуменката. Всички близки - вместо манастирски сестри. А Вие - тяхната несменяема послушница.

Вие бързате в манастира като че ли към свободата и рая. Наистина там има пълна свобода на духа, но не и за тялото и за външните работи. В това отношение там е пълно обвързване, непреодолим закон - да нямате своя воля. Там има и рай, но го намираме, като невинаги вървим по цветист път. Той наистина е там, но е обграден с тръни и бодли, през които трябва да се доберете до него. Никой не го достига, без да се е изпобол и изподраскал. Именно това имайте предвид - и поправете очакването на свобода и рай в манастира.

Чакайте търпеливо. Помнете гувернантката (Вж. писмо XXVIII.)! Тя чака седем години, изпитвайки здравината на своето намерение. Затова пък излезе огнена монахиня.

Защо да се бърза? Манастирите няма да избягат. Ще успеете да отидете в някой от тях. В това време Вие ще се укрепите в намерението си, а и телом ще поукрепнете. У Вас вкъщи целият ред е благочестив. И родителите, и роднините Ви са хора богобоязливи. Нищо такова няма да претърпите, което би било против Вашето решение да се посветите на Господа. Зрете в тази атмосфера, в този разсадник.

Така значи, решено е, чакайте. Приспособявайте обаче малко по малко Живота и навиците си към манастирските.

Господ да Ви благослови!

Божията милост да бъде с Вас.

Пишете: “Тъжно ми е, никъде нямам покой. Нещо ме потиска, на сърцето ми е тежко и тъмно. Изведнъж ме обзе.”

С нас е силата на кръста! Бъдете мъжествена и стойте твърдо. Врагът се е сетил, че Вие искате съвсем да избягате от този кръг около християните, където му е удобно да се настанява и ето че Ви посреща с такава мъка и томление. Не само Вие, всички изпитват такива нападения, но не при всички са едни и същи. Вас измъчва с тъга, друг обкръжава със заплахи. На трети създава в мислите такива препятствия, като че ли са планини. Другиму пък обрисова започнатото дело като нещо съвсем несъстоятелно.

Към всекиго се приближава така, както му е по-удобно, внушава поток от мисли, които тревожат сърцето, смущават го вътрешно. И това става изведнъж като порив на буря. Такива са уловките на нашите врагове. Те са безпорядъчен народ. Навсякъде се скитат. Виждат, че вратите са отворени и няма стража: втурват се в дом ни и обръщат всичко с дъното нагоре. Наговорят нелепости и избягат. А ти след това се справяй както знаеш. Но нали от това още няма никаква беда. Ние не сме виновни в това, че враговете ни нападат. Не сме виновни

и за това разстройство на нашия вътрешен ред, което те причиняват. Не сме виновни и за мислите и чувствата, които те при това възбуждат. А и Бог не ни обвинява в това. Само че не трябва с нищо да се съгласяваме. А да претърпим, и всичко ще премине.

Вие не определите нито с една черта Вашата мъка, навярно затова, защото тя наистина е неопределена: с тази неопределеност още повече се изобличава, че това са вражески нападки. Дръжте се здраво! Господ е допуснал такова изпитание, за да покаже, че не се шегувате със словото на обета си. Отнасяйте се, прочее, към изпитването от Вас като към изпратено от Господа и говорете като Иов: да бъде името Господне благословено! Беше спокойно, а сега - мъка! Благодаря на Господа за покоя, а сега благодаря за мъката. Кажете Му: Ще търпя, да бъде Твоята воля! Помогни ми само, Господи, да претърпя. Падайте пред Господа и призовавайте Божията майка.

Вие преживявате нападение. Това е случай да покажете своето умение да отстоявате доброто, както воинът има случай да се отличи, когато го напада врагът. Нека врагът напада. Вие стойте неотклонима в доброто. Казвайте даже с езика си: няма да изменя нито на йота своето намерение и решение. И не искам нищо от това, което ми внушава врагът, като изброявате това, което той Ви внушава, отхвърляйки и проклинайки го. И призовавайте Господа на помощ. Всичко ще мине. Духът на хулата и неверието нападнал един добър мирянин. Той разказвал, как в ушите му жужат враговете: няма Бог, няма Христос. А аз само повтарях: Вярвам, Господи! Вярвам, вярвам, вярвам! И прогоних врага. Ето и Вашата работа е такава. Викайте: не искам това, не искам друго, не искам трето - нищо, което е внушавано от врага не искам. Едно искам - това, което съм изрекла пред Господа в сърцето си.

Казвате: навярно съм голяма грешница и Господ ме наказва. Че се чувствувате грешница, това е добро чувство. Защото ако се чувствате такава, Вие няма да преминете дължимата черта.

Всички ние сме големи грешници и неизплатими. Ако и този случай виждате като следствие на своята греховност, няма да има беда. Само не отменяйте своите вътрешни решения и не се разсейвайте. Това, което Господ допуска, и вътрешно и външно, е насочено към нашето очистване и спасение. Сам Той, обаче е близко и помага. И до Вас е близко. Възкресете такова упование и търпейки, се молете. Това и подобно на това Господ допуска заради венците. Който устои, е победител, и получава венец. Ние, чрез всичко, което ни обкръжава, и чрез всичко, което ни се случва, можем и да придобием венци. Само че трябва внимание, и мъжество, както и това: всичко да приемаме от Бога и към Бога да го отнасяме.

Бъдете изпълнена с душевна наслада и не допускайте никакви колебания. Господ да Ви благослови!

Божията милост да бъде с Вас!

Ето пак! Не успяла още да премине първата мъка, и вече се подготвя друга - най-тънка и най-опасна. Кой ораторства така у Вас?! Колко много лъжи е избълвал и колко много боклук Ви е натрупал в главата! Целял е да разколебае вярата и не само от Господа Христа да Ви отклони, но и съвсем да Ви направи безбожница. Този разумен мъдрец Ви е изпратен, разбира се, от врагът!

Вие добре сте решили всячески да избягвате разговори с невярващи, както и въобще срещи с такива. Лошите разговори разстройват доброто душевно настроение. А след това върви да се бориш и да възстановяваш разстроеното. Но не може да се опазиш. Тези зли твари се шляят навсякъде. Гледаш, и току е пред тебе. Тъй че занапред постъпвайте ето как: когато случайно сте принудена да чуете нещо против вярата, всячески се старайте да не го допускате до сърцето, а го пропускайте през едното ухо в другото. В същото време, отклонявайки вниманието си от думите на безверника, погрижете се да изпълните сърцето си с убеждението, че нашата вяра е неотменимо истинна във всичките си точки и че ако има противници, то е вследствие неразбирането на работата. Може да се възразява на всичко, дори на това, съществуваме ли ние. Възстановеното убеждение в сърцето Ви, при мисълта за неголемия ум и недоброто сърце на говорещия, ще направи душата Ви камък, в който лошите мисли ще се удрят и ще отскачат, без да оставят следа. Ако въпреки това, все пак нещо недобро влезе в душата, обърнете се веднага към молитвата така, както направихте при преп. Сергей. Викайте към Ангела Хранител, към Божията Майка, най-много към самия Господ Спасител. Те ще разсеят навятата тъмнина. След това или сама обсъдете засегналото Ви недоразумение, или потърсете неговото опровержение в някоя книга, или пък поговорете с някого. Но непременно направете така, че в душата Ви да не остане и следа от него. Останала, тя все ще я мъчи, като че ли подхвърляйки камъни в краката на ходещ.

Пишете и на мен. Вие добре направихте, че ми описахте всичко, което сте чули. Макар, че нямате колебания и всичко това, което беше останало в мислите Ви от техните думи е вече преминало, ще кажа все пак и аз някоя и друга дума против тях.

“Вярата се втъпява от възпитанието.” То не я втъпява, а я развива и и дава определен вид. Всеки раждащ се встъпва в общество, което има вяра. Вярата на обществото става негова вяра, както и всичко останало. Но способността да вярва и нейната потребност в душата - не се втъпява от обществото. Все същото, както и по отношение на познанията - обществото чрез възпитанието предава на своя нов член постигнатите познания, но не му дава способността да познава. Тази способност е неразделна част на душата. Така и вярата в битието на Бога и Неговото вседържителство е неотнемаема принадлежност на духа, чиято сила се открива у всекиго, щом само се развият неговите способности. Обществото предава само образа на своята вяра, а не самата вярващата сила и потребността от нея.

Обществото чрез възпитанието втъпява вярата. А откъде е влязла тя в обществото! Всичко, което влиза в обществото, изхожда от душата. То е склад, като че ли басейн, където се влива всичко, което излиза от нея. Така в обществото има вяра, защото преди това тя е била в душата. Излязла е от нея и се е утаила в обществото.

Вярата е по-стара от обществото и семейството, а следователно и от самото възпитание. Възпитанието дава на новороденото това, което по-рано е внесено в семейството и обществото от душата.

Така че, моля, по-здраво утвърдете в ума си убеждението, че възпитанието само развива това, което е в природата на човека, но нищо ново не влага в него. Ако то развива вярата, то е затова, защото тя е в природата на човека. Никой не би могъл да ни научи да познаваме Бог и да Му се покланяме, ако това не лежеше в духа на човека като неотменим закон. И ето че виждаме, че в целия човешки род има вяра. И у най-дивите я има, защото без нея човек не е човек. Ако някои измежду много учените не вярват, това не означава, че те са се придвижили много напред или че по-високо са се издигнали във висините, а значи че те са излезли от човешката природа, че са се обезобразили и изопачили така, както ако някой си извади очите или си отреже носа. Ако всички имат вяра, следва, че нормата на човешкия живот неизменно притежава и вярата. Следователно, който няма вяра, той отстъпва от тази норма и е нравствен урод: такива са всички неверници.

“Човек, който от детинство е попаднал в кръга на животните, и сам остава такъв, каквито са и те.” Това се пише във френските повести и романи от миналия век. Имало ли е нещо подобно в действителност, не зная. Човек е навсякъде човек. Нека израсне и между животните, но все пак непременно ще вземе всичко свое. Но нека да е било така, както казват те: Вие вземете този израснал сред животните човек и две от тези животни, между които е израснал, и ги въведете в своя кръг. След седмица ще видите колко далеко ще отиде човекът в сравнение с животните. Защото в него има зародиш на по-висш живот. А и вярата ще се появи в него. Тя вече е там, но е тъмна и потулена. Още с първите указания тя ще се пробуди и скоро ще придобие сила. Животните все ще си останат животни.

Неверниците, излезли извън нормалното човешко естество, обикновено се обръщат за потвърждаване на своето неверие към ненормалностите. Такова е - извън измисленото от тях ненормално възпитаване на човек от животни - и посочването на глупавите по природа. А какво ли не говорят?! И Бог няма, и душа няма. Докато съдейки здраво, от тези случаи не бива да се правят никакви изводи, защото самите те още не са обяснени. Моля ето как да разсъждавате за тях. Те също имат душа, както всички хора, но нямат възможност да я проявят напълно, защото е свързана. Отнасяйте го ето към какви действия на Божия промисъл! Случва се, някой да го грози опасност от известни бъдещи обстоятелства, ако той действа при тях. Бог изпраща болест и докато той лежи в леглото, тези обстоятелства минават без негово участие. Така той се спасява от бедата. А ако би бил здрав, непременно би се забъркал в работата и би попаднал в беда. Така разсъждавайте и за недоразвитите по природа. Техните души са свързани за целия живот на земята, защото, ако биха били развързани, не бихме могли да се спасим от беди - нито ние, нито самите те. В другия живот ще се открие, че това е така. Техните души ще преминат отвъд, както душите на умиращите младенци. Ще се оправдае ли това вярване или не, ще видим на онзи свят. Но в онзи свят ще се устрои и възражението на това обстоятелство, ако може да се устрои такава. А в този свят не можем да заключим от него нищо.

До другите чути от Вас нелепости не се докосвам. Вие сама сте ги разбрали добре. *И тъй, гледайте колко внимателно трябва да стъпвате, не като неразумни, а като мъдри.* /Еф. 5:15/.

Господ да Ви благослови!

77

Божията милост да бъде с Вас!

Ето ти на и още! Врагът искаше да Ви направи безверница, а сега Ви прави бунтовница - и против кого? Против родителите.

Боже мой! С колко ропот е изпълнено писмото Ви! А какво се е случило при Вас? Навярно бълха Ви е ухапала. Сещам се по всичко, че това е някаква дреболия, върху която няма и каква да се говори. А във Вашата глава тя е уголемена до такава степен, че и с поглед не можеш да я обхванеш. Това е все врагът, все врагът. Той Ви гони от родителския покрив, за да ви замае главата. Ето че раздухва всяка дреболия като планина, която Ви потиска. Аз ще Ви кажа предварително, че това е обичайна вражеска уловка - да се обърка ума Ви с неопределеност. Той умее така да замаскира с призрачност огорченията и глупавите утешения които възбужда, че като не виждаш нищо определено, да мислиш, че те са нещо велико. А като започнеш да разглеждаш, всичко се разсейва, и няма нито беда, нито утешения, големи като планини там, където ги посочва. Всичко е измама. И сега отново Ви устройва измама. Моля да се прекръстите и да плюете на тези вражески съвети.

Неприятности, неприятности! Аз съм уверен, че те съвсем не съществуват. Но нека и в действителност да ги има: няма трябва да се бяга от тях?! Те трябва да бъдат понесени с търпение и с благодарност към Господа. Врагът Ви разпалва. Когато водим война срещу врага, няма трябва да се бяга? Трябва да се воюва. И Вие също. А какво да правите? Врагът само си показва рогата, повдигайки някакви неприятности, а Вие вече бягате. И не смейте да си мислите такова нещо. След Вашето решение да не се свързвате в брак, от дома на родителите Ви за Вас има само два изхода: или в манастир, или да станете милосърдна сестра; и едното, и другото с благословието на самите родители. Докато не се е уредило нито едното, нито другото, седете вкъщи и търпете. Моля веднага да застанете пред Господа, искрено да се покаете за това лошо смущение и да изречете твърдото решение: ще чакам и всичко ще нося с радост. И да бъде във всичко Твоята воля, Господи!

Не мога да проумея как можете да не се разбирате с родителите си за каквото и да било? Ако това се касае за мнение за нещо, то защо не отстъпвате всеки път със смирение? Те са по-възрастни и по-опитни от Вас. По-скоро Вие трябва да признаете своята грешка относно някаква мисъл, отколкото да я допуснете у тях. Казвайте си: Навярно аз виждам лошо - и се съгласявайте с тяхното мнение. Ако се касае относно някакви разпореждания в дома Ви, отново направете както те искат и - край. Ако не можете да направите нещо, обяснете, че не можете - и също край. Ако независимо от това те настояват, правете каквото можете. Не мога да си представя в какво имате такова несъгласие, което да не можете да отстраните. Все врагът прави от мухата слон.

А да не би да искате всичко да върви така както на Вас Ви се ще? Колко сте горделива! Това не е само незаконно по отношение на каквото и да е в дома Ви, но даже

и по отношение на Вас самата. Моля решете се на пълна покорност по отношение на родителите и правете всичко, за да им угодите, успокоявайки с това духа им. Това тъкмо ще бъде предварително подготвяне към бъдещото манастирско послушание или към изпълнителност като милосърдна сестра. Ето Апостолът е положил закон за всички: *Покорявайте се един другиму в страх Божии* /Еф. 5:21/. А Вие и на родителите противоречите и се разделяте с тях, без да се боите от Бога! На какво прилича това? В чие училище сте се научили на такава мъдрост?!

Внимавайте, повтарям Ви, колко опасно ходите!

Бог да Ви благослови!

78

Божията милост да бъде с Вас!

Пак?! Несправедливост и клевети! Това навярно е вече някъде отвън. Но откъдето и да идват те, ще Ви кажа: бъдете мъжествена и отстоявайте, но се и радвайте. Значи Вашето душевно дело върви добре. Господ Ви води към очищение, а врагът Ви посреща като силна съперница. Стойте твърдо на своето. Не се смуцавайте от несправедливост и клевети. Който ги причинява бива съден от Бога, а този, на когото ги причиняват, трябва да ги търпи с добродушие и да благодари на Бога. Не забравяйте, че има и друг живот, в който всичко тукашно ще се отзове, за похвала или за укор. Ще понесете несправедливост? Ще имате похвала- Няма да понесете? Укор. Там няма да кажете: та това беше несправедливо. Справедливо или не, не е твоя работа, ще кажат, да съдиш. Ти защо не потърпя?!

От Бога не произлизат никакви несправедливости, но те се допускат за благо на този, спрямо когото се допускат. Наистина за добро! Давам Ви за пример мъчениците. Как ли не са ги измъчвали? А Господ какво? Той е бил там, явявал им се е, облекчавал е страданията им, но все пак ги е оставял в мъките - да търпят докрай, за да се увенчаят с пълен венец. Така и всяка неправда, и клевета готвят венец. Но този, на когото те падат, трябва да ги изтърпи. Ето, тази необходимост Ви среща сега. И моля с благост да я понасяте, въпреки всичко. Това Бог иска от Вас за вашето добро.

Вие казвате: страшно е да се отдадеш на неправдите за цял живот. Разбира се, че е страшно. Затова и се казва на този, който тръгва след Господа: бъди мъжествен и дръж здраво сърцето си! Напред е кръстът. Излиза, че не остава нищо друго, освен да се отдадем на скърби, на лишения и клевети. В това *отдаване*, Ви казвам аз, *е началото на истинския път*. Ще се отдадете ли? В същата минута, когато се отдавате, стъпвате след Господа. Моля да обсъдите всичко това и да решите по Бога. От правилното решение на тази точка зависи целият успех.

А Вие сяхте да бягате от дома на родителите си, и то без да знаете къде, чувствайки притеснение от тяхна страна. Дългът на родителите Ви е да ви пазят. Те Ви пазят, струва ми се, като зеницата на окото си. Ако това се случва въпреки Вашето желание, трябва да се покорите. Несправедливо е да виждате в това само желание да налагат тяхното мнение, а по-естествено е да видите тук желанието да Ви предпазят и поставят в безопасност от всичко. А това е плод на любовта. С увереността в това услаждайте горчивината от покорността, ако я чувствате поради Вашата непокорност. С тази покорност Вие трябва да се отплащате за това, което получавате в семейството си.

Храната, облеклото, покривът, макар че не са малко, не са главното. Главното е обезопасяването от неприятностите отвън. Орлови крила Ви закрилят. Клюнът на орела и ноктите му са готови да сразят всеки, който се опита да Ви нанесе оскърбление или да Ви причини неприятност. Това добро с нищо не може да се замени. Ако го няма орела, който Ви покрива, веднага ще започнат да Ви кълвят. Сега никой няма достъп, а тогава всички ще се нахвърлят. Не можете и да си представите колко е голям ужасът на беззащитността, защото не сте го изпитвали. И не дай Боже да го изпитате. Имате ли защита? Пазете я и не се стремете да избягате от нея. Защото от нея Вие трябва отново да преминете под защита - или в стените на обителта или в общежитието на милосърдните сестри. А сама да встъпвате в борбата - не, не и не! Ще Ви закълвят и място няма да си намерите.

Какво значи така силно изразилият се във Вас порив към свобода? Това е от лошите, лош порив. Вашият път е вече определен. Къде се стремите? И определили ли сте си какво искате, като така много желаете свободата? Вътрешната свобода няма защо да се търси, защото тя е неотменима принадлежност на духа. Нея никой не може да Ви я отнеме. Излиза, че Ви трябва външна свобода. Но моля да разсъдите в каква мярка е допустима и достижима такава свобода? Където и да се хвърлите, навсякъде ще бъдете обкръжена със също такива свободи, каквато е и Вашата, равноправни на Вашата свобода. Каквото и да искаме да направим, винаги трябва да съобразяваме своите действия с действията на други хора, да ограничаваме чрез тях себе си, и следователно ще стесняваме своята свобода. На всяка крачка има пресичане на свободата и при това законно, против което не може да се възразява според собственото си съзнание. Ако това е така, поривът към свобода е тичане след небесната дъга, или още по-лошо: желание да хванеш призрак. Така е въобще, а при Вас е още по-безсмислено.

Моля да укротите своите пориви. Децата трябва да слушат родителите си и с техните съвети да устройват живота си, като доброволно им се подчиняват. Ето Ви закона на свободата! А Вие какво загатвате? Хвърляте се насам, хвърляте се натам и не искате никой да слуша. Истинска еманципантка! Вижте, не боледувате ли от гордост? Всички еманципантки са горделивки.

Да хукнеш изведнъж нанякъде, какво особено има в това? Непрестанно виждаме такива, които с порив се хвърлят към нещо: само че не виждаме никого от тях щастлив. Какъв смисъл има тогава в такива пориви? Никакъв! Само перчене: стой на страна! Аз така искам! Кой ще ми заповядва? И така се втурват тези самостоятелните, без да се оглеждат и без да погледнат под краката си, докато се бухнат в пропастта, от която няма изход. Моля да вземете това под внимание при поривите: аз това ще направя, аз ще реша това.

Едно от Вашите намерения е много добро. И не е ли то указание как да уредите живота си? Аз подразбирам - постъпването в общежитието на милосърдните сестри. Но че то се открива след такива смутени пориви, това не е добре. Още няма никакви указания как да се устроите. И чакайте, както вече неведнъж Ви писах. Господ всичко ще устрои. Гнездото Ви е топло и уютно. Седете в него, докато дойде време да излетите.

Господ да Ви благослови!

Божията милост да бъде с Вас!

Вие все още имате тревоги. Но, кажете ми, откъде се взимат у Вас те?! Външните обстоятелства са добри, вътрешно всичко е прегледано от нас, нагласено е и е укрепено с Вашето решение. Откъде идват тревогите?! Все врагът, все врагът. Няма откъде другаде.

Може би ето още какво може да бъде. Не мислите ли Вие самата, със свои собствени сили и със свое собствено умение да устроите живота си, въпреки всичко, което писахте?! Вгледайте си и ако това е макар на косъм вярно, побързайте да се поправите. И при такова устройство няма да се избавите от смущения. Та ето какво! Моля да прегледате или мислено да преминете всичко написано и това, което е преживяно от Вас, и как Вие най-сетне решихте делото на Вашия живот, и направете този преглед така, щото в края му да излезе здравето решение, че трябва да предадете участта си безвъзвратно в Божиите ръце. След това застанете за молитва и след като усърдно се помолите, изречете пред Господа в сърцето си: В Твоите ръце, Господи, предавам участта си. Както Ти е угодно, така устрой моя живот, с всичките му съприкосновения и случайности. Отсега прекъсвам всяка грижа за себе си, имайки само една грижа - да върша винаги угодното Тебе. Кажете така и вече на дело се възложите в Божиите ръце, без да се грижите за нищо, а приемайки всеки случай спокойно, като нарочно устройван за Вас от Бога, безразлично дали той е приятен или неприятен. Вашата грижа трябва да се състои само в това, при всеки случай да постъпвате според Божията заповед. Единствено Това Ви е нужно.

Щом се настроите така, край на всички безпокойства. Сега Вие се грижите сама за себе си и искате да устройвате всички случаи и да ги обръщате по своему. И тъй като все не се получава, Вие се измъчвате, че нещо не е така. А когато предадете всичко на Господа и приемете от Него всичко като от Него изхождащо и добро за Вас, то няма да чувствувате никакво безпокойство, а само ще се оглеждате наоколо, за да видите какво изпраща Господ, та според смисъла на изпращаното така и да постъпите. Всеки случай може да се приведе под заповедите. Привеждайте и вършете според заповедите, старайки се да угодите на Бога, а не на своето желание. Вникнете добре за какво говоря и решете да достигнете такова настроение. Трябва да се учим, изведнъж не може. И се молете за това.

Моля се на Господа да Ви освободи от това положение, което Вие считате за неприятно, прибавяйки обаче - ако това е угодно на Неговата свята воля и спасително за Вас. И ще Ви освободи, разбира се, когато му дойде времето. Облечете се в тази вяра и търпете. Като гледаме текущите състояния виждаме, че и те непрестанно се променят. Нищо не стои на едно място. Ще се промени и това, което Ви тежи. Ще настъпят дни, когато свободно ще дишате, и не само ще дишате, но и ще летите като пеперуда по цветята, трябва само да изтърпите определения срок. Домакинята поставя в печката сладкиша и не го изважда оттам, докато не се увери, че той е изпечен. Владиката на света е поставил и Вас в пещта и Ви държи в нея, очаквайки докато се опечете. Търпете и чакайте. Ще се изпечете и една минута по-дълго няма да стоите в пещта. Веднага ще Ви извадят. Ако сами се стремите навън, ще бъде същото, както е недопеченият сладкиш. Въръжете се с търпение. Ще добавя още: според нашата вяра, който с

душевна наслада понася неприятностите, приемайки ги като от Господнята ръка, биваме причастни на мъчениците. Моля добре да запечатате това в своята мисъл и черпете от нея утеха за сърцето си.

Да се живее без чувства не може, но да се поддаваме на тях, е незаконно. Трябва да ги освежаваме, да ги измерваме чрез разсъжденията и да им даваме нужното направление. Вие сте впечатлителна и сърцето залива главата Ви. Правете така, както вече Ви писах: предварително обсъждайте къде кое чувство може да се възбуди и навлизайки в обстоятелствата, дръжте на стража сърцето си извън вълнения или дръжте сърцето здраво в ръцете си. В това трябва да се упражнявате, а чрез упражняването може да се достигне до пълна власт над себе си.

Но всичко е от Бога. Към Него и трябва да прибягваме. А Вие пишете, че не се молите. Умница! Да не сте се записали при безверниците?! Как да не се молите? Не четете все готовите молитви, а Му казвайте със свои думи какво Ви е на душата и просете помощ. Виждаш ли, Господи, какво ми е? Това и това. Не мога да се справя със себе си. Помогни ми Всемиловичиви! И всяка частичка на своята нужда преразкажете и за всичко просете съответната помощ. И това ще бъде истинска молитва. Може винаги да се молите със своя молитва, без да четете печатаните молитви, само да не се лените.

Но защо слушате този, който Ви внушава: захвърли молитвата? Или не виждате, че това е врагът? Явно е врагът. Той бръмчи в ушите: остави това, а понякога като че ли е обхванал цялото тяло, тегли по-скоро в кревата. Всичко това са негови уловки. Но той върши своята работа, отвличайки от доброто дело. А Вие трябва да вършите своята - не отстъпвайте от доброто дело, докато не свършите. Така че моля да се въоръжите с мъжество и да не слушате врага и да не обръщате никакво внимание на неговото бръмчене. А да се разсърдите е още по-добре. Гневът срещу врага е същото, като да блъснеш някого в гърдите. Веднага ще избяга.

От цялата си душа Ви желая най-сетне да се успокоите.

Господ да Ви благослови!

Божията милост да бъде с Вас!

Е, слава Богу! Започнахте да се съпротивлявате с молитва на своите тревоги, или по-точно на врага, който ги повдигаше - и настъпи спокойствие. Господ да Ви помогне да продължавате да действате така.

Виждате ли каква буря понесохте?! Над Вас се изпълни словото на Господа: сатаната иска да Ви пресее като жито. Къде ли, къде ли не Ви хвърляше?! Господ допусна и той Ви сееше - ту на една страна Ви хвърли, ту на друга. Каква Божия милост е, че най-последно се избавихте! Ето, учете се! Науката на живота се дава чрез опита. Припомнете си добре какво беше с Вас в продължение на това лошо състояние и по-точно го определете. Сега знаете, че това бяха нападения на врага. Знаете също какви са тези нападения, как се появяват и как си отиват. Затова и занапред разпознавайте кога сте подхвърлена на вражески стрели. Врагът винаги се маскира под булото на правилността. Но Вие не гледайте това, а вижте какво настъпва в душата, а именно непрестанната тревога и смътната неопределеност. По това веднага можете да се

досетите, че врагът се е приближил. Тогава го прогонете с безжалостно отхвърляне и молитва. А Божието въздействие винаги носи светлина. Ангелът Хранител влагаше в ушите Ви утешителни слова. Навиквайте да го слушате и той ще Ви научи на всичко.

Много се радвам, че Вие застанахте на Вашия път. И моля да се трудите над себе си, подготвяйки се за там, за където мислите. Врагът Ви принуждава да бързате. Той винаги безпокои, за да разбърка работата. А Божието дело върви мирно и тихо. Не може другояче освен с чакане. За всичко има свой час. Ще дойде часът и като с шейна ще се спуснете от планината, както вече Ви писах.

Пригответе се за село и мечтаете за сладостите на селския живот. Добре, добре! Този живот има истина в себе си. В градовете, а най-много в столиците - няма истина. Тук все се играят комедии. Дай Боже, по-скоро и благополучно да достигнете до това място, където безметежно сте израсли и сте се възпитавали. С какво е паметно пребиваването в древната столица?! Все пак тя Ви даде добра наука. Особено към края порядъчно Ви попържи в тигана.

На село ще бъдете отшелница. Присъединявам към Вашите мечти и нещо свое. Намерете естествена пещера или я изкопайте със собствените си ръце. От едната страна, ако е възможно, нека има малък извор, а от другата - някакво плодово дърво. Отпред - малка цветна леха. Опитомете няколко пеещи птички. Ставайте по-рано и уединявайки се там, заедно с птичките и пейте за слава на Създателя на всичко!

Бог да благослови пътя Ви!

ЗА ДУХОВНОТО ИЗВИСЯВАНЕ И СПАСЕНИЕТО

Светителят Теофан Затворник е един от изтъкнатите поборници на строгата православна светоотеческа традиция в осъществяването на християнския подвиг за духовното съвършенство.

В нашето неспокойно време на духовни търсения, разнообразие на мнения, желание да се намери някакъв “свой” път на аскезата и богопознанието, трудовете на св. Теофан Затворник са най-доброто и най-вярното ръководство за всички, които се стремят да въплътят и продължат духовния опит, натрупан от Православната Църква през вековете с труда на подвижниците на вярата и благочестието.

Произведенията на св. Теофан със забележителна пълнота, близост и точност отразяват в себе си духа и характера на светоотеческия аскетичен мироглед, който е бил предмет на неговото особено задълбочено всестранно изучаване и постоянно неотслабващо внимание.

Св. Теофан, като забележителен познавач на аскетичната и светоотеческата книжнина, е отразил нейните особености не само в своите многобройни творения, но и в своя живот, проверявайки истинността на основните аскетични положения чрез собствения духовен опит.

По този начин светоотеческият аскетичен мироглед, преминавайки през призмата на дълбокото и детайлно изучаване от св. Теофан, е станал негов собствен, така че мирогледът му без преувеличение може да бъде наречен светоотечески - не само

по общия дух и основното съдържание, но също така и по самата форма на своето изразяване и разкриване, която е съвършено чужда на отвлечеността и схоластиката.

Във връзка с това, творенията на св. Теофан не са просто пособия, по своето значение те се приближават към първостепенните източници на православния аскетичен мироглед и са едни от най-добрите практически ръководства за всеки, който желае да тръгне по пътя на християнското спасение и духовното съвършенство.

Един от тези трудове на светителя Теофан е предлаганата на читателя книга “Какво е духовен живот и как да се настроим към него?”, където под формата на писма се излагат начините за изграждане на духовен живот, основани върху дълбокото изучаване на светоотеческия опит, върху лични аскетични наблюдения и преживявания.

Митрополит Иоан

СЪДЪРЖАНИЕ:

1. Встъпително напомняне за даденото обещание да се води кореспонденция за духовния живот. Очакваната полза от това.

2. Отговор за причината на мълчанието. Необходимата откровеност и простота в кореспонденцията. Суетата на светския живот.

3. Празнотата и едностранчивостта на светския живот.

4. Светският живот отнема свободата и държи в тежко робство преданите нему . Лицемерието и егоизмът като постоянни качества на светския живот.

5. Трите страни на човешкия живот. Първата страна: телесният живот, неговите органи и потребности; нормалната и излишната грижа за тялото.

6. Втората страна на човешкия живот: душевният живот и трите му главни направления. Първото направление: мисловната страна и видовете и. Знанието и науката. Нормалните направления на разума и празното блуждаене на мислите.

7. Желателната страна на душевния живот. Нейните направления. Правилното и безредното състояние на желателната способност.

8. Страната на чувството - сърцето. Важното значение на сърцето в живота на човека. Влиянието на страстите върху сърцето.

9. Третата страна на човешкия живот: духовният живот. Главните прояви на духовния живот: страх Божи, съвест и жажда за Бога. Достоянството на човека.

10. Всеобщата вяра в Божието битие като проява на духовния живот.

11. Въздействието на духа върху душата на човека и произтичащите оттук явления в областта на мисленето, действието (волята) и чувствата (сърцето).

12. Изводи от казаното за трите страни на човешкия живот. Възможност за преход от едно състояние в друго и преобладаване на една или друга страна на живота. Преобладаването на душевността и плътското като греховно състояние. Господството на духовния живот като норма на истинския човешки живот.

13. Истинското щастие - животът в духа. Тънката обвивка на душата, служеща като посредница между нея и тялото и като средство за общуване на душите помежду

си и със света на светците и Ангелите. Светлото и тъмното състояние на обвивката на душата.

14. Обвивката на душата бива светла или тъмна, според вътрешното настроение. Примери. Потъмнялата душа се вижда от бесовете.

15. Как светиите чуват нашите молитви. Приложение за молитвата.

16. Истинската цел на живота. Начин на живот според целта.

17. Влог в небесната съкровищница. Богоугоден живот. Мечтанията на прогресистите за всеобщото благо на човечеството и тяхната измамност.

18. Значението на духовните потребности спрямо другите страни на човешкия живот. Единствено нужното. Господството на духа като естествена хармония на всички потребности, която може да даде мир и покой. Отсъствие на този покой в човечеството. Всеобщата суета и крушение на духа. Зародишът на този смут се получава едновременно с раждането.

19. Първородният грях като източник на вътрешния смут и безпорядък. Възможност да се излекува повреденото от греха състояние на човека.

20. Продължение. Изясняване на разстройството, внесено в човешката природа чрез греха на прародителите. Общуването с Бога е било източник на господството на духа над душата и тялото. С нарушаването на заповедта човек се е отделил от Бога, загубил е господството над душата и тялото и се е подчинил на господството на страстите. Изобразяване на човека, изтерзан от страсти след падението.

21. Необходимост от възсъединяване с Бога за спасение. Сам човек е безсилен да направи това. Духът Божи извършва това в нас заради изкуплението, принесено от Сина Божи.

22. Продължение за изкупителното възстановяване на падналия човек. Участие на цялата Света Троица в нашето спасение. Ред на възбуждане в спасявания човек на добри чувства от Духа Божи. Участието на самия човек в делото на спасението. Ревност за спасението като първо условие за постигането му.

23. Признаци на истинската духовна ревност за разлика от душевната ревност.

24. Новогодишни пожелания. Необходимостта от обновяване и самопречистване. Това прави в нас духовната ревност.

25. Мисли на празника на Кръщението Господне. Съкровено действие на благодатта, получавана от нас при тайнството на кръщението.

26. Продължение за съкровено действие в човека на благодатта на кръщението. Пояснителни сравнения на благодатта - квас в тестото и огън в желязото. Когато порасне, човек трябва да засили в себе си благодатта Божия чрез свободно волеизявление. Опасността да спреш на половината път. Пълна гореща решимост да се служи на Бога.

27. Продължение за ревността и решимостта да се живее в благодат. Вътрешната събраност към центъра. Просветляването на душевната обвивка. Различните степени на това просветление.

28. Обяснение на свободната решимост да се живее в благодат с примери и притчи.

29. Решимостта да се живее с благодатта не трябва да се ограничава само с желанието, а трябва да се съпровожда от готовност за труд и борба, със стремеж

непременно да се постигне желаното. След като е решено, трябва веднага да се започва делото и да се продължава с търпение и постоянство.

30. Очерк за просветленото от благодатта вътрешно състояние по думите на Макарий Велики. Начини за възбуждане и усилване на решимостта за добър живот.

31. Как да се поддържа стремежът към добър живот. Духовното четене и размишление. Записването на добрите мисли. Как да се избегне блуждаенето на мислите

при четене и молитва. Непрестанното помнене за Бога и за смъртта. Самоукоряването.

32. Решилият да застане на пътя на добрия живот трябва да пости. Наставление за постите. Поведението на постещия в църквата.

33. Продължение за постите. Подготовката за изповед. Преразглеждане на живота.

35. Продължение. Проверка на разположенията на сърцето. Определяне на главния характер или духа на своя живот.

36. Подготовката за тайнството на покаянието и причастяването. Чувствата, необходими на каещия се. Полезно напомняне за блажената Теодора и ходенето и по митарствата.

37. Пробудената решимост към изправност трябва да се ясно да се определи като стремеж да се постъпва във всичко по Божията воля. Спокойствието и радостта на рабите Божи. Предупреждение за непълната решимост да се живее според Бога. Нито топлият, нито студеният ще бъде отхвърлен от Бога.

38. Необходимата решимост на постещия да се посвети на Бога се разглежда като съзнателно обновление на обетите, дадени за нас при кръщението.

39. Поправянето на живота се състои не в преустройството на външния ред, а на духа, с готовност за борба с препятствията. Различните начини на врага да отклони встъпващите на пътя на истинския живот.

40. Опасение от охлаждане в бъдеще. Различни причини за охлаждането към духовния живот. Как да се държим при проява на охлаждане.

41. Последни съвети пред изповед и причастие.

42. Поздравления и благопожелания на покаялия се и причастилия се към св. Христови Тайни. Встъпилият на пътя на истинния живот трябва непрестанно да помни за Бога.

43. Встъпилият след покаяние и причастие на пътя на истинния живот трябва да установи вътре в себе си мир. Правила за прогонване на вътрешното безредие: непрестанна памет за Бога, решимост във всичко - и голямо, и малко - да се постъпва според съвестта и търпеливо очакване на успехите.

44. Предупреждения към встъпилия в пътя на истинния живот. Изблик на живот през пролетта. Защо мнозина от постещите не се поправят напълно.

45. Главното дело на встъпилия в истинния път - молитвата. Наставление за неразсеяна молитва.

46. Общи правила за стоящия на пътя на истинния живот.

47. Молитвеното правило на стоящия на пътя на богоугодния живот. Разучаване на псалмите. Замяната на дългите молитви с кратки. Броениците.

48. Как да се постигне необходимата неразсеяна молитва. Приготвянето за правилно молитвословие.

49. Житейските дела. Как да се отнасяме към житейските дела така, че да не ни отвличат, а да се съчетават със служенето на Бога.

50. Продължение. По какви начини може да се възбуди непрестанна памет за Бога с любов.

51. Как да се обръщат житейските дела и вещи в духовна полза.

52. Паметта за Бога трябва да довежда до топло чувство или гореща любов към Него.

53. Страстите като пречка за духа да се възпламени от любов към Бога. Те трябва да се прогонят.

54. За борбата със страстите.

55. Продължение за борбата със страстите.

56. Трябва да се прогонват и най-малките движения на страстите... Позволеният гняв.

57. Различните степени на развитие на страстите: страстни мисли, чувства, желаниа и действия. Борбата с тях.

58. Значението на молитвата в борбата със страстните помисли. Примери.

59. Извадки от преподобния Исихий за борбата със страстите.

60. Как да се постъпва, ако и при борбата със страстите в нас се промъкват страстни мисли и желаниа. Пречистване на сърцето.

61. Опазването на слуха и зрението. Как да се унищожат лошите впечатления от видяното и чуто.

62. След ръководството за мислена борба със страстите се предлага наставление за дейна борба с тях. Най-удобният външен начин на живот за борба със страстите. Заключение на беседата за борба със страстите.

63. Домашни занимания. Пеене и свирене на музика.

64. Самотата. Как да се избегне скуката. Четене и изучаване на науките.

65. Извадки от препод. Пимен за богоугодния живот, побеждаването на страстите и насаждането на добродетели.

66. Пътешествието в Сергиевата лавра. Наставления към богомолците.

67. Утешението на богомолците. Наставления за щателна изповед. Кратките молитви и непрестанното внимание към Бога.

68. Ключките и приказките на хората. Нуждата от добър съветник. Постоянната опасност от страна на врага.

69. Тъгата и страховете. Невинните развлечения. Избягването на лошите хора. Английският апостол от сектата на духоносците. Неговата лъжливост.

70. За четенето на духовни и светски книги.

71. Охлажняването към молитвата. Небрежната и бърза молитва. Как да се избягва това. Четенето на молитвите наизуст.

72. Обетът за отричане от света. Как трябва да се държим от изричането на обета до неговото изпълнение.

73. Продължение. Веднъж даденият обет за безбрачие трябва да се държи твърдо. Висотата на девствеността.

74. Наставление към стремящите се към манастирски живот. Различните видове подвизи на безбрачния живот. Търпеливото очакване и домашната подготовка за манастирския живот.

75. Уловките на врага за отклоняване от отрелия се от света живот. Как да се отразяват те.

76. Изкушенията от страна на невярващите. Опровергаването на “мъдрите” им разсъждения.

77. Изкушенията от страна на домашните неприятности. Покорността към родителите като подготовка към манастирското послушание.

78. Изкушението от страна на несправедливостите и клеветите на чужди хора. Как да се изтърпят. Предупреждение към желаещите да напуснат родителския дом и да живеят свободно.

79. Последни тревоги и безпокойства. Предаване на своята участ в Божиите ръце с молитва и мъжество против врага изкусител.

80. Успокояването след повдигнатата от врага буря от изкушения. Подготовка за пътуване на село. Последен съвет.